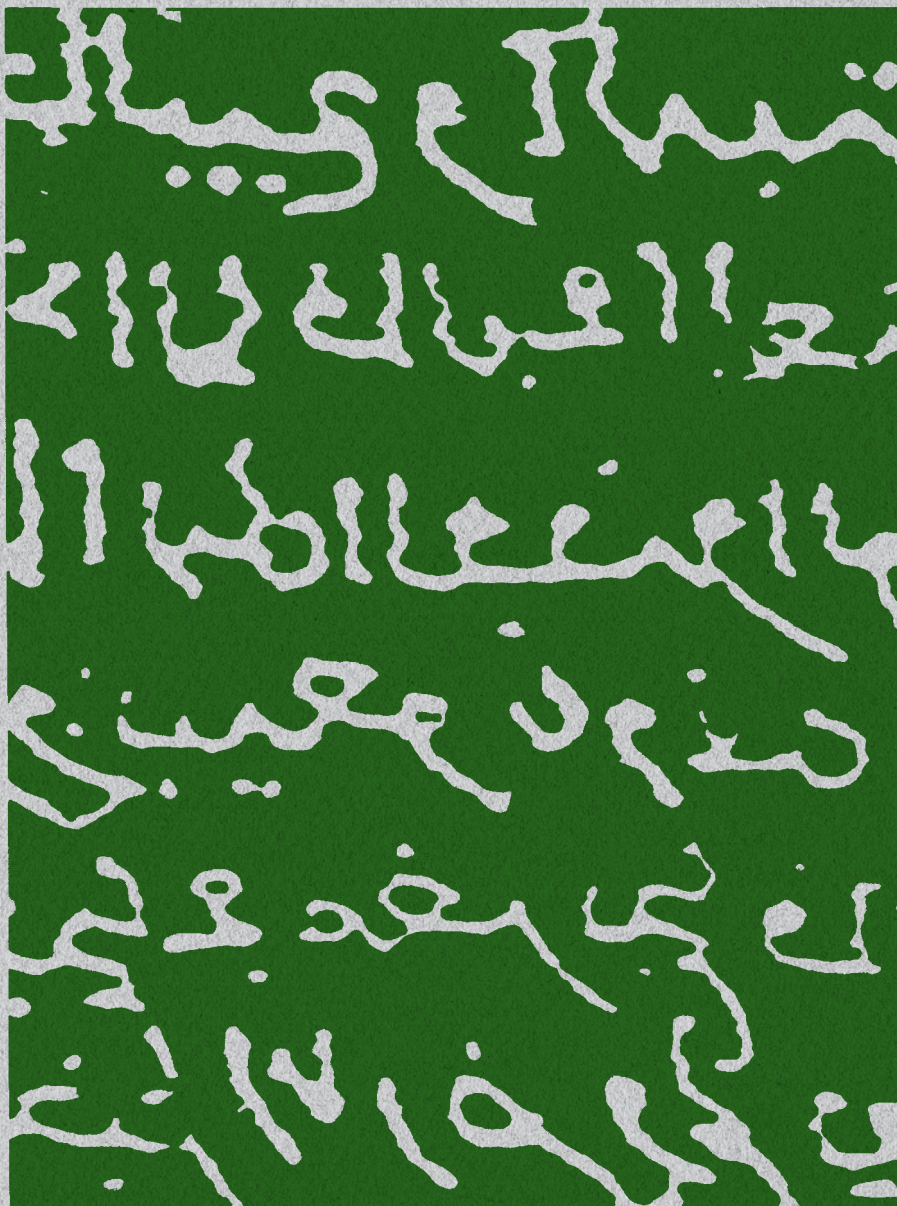

enfeiuca rrean

Deustuko Unibertsitateko Euskal Kultura Mintegia

1991

6. zenbakia

Joxean Artze / Joseba Eskubi

Patxi Ezkiaga / Juan Kruz Igerabide

Tere Irastorza

José Angel Irigaray

Felipe Juaristi / Patxi Perurena

Joseba Sarrionaindia (Iñaki Aldekoak aurkeztua)

enseiucarrean

© Deustuko Unibertsitatea - 1.postakutxa - 48080 BILBO

ISSN: 1130 - 8192

Legeziko gordailua: BI-1113-91

Fotokomposaketa: IPAR, S.C.L.

Particular de Zurbaran, 2-4 - 48007 Bilbo

Inprimatzailea: A. G. ELKAR, S. Coop.

Autonomia, 71 - Bilbo

ZUZENDARITZA

Igone Menika
Ana Isabel Morales
Bittor Uraga

ERREDAKZIOA

Matxalen Amas
Ainhoa Basterretxea
Garbiñe Doval
Koldo Jule Garai
Josu Lartategi
Nagore Layuno
Igone Menika
Ana Isabel Morales
Joan Otaegi
Amaia Rekalde

KOLABORATZAILEAK

Joxean Artze Joseba Eskubi (irudigilea)
Patxi Ezkiaga Juan Kruz Igerabide
Tere Irastorza
José Angel Irigaray
Felipe Juaristi Patxi Perurena
Joseba Sarrionaindia (Iñaki Aldekoak aurkeztua)

BATZORDE KONTSEILARIA

Manu Etxebarria Joan Otaegi
Iñaki Ugarteburu
Bittor Uruga
Jesús Uranga

DISEINUA

Aurrekoan bezala, ale honetan agertzen diren irudiak Joseba Eskubik egin ditu *Enseiucarrean*-erako bereziki; gure lau gelatako bihotzetik estimatzen diogu.
Alvaro Sánchez

ARGITALPENA

Deustuko Unibertsitateko Argitalpen Saila

ZABALKUNDEA

ENSEIUCARREAN, Deustuko Unibertsitatea

A U R K I B I D E A

7. AURKIBIDEA. 9. EDITORIALA. 15. ARTZE, Joxean:
«Nik uste nahiko hurbildik eta zuzenki erantzuten dietela zuek bidalitako lehen hiru galderei. Ongi dagoela deritzot, olerkariak olerkien bidez erantzutea».
25. EZKIAGA, Patxi: *«Poeta bizitzaren esploradorea da».* 47. IGERA-
BIDE, Juan Kruz: *«Poesia musika da eta izaditik ateratzen ditu soinua».*
61. IRASTORZA, Tere. *Enseiucarrean.* 69. IRIGARAY, José Angel:
«Olerkigintzak, ez du zerikus zuzen edo mekanikorik eguneroko errealitatearekin, nahiz eta isladak ugariak izan eta harekiko mugan ibili».
81. JUARISTI, Felipe: *«Poesiak ezer aldatuko ez duela egia bada, zertarako idatzi poesia? Bizi behar delako».* *«Poesiari buruzko ene gogoeta fragmentarioak».*
107. PERURENA, Patziku: *«Poesia, ez ote da hitzari berari buelta ematea?».* 113. ALDE-
KOA, Iñaki: *«Joseba Sarrionaindiaren poesia: Itxaso gartzelatuta».*

E D I T O R I A L A

HDERRA DA OSO ARMIARMAREN ETXEA. HARI ZINBEL eta ia ikustezinak majikotasun jeometrikoz gurutzatzen dira, inoizko arkitekto ezezagun batek asmaturiko egitura laberintikoa behin ere gehiago berritu nahian.

Armiarmaren etxearen perfekzioak liluratu egiten gaitu, liluratzeko gaitu erdigune antzemangaitzerantz biltzen diren mila bide horien konberjentziak, sasizirkulu konzentrikoen txikiagotze progresiboaren halabeharrak.

Baina kristal bitxizko firuoi begira gaudela inguratzen gaituen hipnosiaren funtsa beste zerbaitetan datza: haien dirdirari darion malignotasun ikutuana alegia, injenio miragarri horren isilpeko letaltasunean, hainbesteko edertasunak gordetzen duen betirako galtze eta heriotz aginduan.

Anbiguidadearen erakarpena da, izan ere, denetan indartsuena, eta beraren poderioz hurreratzen gara gu ere Poesiaren sare itsaskorretara. Zeren badakigu Poesiarako bidaia oro ezintasun baten aurrekontaturiko historia dela, betetzen gaituen heinean hutsune berrien desosegua uzten bait digu saio bakoitzean. Baina jakitun gara halaber bide bazterrean aurkitu genuen palazio ttiki hura gure eskuaren mogimendu soil batek, guk hala nahi izanez gero, honda dezakeela, simetria perfektoa zena hari zatien korapilo desordenatu bihurtuaz.

Bai, Poesiak —gaixoak!— ahalmen eskaxa dauka bere hauskortasun eta ahuldadean. Zergatik, orduan, Poesia? Bada, batek esan zuenez, sinpleki gus-tatzen zaigulako, zoriontsu ez garelako. Horrela, egunero egunero hamaika armiarmaren etxeak desegino dira —dituzte, ditugu— baina orduantxe bertan beste hamaika hasiko dira beren jostun lan pazientziatsua eta milenarioari ekiten, gu, edozein bide bazterretan esererazi eta miresturik uzteko.

* * *

Hurrengo datozen orrialdetan Deustuko Unibertsitatean *Gaur giro* taldeak 1989-1990.eko Urri-Abendu bitartean antolatu zituen euskal poesiari

buruzko mintegien emaitza biltzen dizuegu. Azken bost urteotan poesia liburu berririk kaleraturik edukitzea zen gonbidatuei eskatzen zitzaien baldintza bakarra, eta, gauzak horrela, hauexek izan ziren neguaren hatzamar hotzetatik ihes, lagun arteko giro epelean poesiaz eta bestez hainbat gauza kontatzera hurreratu zitzaizkigun poetak:

- Joxean Artze
- Patxi Ezkiaga
- J.K. Igerabide
- Tere Irastorza
- J.A. Irigaray
- Felipe Juaristi
- Patxi Perurena
- Joseba Sarrionaindia (Iñaki Aldekoa aurkezle)

Idazle guztioi, bestalde, beren jarduna gertatzeko honako galdeketa hau aurkeztu zitzaien:

1. Zure olerkigintzaren hari nagusiak zein dira?
2. Zer mundu ikuskera eskaintzen diguzu?
3. Zein autore dituzu inspirazio bide?
4. Nola ikusten duzu euskal olerkigintza gaur egun?
5. Zer zaizu atsegin eta zer ez gaurko euskal olerkigintzan?
6. Nola ikusten duzu gaurko euskal olerkiari egiten zaion kritika?

Argitu beharra dago, hala ere, mintzaldien antolaketaarako poetei jarri-riko itaunok gidari lan huts izan zutela beren zeregina, eta hortaz, autoreei askatasun osoa eman zitzaizela beren solasaldia eratzeko orduan, aipatu den kuestionarioari beren burua derrigor lotu gaberik.

Enseiucarreanek ez zuen halako aukera gozoa galdu nahi izan, eta bertan egon zen martitzenero tertulia bakoitzean esandakoak oro, izpirik ere utzi gabe, zuentzat eta guretzat bero berotxu gordetzeko. Gure aldizkariaren nahia arratsalde literariotako ekarriak beren osotasunean jasotzea izanik, ahalik eta ikutu txikiena egin diegu olerkarien hitzaldiek eta hauen ondoren sortutako tertuliek osotzen duten testuoi, gehienbat grabaketen transkribapen hutsari atxiki nahi izan diogularik. Beraz, artikulua irakurtzerakoan gogoan izan behar da mintegiok *ahozko* jardun legez garatu zirela, eta hemen eskaintzen dugun idatzizko bertsioak haien islada besterik ez lukeela izan nahi.

Azaldutako prozedura honetatik kanpo hiru artikulua bakarrik geratzen dira: alde batetik, Tere Irastortzari dagokiona, zein, zenbait arazo teknikok hitzaldiaren grabaketa eragotzirik, idazleak berak *Enseiucarreanera*ko bereziki

idatzi bait du; bestetik, Iñaki Aldekoak bere mintzaldia tajutzeko ardatz moduan erabili zuen artikulua, gureak baino lehenago *Hegats* aldizkariak (1.znb) «Joseba Sarrionaindiaren poesia: itsasoa gartzelatuta» titulopean argitara emanikoa; azkenik Patxi Perurenak idatzitako lana, mintegietara etorri ezinean, gure errebistara bidali zuena.

Baina gure ajedrez taula partikularraren zuri-beltza ez da mugatu hitzen eta orrialdeen arteko erlazio ez beti baketsura; piezak mogitzen jakitea baldin bada auzia, Joseba Eskubik bere eskuak *jake-mate* asko egiteko dauzkala erakutsi digu berriz ere. Jokoa prest dago.

Honenbestez, ez dakigun norainoko abildadeaz, baina gogo guztiz egin dugun lan hau zuen esku uztea baizik ez dagokigu. Eskerrik asko beren laguntza hain gogotsu eman diguten poeta guztiei, eta zuoi, poesiarekiko amodio desinteresatuaz gureganatu zareten denoi. Zuek gabe, monografiko honek ez luke zentzunik izango.

NIK USTE NAHIKO HURBILDIK
ETA ZUZENKI ERANTZUTEN DIETE-
LA ZUEK BIDALITAKO LEHEN HIRU
GALDEREI. ONGI DAGOELA DERI-
TZOT, OLERKARIAK OLERKIEN BIDEZ
ERANTZUTEA

JOXAN ARTZE (*Usurbildik, 90ean urriaren 5ean.*)

1. *Zure olerkigintzako hari nagusiak zein dira?*

Zertarako da on
argirik ez darion
olerkia,
ez badarama beragan
egia?

Unetxo baterako
agian belarriari zaio xamur,
begiari eder,
baina barnera orduko
ezabatzen da eta
deus ez da, ez da ezer!

Eguzkiari badiozu atzea ematen,
itzala agertuko zaizu aurrean,
aurrean luzatuko itzala.

Geroztik itzaladukezu itzai:
hura nora, zu hara;
hura aurretik,
eta zu atzetik...
zeure itzalaren itzal bihurturik!

«Nola» egitea ez da zaila
«zer» egitekoaren ardurarik ez denean.

«Zernahi»ri «nolanahi» egitea dagokio
eta zernahi egin, nolanahi egin,
biok berdin direnean,
biok dira berdin
nolanahiko zernahi.

Landareek edo harriek ez bezala,
abereak,
ikuskor dena ikusteko
dauzka begiak buruan.

Abereek ez bezala,
gizakumeak,
ikusten denean ikusten ez dena batik-bat
ikusteko dauka bihotza
gorputzaren erdian.

Ikustezina ikusteko dago batez ere
olerkaria gizakumeen artean:
ikustezina ikusi eta
ikusterazten laguntzeko ingurukoei.

Ikustezina ikustera etorri da,
ikustezina ikustera doa
olerkaria,
eta ikustezina ikusiz,
esanezina esatera
olerkitan.

3. *Zein autore dituzu inspirazio bide?*

Iturri zaharretik
edaten dut,
ur berria edaten,
beti berri den ura,
betiko iturri zaharretik.

Iturriak izan aurretik
ugari zen uretik
edaten dut,
ura baino lehen zen
iturritik edaten,
inoiz agortzen ez den,
eta inoiz lehortzen ez den ura
isurtzen duen iturri bakarretik,
iturri guztien iturburutik...

—«Bi punturen artean,
zein da biderik laburrena?»

—«Biderik ederrena!»

Om! XIVÂya namah!

agur, zuri, ekialdeko Sri XANKARÂTXÂRYA,
«Bakea Sortzen duen Gidaria;

agur, zuei, ekialde urruneko TXOANG-TXE,
Tibetar MILAREPA, Japoniako MATSUO BAXÔ;

agur, zuri, ekialde hurbileko Rabbi MOXE BEN LEON;

orobat zuri, Arabiar Xeih AHMAD AL-'ALAWÎ:

Lâ ilâha ill-ALLÂH.

MUHAMMADun rasûlu-LLÂH.

agur, zuei, itzalalde urruneko Siux lakotadunak,
HEHAKA SAPA, «Altze Beltza» eta
TAXUNKO WITKO, «Zaldi Zoroa»:

Hi-ei-bei-i-i! Hi-ei-bei-i-i!

Tunkaxila WAKAN-TANKA!

agur eta ohore zuei, agur eta goraintzi denoi!

Ez zaituztegu urrun.
Eguzki berak gaitu jotzen,
Ilhargi berak ferekatzen,
zuek eta gu;
Euri berak bere garaziaz bustitzen,
Tximista berak argiz btetzen,
zuek hor eta gu hemen.

Eguzki bakarrak dizkigu
gabiltzan bide anitzak argitzen,
zuei eta guri,
Lur bakarrak gaitu bazkatzen
eta Indar bakarrak eusten
zuei orduan eta guri orain,
zutik!

2. Zer mundu ikuskera eskaintzen diguzu?

Iturri zaharretik
edaten dugu
ur berria edaten,
hitz bizia aditzen,
beti berri den hitza,
betiko hizkuntza zaharretik.

Nola hatsa biriketarik biriketara
jauzika, argigarri;
nola odola bihotzetik bihotzera
isurika, berogarri,
hala heldu zaigu
mendi malkarretan behera oldartsu,
ibar zelaitan barrena baretsu,
isilunerik gabeko kantu luze zaluan...

Darion ura nondik datorkion,
zer daki iturriak!
hala heldu zaigu,
alde ezezagunetik,
aldi ilhunetik
zaigu heldu,
ahoz aho ahora,
eskuz esku eskura, euskara:
hitza eta bizia.

Nola gauari bere ezkutukiak
agerterazten dizkion eguzkiak,
hala geuri ere digu hizkuntzak
gauzen izanaz argitzen izenez:

izena duen orok hor du bere izana,
izana zezaguenak emanik, izena;

izena dazagunak ba dazagu izana,
izanaren aurpegia denez izena.

Horrela,
aurpegiz aurpegi garamatza
eta derakusku argiro hitzak,
izenez izen, izaki ororen izana,
izanez izan, izadi osoaren zaina,
muina eta gaina.

Ez niri eguzkirik itzal!
ez eta ere apal!
ezin badute ere hura
ene begi ahulok jasan;

ez du eguzkiak errurik
ene begi gaisook
ezin badiote hari
begiz begi begira...

izatekotan,
indar gehiago bekie,
arren othoi, ene begioi!

Ez, othoi, eguzkirik
ene begioi itzal!
ez, arren, zeure aurpegirik
ene bihotzari estal!
lehergarri bazaio ere honi,
itho-zoriak izutzen badu ere
jotzen duzunean goitik,
goitik ere goienetik,
iharrosten batera barrutik,
barru sakonenetik.

Zer litzateke ene bihotzaz
jantzi ezean zure aurpegiak,
bete ezean zure egiak,
hutsik eta bilutsik hotzez!

Bekio, arren, bihotz honi egia,
hori du eta bere ogia!

Etor bekio,
betorkio, othoi,
bihotz honi argia,
hortaz du eta berak haragia!

«O! adiskideok, entzun nazazue:
eguzkiaren antzekoa da maitasuna
harri beltzaren irudikoa, berriz,
maitasunik gabeko bihotza»,
izotz beltzak erretako baratza
maitasunik gabeko bihotza.

Maitasun mamitua da edertasuna,
edertasunaren mamia, berriz, egia.
Edertasuna baizik ez du hedatzen egiak,
hala nola argia eta beroa ekiak.

Egia ez da inoiz agertzen
edertasunez jantzirik baizen;
edertasunaren bidez du egiak
bere mezua haizeratzen.
Eta edertasuna agertzeaz bat
han da bertan maitasuna;
non eta den edertasuna,
han du ondoan maitasuna.

Maitakiro zaigu ageriko edertasuna
ezkutuko egiaz mintzo;
xamurkiro deitzen digu edertasunak
gordean duen egia ezagutzera.

Edertasunetik egiara iristeko
ezinbestekoa dugu maitasuna.
Ezin daiteke egia ezagutu
maitasunik gabe:
egiaz guztiz jabetzeko,
buruz ezagutu dena
bihotzez behar da izan,
eta ezagutu duguna izateko
beharrezkoa da maitasuna.

Maite dugu edertasuna,
egiaren aurpegia erakusten digulako.
Maite dugu egia, ederra delako.

Maite dugu edertasuna
edertzen gaituelakotz.
Maite dugu egia,
argitzen digulako begia,
garbitzen bihotza...

POETA BIZITZAREN ESPLORADO- REA DA

PATXI EZKIAGA

BUENO, EZ DAKIT ZUEK ZER PENTSATUTA DAUKAZUEN baina beharbada hoberena zera litzateke, zuek bidalitako galdeketari erantzuna eman ez edo gauzak bideratzea, ezta?. Ba, zuen galderakizun horietan lehenengo galdera honako hau zen: «Zure olertigintzako hari nagusiak zein dira?».

Bueno, nik arlo horri buruz zenbait gauza prestatu ditut, baina esango nuke beharbada, nere ustez, nere olertigintzan hiru hari edo hiru gai izango liratekeela nagusienak. Lehenengoa —eta hirurak, noski, bizitzako zenbait esperientzekin lotuta— lehenengoa izango litzateke nolabait gure herri honen zati eta gure herri honen sapa bizi izatearen esperientzia. Eta hau nolabait, ez dakit, nere bizitza pertsonalarekin guztiz lotuta dago, itxura gabe bizi izan dut nere herri honen historia —Historia ikasi nuen Deustuko Unibertsitatean eta, baina benetako Historia, asko leituz eta landako lan pila eginez— eta zerbaitek deitu izan baldin banau zer hau da: harrespilak eta trikuarriak. Eta harrespilen eta trikuarrien mundura hurbildu naizen bakoi-tzean ez ditut ikusi, Jurgi de Oteizak esaten zuen bezela estetika ikuspegitik bakarrik, baizik eta nolabait aintzineko presentzia bat bezela, gaurkotua, egi-na. Nik horrela ikusi ditut trikuarriak eta orduan nolabait konturatu naiz gure gaurko bizitza hemen orduko haien eginbideei esker dela posible, eta badugula zerbait, beraiekin lotzen gaituena. Horretan saiatu naiz eta horregatik,

egia esan, korritu dut Europa erdia, ideia honen atzetik, eta Stonehenetik Locmariaguer, Karnak eta Loc Mariocera, Bretañako protohistoriarekin lotu nahi izan dut nere bizitza, gero Frantzia aldean dagoenarekin eta Euskal Herriarekin, nolabait batasun batetara iritsiz. Pertenentzia zentzu hau, beraz, herri batekiko pertenenzia zentzu hau izango litzateke, nere ustez, nere olerkigintzaren lehenengo haria.

Bigarrena, guztiz nabarmen azaltzen dena, zera izango litzateke: Izadiarekiko bizikizun pertsonal sakona, komunioa, hau ere norberaren esperientzia pertsonalari lotuta: ni izadizale amorratua naiz, naturazale amorratua eta Natura beti esperientzia gisa ulertu dut, ez leiho batetik kanpo ikus daitekeen esperientzia bezala, baizik bertara joan eta norberaren haragi egindako esperientzia gisa. Orduan horretan esate baterako Walt Whitmanen poesiak asko lagundu dit, Ted Hughesen poesia batek asko lagundu dit, eta Walt Whitman bezala saiatu naiz Izadiarekin bizitzen, eta askotan egin ditut horrelako esperientzia biziak, zer esango dizuet, ba... Pico Almanzorren puntan neguko gauak pasatzea zaku baten barruan sartuta, haizetaren azpian eta bisutz saren azpian, sinpleki esperientzia hori nolabait bizitzeko. Eta esperientzia berriak egin izan ditut Alpeetan, Pirineoetan, etab etab. Naturari buruz idazten dudak bakoitzean, urtaro guztiak baliabide zaizkidalarik, normalean kuaderno bat hartu, boligrafo bat, eta alde batetik bestera ibiltzen naiz zuzen zuzenean orduan orduko sinbologiak, metaforak eta adjetibazioa etab landuz. Orduan, nik uste dut bigarren kostante gisa hau izango litzatekeela: Izadiarekiko komunio bizi bizi bat.

Hirugarrena, eta azken aldi honetan behar bada gehien landu dudana eta nigan kezka gehienak sortzen dituen momentu honetan bertan, 45 urterekin, da giza baldintzaren aurkikuntza, hau da, gure mugaziarena, gaitzarena eta heriotzarena. Horregatik askok esan didate behar bada ez ote den oso tristetia nere azken urte hauetako poesigintza. Nik ez det uste horrela denik; sinpleki, guztiz, ez dizuet esango kezkatuta, baina guztiz murgilduta aurkitzen naiz mugazia prozezu honetan eta heriotzaren prozezu honetan, eta egunero bizitzen dut eta, zer esanik ez, ez nau egiten inola ere gizon tristeago, alderantziz: nere izakeraren sakonean laguntzen dit. Orduan hiru hauek izango lirateke, oraingoz behintzat, nere olerkigintzako hiru hari nagusiak.

Guzti hori lantzeko uste dut zenbait baliabide beharrezkoak ditugula. Orduan nik poema bat beti beti prozezu dialektiko gisa ulertzen dut: hau da, bi errealiteren arteko borroka bezela. Poema baten planteagintza egiterakotan hiru arazo planteatzen ditut:

—zer nolako sinbologia erabiliko dut?

—zer nolako adjetibazioa?

—zer nolako bizikizunak jarriko ditut bata bestearen aurka dialektikoki?

Esan dut «bizikizun» eta ez «errealitate», gero esplikatuko dut zergatik. Eta poema bakoitza egiterakoan —gero beste asunto bat da lortzen dudana ala ez— beti beti prozesu dialektiko honen barruan, bata bestearen aurka saiatzen naiz gauzak jartzen, nolabait poesiari indarra ematearren, edertasuna ematearren —zeren eta niretzat poema bat ederra ez baldin bada ez da ezer— eta musikalitatea ematearren. Hori nere olerkigintzako edozein hiru hari horietako batetara hurbildurik. Orduan ulertzen dut emaitza bezela askotan nere zenbait poema ulertzeko nahiko zailak gertatzen direla. Ez dakit, agian izango da sinpleki nik neretzat idazten dudalako. Lehengo egunean, joan den larunbatean, Felipe Juaristirekin mahainguru bat izan nuen Aralarren, San Migelen, biok « mano a mano », biok bi ordu t'erdiz aritu ginen eta berak esaten zuen berak bazekiela zein zen bere irakurlegoa, eta nik esaten nion nik ez nekiela zein zen nerea. Azken liburu honek —*Gernikak*— 1200 ale saldu ditu, baina nik ez dakit nortzuk diren erosi dutenak, ez dakit. Eta nik sinpleki nere buruarentzat idazten dut. Orduan, nere buruarentzat idazten dudanez, bada, nigan sortzen dituen zenbait oihartzun isladatzen ditut, esperantza soil batekin: bestearengan, irakurlearengan, nolabait iradokizunak sortaraziko dituelakoan. Idazterakoan, helburua ez baina, ez dakit, espero dudana horixe izaten da: zenbait galderakizun sentierazi irakurlegoari eta berarengan iradokizun mundua piztea, zabaltzea eta garatzea, horixe izaten da.

Gero, bigarren puntua, zuek ezarri didazuena, honako hauxe da: «zein mundu ikuskera eskaintzen diguzu?».

Ez dakit, honi erantzuna ematerakoan nahiko nahiko nahiko dudak izan ditut eta denbora asko asko eman diot zuen galderakizun honi, egitan, asko asko, Isabako borda zahar batetan. Nik uste dut, nere kasoan behintzat, bizitza poetikoki bizitzen saiatzen den pertsona naizela. Honek ez du esan nahi ilargian bizi naizenik, edo hodeietan. Ni, esate baterako, hasteko, ikastetxe bateko zuzendaria naiz, zoritxarrez, noski, eta batez ere arratsaldeko bostetatik aurrera, lana bukatu ondoren, despatxoa irekita dagoenean, bisita pila bat hartu behar izaten dut etab. Eta ez da batere erreza, batere erreza, bizitza poetikoki bizi nahi izate hori. Baina esplikatuko dut: nik uste dut bizitza poetikoki bizitzeak suposatzen duela nolabait haurraren begiak galdu gabe bizitzea, hau da, mirespen kapazidatea zabal zabalik dugularik bizitzea. Eta utopia litzateke behar bada; ni utopia horren atzetik noa, eta horretan saiatzen naiz: benetan mirespen begiak zabal zabalik edukitzen. Orduan, hori horrela delarik, helburu bat baldin badaukat nire olerkigintzan, da, prezeski, gure bizitza hau horzkatu eta xahutzen duen postmodernitatearen murrizketa prozesu honen aurka ekitea. Postmodernitatea bizi dut zuek guztiok bizi duzuen bezala, beste puntu bat da ea noraino onartzen dudana, baina nere bizitza

pertsonalean postmodernitate hori bizi dut. Orduan, esan nahi dut, seinalerik baldin badago, bereizgarririk nagusia, nire ustez, erredukzionismo edo murriztapen joera hau dela. Uste dut gure bizitza eta gure bizikizuna azken batez eginkizun sozialera eta eginkizun politikora murriztuarazi digutela, eta hau nik madarikazio legez jotzen dut. Uste dut oso murriztapen edo erredukzionismo gogorra edo latza dela. Baina, bestalde, bizitzaren mundu hau guztiz ilundurik eta ahanzturan dagoenez, nik ezin ditut holako kartolak jarri begien aurrean eta hortik ihes eginaz existitzen ez den errealtate bat isladatu: nahi eta nahi ez nere poemetan errealtate hori isladatu nahi dut. Halabaina esan dizuet horren aurka egin nahi dudala, eta bene benetan sinesten dut poesiaren arrazoia, poesiaren hesparrua, poesiaren arloa ez dela errealtatea; alde-rantziz, nik uste dut poesiaren hesparrua existentzia dela. Eta existentzia Roger Garaudy filosofo marsistak aurkezten zuen heinean, hau da, ahalbide irekia legez. Orduan euskal aditzaren barruan kokatu behar izango banu, nik esango nuke poesia ahalezkoa dela: ez oraina, ez iragana, ez geroa, ez agintea, baizik sinpleki ahalezkoa, existentzia denez, zeren eta errealtatea jadanik ahitutako zerbait da, ajatutako zerbait, lore ihartua bezalakoa. Existentzia, berriz, irekia da, eta bizi gara bizi gaitezkeen heinean. Nik poesia arlo horretan bakarrik ulertzen dut. Ondorioz, poeta ez dut jotzen, ez dakit, historigile bezela, ezta igarle bezela ere. Nerretzat poeta zerbait baldin bada esploradorea da, bizitzaren esploradorea, miatzailea. Orduan poesia izango litzateke, nerretzat behintzat, erroko posibilitate huts hori. Ez det uste ezer orijinalik esan dudarik baina bene benetan horrela sentitzen dut, eta uste dut poesia hori dela.

Gero hemen jarri didazue, hori horrela delarik, hirugarren galdera bat: «zein autore dituzu inspirazio bide?». Hau oso luzea da, zeren eta buelta asko eman ditut... Nik uste dut poesia seriooki seriooki duela 25 bat urte hartu nuela, Cambridge Unibertsitatara joan nintzenean estudiatzera. C.O.U. bukatu eta hara abiatu nintzen, sinpleki literatura estudiatzera, ez nuen besterik egin, egunero 14 bat ordutaz, eta uste dut zerbaitek bene benetan markatu baldin baninduen momentu horretan bi gertakera izan zirela. Esango nuke nere poesiaren lehenengo inspirazioa nere aita izan zela. Joan bezperan —esperientzia oso bitxia da hau: aitak gerra bukatu eta zenbait denbora pasa zuen preso Gernikan erori eta gero—, Inglaterrara abiatu baino lehen, bezperan, sinpleki bere «vade mecum» bakarra eman zidan, bere bizikizun pertsonala. Eta gero Inglaterrara iritsi baino lehen —hau izango litzateke bigarren inspirazioa— ezin frontera pasa, dirudienez familiaren liburua ez zegoen oso garbi eta hilabete oso batetaz gorde ninduen poliziak Parisen, Inglaterrara pasa ezin nuelarik. Eta Pariseko Rue de Singer 13an, destierruko Eusko Jaurlaritzak zeukan eraikuntzan pasatzen nituen orduak eta orduak, eta han ikusi nituen

lehenengo aldiz eta azkenekoz, zoritxarrez, Eusko Jaurlaritzan zeuden Gernika eta Zornotzaren bonbardeaketaren argazkiak, Leizaola zenarekin etab. Esan nahi dut haxe izan zela bene benetan nere bigarren autore.

Gero hara, unibertsitatera iritsita, han burutu nuen ikasketen arabera egindakoa. Literatura besterik ez nuen estudiatu. Orduan hasiera batetan uste dut lau idazlek markatu nindutela oso sakonean: Tenyssonnek, batez ere bere *In memoriam* testua hilabetetan estudiatu nuelako sakonki; Hopkinsek; T.S. Eliotek, batez ere *Murder in the Cathedral* obrak, eta gero Miltonen *Paradise Lost*ek. Lau autore hauekin zortzi bat hilabete eman nituen, besterik aztertu gabe. Hau aurrera zihoan heinean gertatu zen ikasketetako bigarren aurkikuntza nagusia eta izan zen surrealismoaren mundua, William Blakerekin topo egin nuen. Berarekin batera Robert Bly, Ted Berrigan eta beste zenbait idazle. Hori bigarrenegoz.

Hirugarrenegoz topo egin nuen beharbada gehien gehien markatu ninduen poetarekin, eta hirugarren hori amerikarra izan zen: Walt Whitman eta bere *The Leaves of the Grass*. Berarengandik ikasi nuen lehen aipatu dizuedana, Izadia bizitu egin behar dela, berarekin komunioan bizitu egin behar dela, baina mistikoen antza. Ez dakit leitu zenuten joan den urtean El Paísek nerretzat momentu honetan dagoen erdaldun poetarik hoberenari, José Angel Valenterik, egiten zion elkarriketa. Berak poesia mistika gisa definitzen zuen eta horren zioagatik galdetzen ziotenean, berak esaten zuen poesia bizi behar zela nolabait Juan de la Cruzek Jaungoikoarekiko erlazioa bizitzen zuen bezela. Orduan berak esaten zuen nola behin baino gehiagotan Juan de la Cruzek, jaunartzeraz joaten zenean, orgasmoa izaten zuen, horren biziki bizitu zuen Jaungoikoarekiko esperientzia hori. José Angel Valentek esaten zuen nolabait poetak hitzarekiko erlazioa eta Naturarekiko erlazioa kontestu horretan bizi behar duela, eta nik uste dut honen esponente hoberenarikoa Walt Whitman izango litzatekeela. *The Leaves of the Grass* liburu horrek, bene benetan esaten dizuet izugarri markatu ninduela.

Laugarrenegoz nik beste fenomeno bat aipatuko nuke: zuek ez daukazue nere adina eta ez dakit gogoratuko duzuen, seguraski ez, baina 63 eta 64an, Pariseko 68a iritsi baino lehen mugimentuari hasiera emanaz fenomeno kultural bat bizitu zen oso bizia, beharbada musikaren ikuspegitik bizitu izan duzuen: The Beatles mundua da, The Liverpool Sound eta guzti horren ingurunea. Azken batez horiek musikan mugimentu honen esponente hutsa besterik ez ziren izan, eta ispilu eta eskaparate, erakusleho. Baina Pariseko 68 hartako udaberriko mugimentu hori nolabait suntsituta eta ihartuta gelditu zen. Horrek izan zituen beste zenbait adierazgarri eta inportanteenetakoa oso gutxi estudiatu den mugimentua da, The Liverpool Poets deitzen dutena. Ni

momentu hartan Cambridgen nengoen, baina larunbatero, futbolaren forofoa izanik, 500 kilometro egiten nituen Liverpool eta Manchester ikusteko. Holako aste bukaera batetan topo egin nuen poeta hauen obrarekin: The Merseyside Poets. Horiek nolabait eman zidaten kolorearen majiarekiko erreberentzia, gurtza. Gero, bestalde, ordurarte nahiko ahaztuta neukan egunerokotasunari eman behar zaion adorea, begirunea. Eleonor Rigby edo, ez dakit... «Strawberry Fields for Ever», The Beatlesen abesti guzti hauek azken batez bi ikuskizun hauen isladapen besterik ez dira: alde batetik kolorearekiko erreberentzia hori eta bestetik egunerokotasunari eman behar zaion begirunea. Uste dut mogimentu honek, zerbait ematerakoan, hori eman zidala.

Geroztik uste dut azkeneko urte hauetan poeta modernoekin topo egin dudala; pila bat aipatu beharko nituzke, zeren eta urtero urtero 60 bat poeta diferenteren obra leitzen dut, sinpleki gustatzen zaidalako, ez dago beste bueltarik hemen.

Orduan asko leitzen dut eta uste dut honestitate guztiz denei diedala zor zerbait. Baina, izenak aipatzerakoan, nik lehenik Seamus Heaney esango nuke, irlandarra; Thom Gunn, Ted Hughes, Adrian Mitchell, eta amerikarren artean Robinson Jeffers batez ere. Orduan esango didazue «bueno, zuk zer iturri dituzu? Inglesak bakarrik?». Ba, bueno, nere hezkuntzan eta unibertsi-tate urteetan horiengan murgildurik bizi izan naiz baina, bestalde, esan beharra daukat euskal poeten artean hara joan nintzenean liburu bakarra eraman nuela: *Bihotz begietan*. Ez dakit, 25, 26... ez dakit zenbat aldiz leitutako liburu-a nuen, ia buruz ikasteraino. Gehien markatu nautenak azpimarkatu beharko banitu, nik lehenengoz izen bat aipatuko nuke, nire ustez agian euskal poetika inork baino gehiago markatu duena, eta baztertuta daukagun gizon bat: Bitoriano Gandiaga. Bere *Elorri* liburu-a neretzat benetan obra klabea da gaurko euskal olerkigintza ulertzeko. Gabriel, bilbotarra, Aresti, eta momentu honetan ere guztiz isildurik daukagun beste gizon bat: Xabier Lete. Juan Mari Lekuona eta, zer esanik ez, Lauaxeta. Nik hauek aipatuko nituzke, baina eraginei buruz ari naizenez, ez nintzateke batere honestoa izango azkenik aipatuko ez banu zein izan den nere momentu honetako azken azken aurkikuntza, eta hau Afrikako poesia izan da. Leitu ez baldin baduzue benetan gonbidatzen zaituztet esate baterako Wole Soyinka bat leitzera. Afrikako poesia guztiz bitxia da, lurrarekiko izugarritzko lotura daukana, eta beharbada beste inongo poesiak baino askozaz sakonkiago sinbolismoa lantzen duena. Azken batez berantiarrak dira Mendebaldeko kulturara, baina uste dut apor-tazio guztiz guztiz bitxiak egin dizkigutela.

Eta hauen ondoan, lehen aipatu dizuedana, beste guztien gaineratik José Angel Valente. Neretzat —bere azken obra ez dut leitu, badakit kalean dagoela—

bere bi aurreko obrak, *Mandorla* eta *Fulgor* benetan giltzarriak dira poesia modernoa ulertzeko, ez euskeraz bakarrik, edozein hizkuntzatan ulertzeko.

Laugarren eta bostgarren galderak —hauek oso galdera latzak— hauek dira: «nola ikusten duzu gaurko euskal olertigintza?» eta «zer atsegin zaitu eta zer ez gaurko euskal olertigintzan?».

Bueno, nik bi hauek, zuen baimenarekin elkarrekin erantzun ditut. Igual ez zarete nirekin bat etorriko puntu honetan, baina bueno, nire eritzi pertsonala behintzat adieraziko dizuet. Nik uste dut lehengoz guztiz ezinezkoa dela gaurko gure euskal poesigintza Europako Mendebaldean egiten den poesigintzatik aparte, konpartimendu estanko batean bezela ikustatzea. Hori guztiz ezinezkoa da. Nahiz eta esan —eta jende askok esaten du— «euskal poesiak ez du tradizioirik», egia izango da, agian idatzia ez, ahozkoa bai, zer esanik ez, eta ez nago guztiz akort horrekin ere, zeren eta nik pentsatzen dut Elizanburu bat benetako poeta izan zela, eta Arrese Beitia bere murriztapen eta bere muga guztiekin ere uste dut benetako poeta izan zela; maila apalago batetan Bilintx bera ere bai, zenbait poematan, batez ere bertsolaritzaren taiukerak eta ereduak aparte uzten dituenean, zortziko txikia eta zortziko handia aparte uzten dituenean, zenbait poematan uste dut benetako poeta bezela azaltzen zaigula. Baina, hori aparte utzita, uste dut ezin dugula ulertu euskal poesigintza Mendebaldean ematen den mugimentutik kanpo.

Orduan —eta esango dut gero zergatik— hori horrela delarik nik uste dut ez dagoela euskal poesiarik, ez dagoen bezela ingles poesiarik eta ez dagoen bezela frantses poesiarik. Ez dakit, Frantziako poesiak beste nazioetako poesiak isladatzen ez dituen gauzak isladatuko balitu bezela. Ez da horrelakorik gertatzen. Nere ustez gaurko euskal edozein poeta hartu eta ikusiko duzue denok ardatz eta hari berdintsuen inguruan mugitzen garela. Hau, noski, eskapa ezina da, normala da. Orduan euskal poesia izango da euskeraz idazten den poesia dagoen bitartean, baina ez gure tematika besteen tematikatik kanpo gelditzen delako, inola ere ez. Nik uste dut momentu honetan Mendebaldean ematen den poesia guztiz baldintzatuta dagoela egoera soziologiko baten ikuspuntutik eta egoera filosofiko baten ikusmiratik hartuta. Lehengoz uste dut poesia orok isladatzen duela aro postmoderno honetan arrazoi kartesianoak guztiz guztiz herdoitu egin duela pertsona, eta azken batez jan egin dituela Erdi Arotik gugana etorri diren balio guztiak. Honen isladapena dela uste dut euskal poesia momentu honetan lehenengoz. Arrazoinamendu kartesianoaren herdoipenaren lekuko.

Bigarrenegoz uste dut arrazoinamenduaren deslilurapen sakon honekin batera oso garbi, eskaparate batetan bezela, ikusten dela euskal poesian gaur egun Mendebaldeko kulturaren oinarriak galdurik gertatu direla: bai soziologikoak,

bai filosofikoak, bai erlijiosoak. Braudillard baten obra leitu besterik ez daukazue horretarako. Horrekin batera, zer isladatzen du gaur eguneko euskal poesiak eta beste hizkuntzetan egiten den poesiak? Bada, nere ustez, metaerrelatoen heriotza, hau da, aintzinako unibertsaltasun disziplintzaileen heriotza.

Laugarren goz, gaurko euskal poesigintzak zerbait isladatzen baldin badu, nik uste dut isladatzen duela historiaren amaierara iritsi garela; esan nahi dut, historiaren zentzuaren amaierara. Eta kuriosoki Mendebaldeko kulturak zerbait irrikitu izan baldin badu XVI. mendetik honuntza, izan da Europa osoan batasun batetara iristeko egin izan dituen saioak eta ahaleginak. Eta, kuriosoki, uste dut momentu honetan, edo duela urte batzuk, behar bada 45etik honuntza, eta nabarmenkiago 68tik honuntza, iritsi garela batasun horretara. Baina batasun hori ez digu ekarri Ilustrazioak, ez digu ekarri kulturak edo bakeak. Munduaren batasun hori gerrak ekarri digu eta mass mediaren sarraskiak. Orduan nolabaiteko paradoja baten barruan bizi gara momentu honetan. Esan nahi dut: zentzuarekiko batasunera iritsi gara zentzuaren biderketaren bidez, eta gerra eta mass media izan dira horretarako lekuko eta abia-guneak. Honen ondorioa bakarra da, oso tristea nere ustez: momentu honetan inork ezin du inora ihesi, nik horrela ikusten dut. Euskal poesigintzak zerbait isladatzen badu nik uste dut errealitate hau isladatzen duela momentu honetan. Norbera, poeta bakoitza, bere bizikizunaren postuladoretatik abiatuta, errealitate hau isladatzen, komunikatzen edo borrokatzen arituko da, baina inork ezin izango du ekiditu, hor dagoelako eta benetako situazio baten isladapen delako. Beste berezitasun bat eskatuko bazenidate, gaurko euskal poesiari buruzkoa, nik esango nuke edozein poetak, momentu honetan, esperientziari ematen diola leialtasuna, zeren eta norberak bere balorearen balorean sinesten du, eta hori jotzen du absolututzat, absolutuak galdu direnez. Orduan, norberak bere absolutuaren abiapuntutik idazten du eta norberaren absolutuaren baloreak beti esperientzian oinarrituta daude. Beraz, benetan, gure euskal poesia modernoaren kokagunerik inportanteena esperientziarena litzateke nere ustez. Horrekin batera, batez ere Auschwitzeko esperientzia pasa ondoren..., Mathaussengoa..., Gernikakoa..., Coventrykoa..., Vietnameko gerra..., 56.eko Hungriako inbasioarena..., Pragako udaberrikoarena etab... guzti hori pasa ondoren, mugimentu ekolojisten eraginez etab. konturatu gara poetak, edo gizonok, ezin dugula inola ere existentziarekiko merkatarari jarreraz jokatu. Nik uste dut esperientzia horiek bizitu ditugun arte Mendebaldeko kulturaren jokaera hori izan dela: esperientziarekin eta bizikizunarekin merkatarari gisa jokatzea, saldu eta erosi daitekeen zerbaitekin bezela jokatzea. Hori arbuatuz, uste dut gaurko poesia zerbaitetan aritzen

baldin bada, nolabait errealitatearekiko mirespenez, begirunez, errespetoz jokatzen saiatzen dela. Nik, behintzat, koordenada horien barruan ikusten dut gehien atsegin ditudan poeten obra. Orduan, hori horrela izanik, gaurko euskal poesiaren azkeneko bereizgarria emango banu, zera esango nuke: dispersioa dela gaurko euskal poemagintzaren ezaugarriarik nabarmenetakoa, sinpleki horregatik: bakoitzak absolutizatu egin dituelako bere balioak, unez uneko deslilurapen gozo horren barruan bizi garelako, norberak bere esperientzia absolutizatu egin duelako, eta, beraz, nahi eta nahi ez emaitzak dispersoa izan behar du. Gustokoa izan ala ez izan hori hor dago, eta nik onartzen dut, eta zerbait onartuko ez banu benetan horren alderantzizko prozesua izango litzateke, eta horren alderantzizko prozesua izango litzateke esperientzia eta estetikaren aldetiko joera bateratzailea, absolutista eta diktatoriala. Eta izan dira honetarako zenbait joera. Batez ere kritika ezak eta horrelako gauzak gertatzen direnean izan dira esperientzia eta estetika aldetiko jokaera bateratzaile eta absolutistak; esan nahi dut, horrelako poesigintza eredu bat dago, eta hortik sartzen zara ala ez zara sartzen. Sartzen ez bazara paria hutsa zara, eta akabo. Nik zerbaiti gorrotoa baldin badiot, horri diot gorroto, eta nik dispersioa, benetan, onartu eta estimatzen dut, balio bat dela pentsatzen dut.

Azken puntu bezela, galdetzen duzue «nola ikusten duzu gaur egun euskal olerkiari egiten zaion kritika?». Ba, nik uste dut oso erreza dela, zoritxarrez, galdera hau erantzutea: ez dago kritikarik. Uste dut, benetan, euskal olerkigintzari egin zaion azkenengo kritika serioa Jon Kortazarrek Lauaxetari egindakoa dela, bere tesian. Uste dut geroztik sistematikoki ez dela estudio kritiko bat egin gaurko euskal poesiari buruz. Horretarako arrazoiak... agian, ez dakit, nik bi arrazoi ikusten ditut: alde batetik oso herri txiki eta kaxkar baten barruan bizi garelako, eta azken baten denok denak ezagutzen ditugulako, eta izugarrizko bildurra dagoelako, eta edozein kritika moeta egin ondoren berehala pertsonalizaziotara pasatzen delako, eta horren lekuko nahiko tristeak badituzue: joan den urteko Valenciako mahaingurua... Joan den urtean *Literatur Gazetan* egin ziren zenbait libururen kritikak etab. azken batez gero gorroto eta ezinikusi pertsonaletara berehala pasa ziren, eta benetan tristea da. Orduan alde batetik hori da: badirudi egiten saiatu izan diren kritikalaria ez direla onartuak izan, berehala postura pertsonaletara jokatu izan delako.

Bigarren arrazoiak, beharbada inportanteagoa, da euskal unibertsiteari tradizio bat falta zaiola, eta ez dago bueltarik. Nik uste dut frankismoak ondorio latz bat izan baldin badu Euskal Herriarentzat, beste zenbait ondorioen artean, latzenetakoa hau da: unibertsitea lapurtu zigula urte asko asko eta askotan eta oraindik horren gabezia bizi garelako, eta zuek izan beharko duzue hemendik urte batzuetara benetan gaurko poesiaren kritikoak.

Aurretik ez dago inor, ez dago ezer, horren gaurkotiarra eta horren oraingoa da mugimentu hau eta euskal letretan eman den bultzada hau. Horra iritsi arte zai egon beharko degu. Nik ez dut ikusten momentu honetan jende nahiko prestua edo denbora daukana horretan aritzeko, zeren eta horretan aritzeko, azken batez, buru belarri horretan sartuta bizi behar duzu eta beste gauza guztiak alboan utzirik, eta gainera uste dut poesia kritikatzea ez dela batere erreza.

Gutxi gora behera hori pentsatu dut zuen galdeketari buruz. Saiatu naiz gauzak ahalik eta sinpleen esaten, baina ez da erreza.

GALDERA: berba bat baino ez: existentziarekiko merkatari joera dugula gaur egun esan duzu...

PATXI EZKIAGAK: hori hausten saiatu garela esaten dut.

GALDERA: bai, baina zelan ulertzen duzu hori?

P.E.k: ba esango dizut nola ulertzen dudan hori. Nik uste dut urrutitik datorren joera dela. Gaur eguneko mundua ulertzeko pentsatzen dut gutxienez gutxienez XV.mendera jo behar dugula, eta Errenazimenduaren hasierara. Orduan, gogora ezazu, momentu kritiko hura gertatzen denean, alde batetik izango dituzula postura eskolastikoak, politikan Felipe II izango litzateke bere ikurra. Beste alde batetik daukazu postura erasmistak, nolabait elkarrizketaren bidez arazoak konpontzen saiatuko direnak. Hirugarrenoz izango dituzu Tomás Moro baten antzeko postura utopikoak, azken batez, askotan gertatu den bezela, zantzuak eta baztertuak geldituko direnak. Orduan, momentu hartan hasten da Erdi Aroko balioen jauskera, beherapen hori, eta ezartzen da gizon modernoaren lehen erredua. Gizon modernoaren lehen erredua ezartzerakoan gizona jarriko da munduaren erdigune bezela, eta beste errealitate guztien ardatz, abiapuntu eta helmuga gisa. Horrelako joera ezartzerakoan, gizona erreferentzi puntu gisa, gizonak izan duen errealitatearekiko jarrera jabearena izan da, eta hori arrazoinamenduaren izenean, eta erlijioaren izenean, eta beste zenbait gauzaren izenean. Urteak joan dira eta denok dakigu zeintzuk izan diren ikuspuntu horren ondorioak. Ez da oso urruti joan behar ikusteko XVII.mendeko joputza prozesua; askozaz hurbilago daukagu oraindik hemendik hiru urtetara ospatuko den Ameriketako bostgarren mendeurren xelebre hori eta milioika indioen triskantza, oraindik Salamancako Unibertsitatean eta Burgoseko Unibertsitatean hogeitaz urtez ea beltzak pertsonak ziren ala ez eztabaidatzen ari zirenean, azkenean baietz erabakitzeke, baina ordurako egindako triskantzak egin ondoren. Gizona munduaren erdigune

bezela. Eta «sorginen ehiza»... Azken batez, horren helmuga, lehen esan dizuedan bezela, Auschwitz eta Mathausen dira, joera baten azken eskaparate eta muturrak, baina joera aspalditik dator: gizona jabe, gizona erreferentzi gisa, gizona abiagune eta gizona helmuga, eta guzti hori arrazoinamenduan oinarrituz. Hori da sinpleki gizonak merkatarri jarreraz existentziari egindako sarraskia. Hori da alboratu zaiguna, eta hain zuzen ere momentu honetan zertxobait pentsatu eta zertxobait bizitu nahi duen jendeak ulertu ezin duena, edo ulertu nahi ez duena. Nik, bahintzat, ez nuke horrela bizi nahi izango, erlazio horrekin. Horregatik esan dut poeta baten gizonarekiko eta Naturarekiko erlazioak komunio erlazioa izan beharko lukeela, harreman pertsonalen erlazioa, baina berdintasunean oinarritua, eta ez jabegoan oinarritua. Hori da ideia horrekin azpimarratu nahiko nukeena, behintzat nik horrela ulertzen dut.

GALDERA: lehen esan dozu, eta bat nator zugaz, Europa batasun batetarantz doala, ezta?, zelanbait esateko, homojeneizazio batean murgiltzen ari garela, eta homojeneizazio horretatik inork ezin dauela ihes egin. Literaturan ikusten doguna, aldiz, dispersioa da. Komentatuko zenduke hori apur bat?

P.E.k: bai, paradoja bat da. Adierazi nahi izan dut errazionalismo guztien helburua, Ilustrazioaren helburua zela balioekiko batasun batera iristea, eta esaten nuen paradajokoki balioen batasun horretara iritsi garela balioen batasun hori hautsi den momentuan. Esan nahi dizut: Historiak zentzu bat dauka, balio absoluto bat: Jaungoikoa, Arrazoinamendua. Balio absoluto horiekiko deslilurapenera iritsi garenean, balio absoluto horien haustura gertatu da. Orain, haustura hori zerk probokatu du? edo, zer probokatu du haustura horrek? Horrelako erlazio dialektikoa dago, hau da: Gerrak probokatu du, edo haustura horrek berak Gerra probokatu du? Nik, benetan, ez dakit zein den hasiera eta ez dakit zein den bukaera, ez dut batere garbi ikusten, eta uste dut gainera ezin dela garbi ikusi. Orduan horrek eta lehen aipatzen nizuen mass media horrek nolabait ekarri digute batasuna, lehenengo batasuna utzi den momentuan. Batez ere hiru balore horiek gizartearen zibilizazioari ematen zioten batasuna hautsi denean gertatu da beste batasun berri bat, eta batasun tristea da, denok bene benetan orain gurdi beraren barruan gaudelarik, baina gurdi horretara ez gaitu igoerazi Arrazoinamenduak, nahi zen bezela, ez Jaungoikoak, nahi zen bezela, eta ez Historia baten zentzuak, baizik eta Gerrak eta mass mediak. Gurdi baten barruan gaude, eta gurdi horrek lau kartola ditu alde bakoitzetik eta hortik ezin dugu inora ihesi. Zoritxarrez denok errealitate berbera isladatzen aritzen gara momentu honetan, eta errealitatea

gutziz murriztu egin zaigu. Erredukzionismo prozesu bat eman da eta gure eskuetan dago nolabait hortik ihes egiten saiatzea, eta esango dizuet ni nola saiatzen naizen hortik ihes egiten. Nik uste dut postura etiko batetik saiatu behar dugula, ni behintzat hortik saiatzen naiz galtzailearen aldamenean nere pertsona ezarriz, eta bere alde jokatzuz, komunioan biziz, errealitatea edo existentzia trszendituz. Batzuk «trszendentzia» hitza erabiltzen dudala entzuten dutenean esaten dute «jo!, hau praille alu bat izango dek, eta hasiko dek pentsatzen Jainkoa gora eta...». Ez, ez, ez: trszendentzia nik ez dut horrela ulertzen. Nik trszendentzia ulertzen dut neregandik irten eta, berdintasun erlazio batetan, ni baino zorigaitzago diren besteekin bizitzen saiatzea. Trszendentzia hau oso erreza da galtzaileekin eta Izadiarekin bizitzea. Bizitza eta heriotza prozesu hau batez ere galtzaileengan eta Naturarengan sumatzen da garbien garbien.

Ihesbide bakarra horixe ikusten dut, eta barkatu inziso bat egiten badizuet —ez nuen egin nahi, baina—: irtenbide bakarra ikusten diot ere alde horretatik esate baterako fede kristauaren joerari: edo galtzaileen aldeko postura hartzen du edo jai dauka. Nik uste dut irtenbide bakarra hori dela, komunio erlazioa, baina maila horretan ulertua, trszenditua. Poesigintza ere horrela ulertzen dut, eta ihes egiteko modu bakarra hori ikusten dut, ez dut besterik ikusten, agian oker nago.

GALDERA: lehen esan dezu zuretzat idazten dezula, eta lehengo egunean eztabaida bat izan genuen Felipe Juaristirekin...

P.E.k: asunto horrekin? Nik ere bai, joan den larunbatean, oso lagunak gara baina...

GALDERA: bai, piska bat zure sentimenduak diren poemetan daude-nak edo...

P.E.k: Felipek esaten zidan —biok egon ginen San Migel Aralarreko ostatuan ia hiru orduz, kanpoan elurra ari zuelarik jo eta ke, goxo goxo butaka batetan eserita eta inguruan berrogei bat pertsona genituela— esaten zidan berak idazle bezela beti mozorro bat jartzen duela aurretik, eta bere emaitza mozorroaren, maskararen emaitza dela, berak onartzen zuelako, bazekielako norentzat idazten zuen. Ba, nik alderantziz esaten dut: nere poemagintzan zerbait baldin badago uste dut horren aurkakoa dela. Nik poemetan isladatzen dudana nere esperientzia pertsonala da, eta neretzat idazten dudanez, nere burua ez engainatzen saiatzen naiz. Orduan, murrizta izan, eskasa izan edo pobre edo tristea izan, hor dago, baina uste dut hor dagoena egia dela, nere

egia erlatibo eta pertsonala, ezta?, baina nik uste dut hor dagoela. Nik horrela ulertzen dut eta horrela jokatzen dut. Orain, gustatzea edo ez gustatzea beste asunto bat da, baina horrela dago egina. Nere errelitatea, lehen esan dizuedan bezela, beti dialektikoki jokatua da, nere bizitza eta nere bihotzaren arteko borroka bezela, eta batzutan, noski, bihotzak irabazten du, eta beste batzutan bizitzak. Uste dut gehienetan heriotzak irabazten duela, mugatuak garenez. Horregatik zenbait eta zenbait poematan, ba, horrelako zera bat ikusten da. Oraindik gogoratzen dut *Gernika* kaleratu zenean politikari baten emazteak deitu eta esan zidala: «Patxi, leitu ditut zure poemak baina jo!, ze tristeak diren!». Eta esan nion: «baina ikusi al duzu titulua?», eta berak : «bai, baina...» —«Eta ikusi al dezu ilustragintza?» —«Bai, baina...» —«Ez dago “baina”rik! Leitu ezazu eta esaidazu zernolako errealitatea zen eta zernolako bizikizuna eta ea beste modu batetan islada zitekeen» —«Bai, baina hala eta guztiz ere tristea» —«Eta zer egingo dugu ba?» Tristeia, baina nik horrela bizitu nuen esperientzia eta nik ezin nuen beste modu batetara isladatu. Horrela da.

GALDERA: zure poesigintzari begiratuaz badirudi obra batzuk badatozela, nolabait esateko, gorpuztura egin eta osotu batetan, nolabait ere erdigune bihurtzen den mezu baten inguruan. Azken liburuan, berriz, badirudi islada multipleak daudela.

P.E.k: baina hori ere bizikizun zehatz batetik sortutako gauza da. Nik liburu hau idatzi nuenean... azken batez oso bizikizun konkretu batetik jaiotako liburua da. Gogoratzen dut Liverpoolen klaseak ematen nengoelarik —hango neska-mutilei bertako Historia ematen nien— B.B.C.k programa berezi bat eman zuela bonba baten eztagaren ondoren zer gerta zekigukeen munduan nolabait esplikatzen zuena. Ordu beteko bideo bat izan zen, uste dut Espainiako telebistak ere eman zuela. Nolabait gizon bat pianoa jotzen ari zelarik agertzen zen eta neska bat dantzatzen eta atomozko bonba baten leherketaren ondorioz zer gerta zitekeen Londresen eta bere ingurunean adierazi nahiko zukeen programak, nolabait munduaren amaierara, Apokalipsiaren turutak igartzen zuten munduaren amaierara nola iritsiko ginatekeen, edo nola iritsi gintezkeen behintzat. Niri izugarritzko inpresioa egin zidan, eta gogoratzen dut momentu hartan horrekin batera —irakurgai pertsonal bezela nik Biblia pila bat leitzen det— Apokalipsia leitzen ari nintzela, eta kuriosoki momentu berean William Goldingen obra leitzen ari nintzen (lehen ez dut aipatu; prosagilea da, baina uste dut bere prosa guztiz poetikoa dela), bere *Rites of Passage* leitzen ari nintzen, bere azken liburua zen, eta guztiz bat zetorren ikuspuntu honekin, gaitzaren problematika estudiatzerakoan. Orduan

hori bururatu zitzaidan, nolabait ea gorpuztura bat eman niezaiokeen munduaren amaierako ideia horri, eta nola islada nezakeen poema luze batetan, eta hau izan zen emaitza. *Gernika* berdin tajututa dago, lehen esan dizuedan esperientzia pertsonalaren inguruan, Parisen izandako esperientziaren inguruan, eta badut beste bat oraindik publikatu ez dudana, baina laister aterako dena, «*IZARRAITZ*» jarri diot titulua. Denok dakigu XVIII.mendean zernolako matxinadak gertatu ziren Euskal Herrian, gatzaren matxinada eta guzti horiek, eta 1.766an Azepeitian gertatu ziren matxinada horietan kokatutako obra bat da. Horrek ere badu bere batasun tematikoa eta orain prestatu berri dudan, eta, lehen esan dizuedan bezela, Juan Mari Lekuonaren eskuetan dagoen hurrengo balada liburuak, laister Sengoak publikatuko duenak, badu bere batasun tematikoa, zeren eta antzinako euskal tradizioarekin bat eginez, eta tradizio horri jarraiera eman nahian, hamabi tema hartu ditut, trajikoak, Euskal Herriko balada tradizionalak denak bait dira trajikoak. Orduan holako gaiak hartu ditut, antzinakoak batzuk, esate baterako Oxoxelaia, kobazulo famatu hura, euskal protogizonaren bizitzaren momentu trajiko bat aukeratuz; gero, Grauballeko gizona, ez dakit ikusi dituzuen... uste dut XI.mendeko gorpu batzuk direla. Duela denbora gutxi Dinamarcako zukaiztegieta, turberetan, aurkitu dituzte zenbait gorpu, orduan hildakoak, eta seguraski seguraski sakrifizio erritualetan erahildako gizon gazteak dira, 22-23 urteko gizonak, lepoa guztiz moztuta, eta gorpuak primeran kontserbatuta, beltz beltzak oraindik, baina azala primeran kontserbatuta. Horietako zenbait marrazki ikusi nituen *National Geographic Magazin* horretan, eta hori izan zen beste gai bat. Gero hurrengo Korosagasti, zuek oso gazteak zarete baina, agian norbaitek gogoratuko du Beizamako krimena, duela gutxi uste dut Pako Aristik nobela bat publikatu duela hori oinarritzat hartuz, *Irene*. Gero baladetarako erabili dut, eta, bueno, nolabait badute halako batasuna, baina beste guzti hauek normalki Isabako borda zaharreko gauetan idatzita daude, lasai lasai eseri eta... Momentuz momentuko esperientziak dira, edo unez uneko pentsakizunen islada, baina ez dute holako batasunik. Dena den uste dut hasieran aipatu ditudan hiru ardatz horien inguruan daudela poema gehienak.

GALDERA: alde batetik, Prehistoria, trikuarriak etab. abiapuntu dozuza-la esan dozu, eta gero, bestetik, gaur ezin leikeela ulertu literatura nazional bat, eta orduan euskeraz egiten den literatura bai, baina euskal literaturarik ez dagoela. Baina Prehistoria ez da herri baten...? bueno, ez dakit ondo ulertu dodan...

P.E.k: primeran ulertu duzu, asuntua da ni paradoja horren barruan nagoela, eta nik ulertu dut zein den momentu honetako joera, baina joera ho-

rretatik ihes egin nahi dut. Nik uste dut errazionalismo guzti horietatik ihes egin nahian bizi daitekeela, eta ni behintzat pertsonalki... niri gustatuko litzaidakeela nolabait nere antzinekoen enborrean errotuta bizitzea, eta horregatik jotzen dut behin eta berriro, behin eta berriro gure protohistoriara. Baina azken batez esan dut ezin dela inora ihesi; bada, neretzat ihesbide gisako zerbait da. Baina paradoja horren barruan bizi naizelako. Nik badakit ez naizela batiere konsekuentea. Esan dut zein den gaurko giza errealitatea, baina ni ez nago akort horrekin, eta nik uste dut eusgarriak behar ditugula. Badakit eusgarririk gabe bizitzeak eta unez uneko situazioen absolutizazioak baduela bere lilurapen goxoa, baina uste dut ere unez uneko lilurapena dela, eta unez uneko gozagarria. Niri, berrogeitabost urterekin behintzat, unez uneko lilurapen horrek ez dit betetasunik ematen, eta beste nolabaiteko erreferentzi puntuak behar ditut, horregatik jotzen dut horretara, Naturara. Askok esaten du, «tipo hau burutik jota zegok hau egiteko, hori egiteko eta horrela ibilteko» eta agian horrela izango da. Lehengo egunean Joserra Gartzia E.T.Bn berarekin hizketan esaten zidan «holako batean, Felipek eta biok askotan hitz egin diagu, ea Patxi noiz ikusiko dugun lebitatzen». Baina hori da, azken batez... uste dut ihes egiteko zera hori dela... baina bueno... Nik ezin dut ukatu, hortik ari naiz jokatzeko eta...

GALDERA: esan duzu paradjikoa dela norberaren antzinakotasunera edo sustraietara jotzea eta gero era berean orokortasunean edo ez norberarenean bakarrik geratzea. Paradjikoa badaiteke, baina ez horregatik ez unibertetsala, ezta? Jarrera hori berori ere unibertetsala izan behar da.

P.E.k: nik uste dut gero eta unibertetsalagoa dela, nik baietz uste dut. Eta ez naiz ni bakarrik. Lehen Seamus Heaney aipatu dizuet, poeta irlandarra, eta Ted Hughes... Nik ez det uste nere postura pertsonal hau horien posturatik horren urrun dabilenik, ez det uste inola ere urrun dabilenik. Nik uste dut joera hau gero eta nabarmenkiago somatzen dela Europako azken azken uneko poesian (poesia onean), Valenteren poesian ere bai. Batez ere azkeneko bi obretan, *Fulgor* eta *Mandorlan*, ere joera hau ikusi dut, bai, bai. Paradjikoa da eta kontraesana dago, baina hala eta guztiz ere, hor dago, eta ez da horren paradjikoa eta hain kontresanekoa. Gertatzen dena da ez dagoela modan, horregatik esan dizut nik zerbaiti gorroto baldin badiot gaurko euskal poesigintzan gerta daitekeen eta gertatu izan den joera absolutizantea eta zikiratzailea dela. Hemendik sartzen zara ala ez zara sartzen. Eta hori gertatzen da hemen, ba, poesigintza eta artegintza askotan aukera politikoekin lotuta ikusi nahi izan direlako. Segun eta zeinek manejatzen dituen hemengo kulturaren hariak —eta

hori esaterakoan esan nahi dut azaleko kulturaren hariak— kulturgintza, te-
lebista, kazetaritza eta irratien hariak etab., bueno, zirkuito horietan sartzen
zara ala ez zara sartzen. Nik bigarren postura aukeratu dut, askatasunaren
postura, eta ez nago inon afiliatuta, eta ez dut inon afiliatzeko asmorik, or-
duan askean jokatzeari gustatzen zait, eta nik badakit horrela ez naizela inoiz
inongo zirkuitotan sartuko, baina bost ajola zait. Nik nahiago dut dispersio
horren barruan bizitzea eta ez horrelako postura totalizante eta absolutizatzai-
leen barruan bizitzea, nahiz eta arrakastaren orga edo gurdira ez igo. Baina
badago joera hori oso nabarmena momentu honetan euskal kulturgintzan,
baina uste dut benetan zikiratzailea dela, eta ez du ezer onik ekartzen.

GALDERA: orduan, zure ustez Euskal Idazleen Elkarte horrek ez du...

P.E.k: bueno, Euskal Idazleen Elkarte horretan postura guztiak daude
onartuta, bai, hori ondo iruditzen zait, oso ondo iruditzen zait, beste helburu
pragmatikoagoak etab. dituelako. Ez det uste Euskal Idazleen Elkarte horretan
horrelako joera nabarmenik dagoenik. Uste dut postura guztiak daudela ire-
kita, baina badira beste zenbait kritika etab., benetan «adiskidekeria» hutsa-
ren ondorioz egiten direnak. Nik uste dut hori inoiz baino nabarmenkiago
ikusi dela azken urteotan. Ezinezkoa da esate baterako Joseba Irazuri, Bernar-
do Atxagari egin dioten borroka, ez dago eskubiderik, edo hutsgunea: nabar-
men nabarmena izan da gure gizartearen zenbait arlotan egin zaion mesprezu
olinpikoa. Beharbada askean ibiltzeagatik, ezta? Ez det uste hori legezkoa de-
nik. Uste dut hori testuinguru literariotik kanpo gelditzen dela, eta oso na-
barmena izan da.

GALDERA: sarri askotan postura oso sinpleak agertu izan ditugu bai-
ta, beharbada orain ez horretaraino, baina autore bat onartu-ez onartu jokae-
ra horietan, korrante literario bat onartu-ez onartu... Jo dezagun Gandiaga-
ren obretara esate baterako: oso nekez jo izan da urte askotan Gandiagaren
Elorrira, eta askozaz ere errezago onartuak izandu dira Gandiagaren *Uda ba-
tez Madrilén* edo *Hiru gizon bakarka*. Autorea bera da, baina joera, estilo eta
momentu diferenteetako obrak izanik, halako a priorismo batez, «hau ez eta hori
bai», honelako jokoak berez berez bezela irten zaizkigu gure epaietan eta ba-
lorazioetan.

P.E.k: baina hori oso garbi joko politiko bat izan da nere ustez, eta *Hiru
gizon bakarkak* izugarritzko arrakasta izan zuen, ez bakarrik Gorka Knörrek bere

diskoetara eramán zuelako, eta beste zenbait kantautorek, ezta?, baizik eta errezagó sintonizatzen zuelako euskal gizartearen masa batekin, gehiengo batekin. *Elorri* neretzat askozaz poema liburu hobea da. Neretzat gerra ostean egin den poema libururik hoberena, neretzat, pertsonalki. Baina, klaro, *Elorri* baditu horrelako oinarri erlijios tipoko batzuk. Gero, *Elorri*ren mundua oso murrítza da, Arantzazu inguruko mundua da, askotan artzaien kultura baten isladapena, poema asko eta askotan, eta orduan hori arbuiatu eta deuseztatu den neurrian arbuiatu izan da tematika horren inguruan zihóan estetika bat: metafora mundua eta adjetibazio mundua. Nik uste dut bene benetan euskal poesigintzan norbaitek topeak jotzen baldin baditu, bai kolorean, bai musikalitatean, adjetibazioan eta neurkeran, poema baten erritmoan eta dialektikan *Elorri* dela. Bestalde, gaia erakargarri suertatzen ez baldin bazaiagu, gaiarekiko tratuera, askotan ez dugu onartzen eta alboratuta gertatzen da, eta *Elorri*ri nik uste dut hori gertatu zaiola. Orain berrargitaratu berria da eta ikusi beharko da zenbat saltzen den. Gauza kuriosoak gertatzen dira: José Angel Valentek argitaratu berria du poesia liburu bat. Ba, Felipek esan zidan bostehun ale ez dituela saldu oraindik. Nik hori entzun nuenean txunditurik geratu nintzen... zer da hau?». José Angel Valente batek, joan den urteko Príncipe de Asturias eta benetan, azken belaunaldiotako poesia markatu duenak ez du saltzen? Ez dut ulertzen benetan, ez dut ulertzen.

GALDERA: esan duzu badirela murriztapenak, bide batetik sartu beharrak, eta hortik ez doana baztertu egiten dela, baina nik uste dut beste arrazoi bat ere egon daitekeela, hau da, gehienok ez dugula poetak munduarekiko duen erreflexio maila, eta orduan poetak komunikatzen diguna ez dugula benetan ulertzen, eta ulertzen ez dugun neurrian gaitzetsi egiten dugu.

P.E.k: bai, akort nago, guztiz. Neri gertatu zait, ez dakit ikusi zenuten, telebistan Salman Rushdieri buruz egin zuten programa hura, bere azken liburuari buruz, *Satanic Verses* buruzkoa, ezta? Ba nik liburu hori aurretik bi aldiz leituta neukan, eta Amatiñok programa horretarako deitu ninduenean, uste dut liburua bera nahiko ulertuta neukala eta hamaika folioko laburpenarekin joan nintzen E.T.B.ra, baina ... Ostegun batetan esan zidan «aizak, astelehenean izango duk programa, eta etorriko haiz?» —«Bai, bai, nola ez ba?»». Ba, Salman Rushdie ulertzeko nik pentsatzen nuen beharrezkoa zitzaidala Corana leitzea. Hiru gauetan Coran osoa leitu nuen goitik behera, baina honestitate pertsonalaren ondorioz. Esan nuen «baina nik nola arraio hitz egingo diat Salman Rushdieri buruz nik Corana ulertzen ez baldin badiat eta leitzen ez baldin badiat?». Eta gero konturatu nintzen askozaz hobeto ulertzen nuela *The*

Satanic Verses eta askozaz hobeto ulertzen nuela *Shame*, bere bigarren liburua, hori baino askozaz latzagoa zena. Baina, nik momentu hartan, benetan, interes baten ondorioz egin nuen lan hori, eta nik ulertzen dut poema liburu bat hartzen duzuenean ezin duzuela beti holako esfortzu bat egin, eta askotan, zenbait poema liburu ulertzeko, holako esfortzu bat egin behar da. Merezi du ala ez du merezi? Hori da asuntoa. Baina benetan nik, unibertsitatean holako liburuei buruz ikasketak bat edo ikerketa bat egin behar izango banu, noski egingo nukeela, eta hamar aldiz behar baldin bada. Nik *Paradise Lost* ulertzeko hamaseigarren mendeko metafisika leitu nuen, liburuak eta liburuak. Unibertsitatean, jo! gero examina neukan, Cambridge Unibertsitatean, eta ez dakit zenbat aldiz, hoge edo ez dakit zenbat aldiz, poema guztiak goitik behera ondo aztertuta eraman nuen, baina atzetik erantzunkizun bat neukalako. Hori unibertsitatean egin daiteke, ez gozamen hutsez edo estetikaren gozamenaz leitzera zoazen liburu batekin. Baina nik uste dut horiek beharrezko lanak direla, eta unibertsitatean egin behar diren beharrezko lanak direla. Geroan ja ez da denborarik izaten horretarako.

GALDERA: idatzi izan da zure poesia talde baten barruan dagoela, hau da, Iratzeder eta Gandiagaren poesia talde antzekoan, mistizismoaren inguruan etab. Zu horretan gustora zagoz ala uste dozu sinplekeria dala edo...

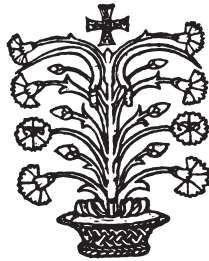
P.E.k: bueno, nik Iratzederren poesia leitu dut, eta Gandiagarena ere bai. Ez dakit, nik ez det uste... ojala Gandiagaren taldean banengo. Esan nahi dizut, tokitan dago Gandiaga nigandik. Uste dut hor goian dagoela, askozaz poeta hobea da, inolako dudarik gabe, ezta? Baina nik ez dut uste nik isladatzen dudan unibertsoa Iratzederren unibertsoa denik, inolaz ere. Zenbait poematan izan daiteke, baina nik uste dut Iratzederrek erabiltzen duen unibertsoa nerea baino murrizagoa dela, eta uste dut Gandiagaren unibertsoa nerea baino murrizagoa dela ere. Gertatzen dena da Gandiagak erabiltzen dituen baliabideak nik baino askozaz maisukiago erabiltzen dituela. Baina nik nere burua ez det ikusten horren barruan. Nik barruago ikusiko nuke Jon Kortazarrek bere tesian esaten duen poesia postmodernoaren barruan, nahiz eta nik postmodernismo hori guztiz ez onartu. Haatik nik uste dut nere poemak postmodernismo horren isladapen garbi garbi direla, balore guzti horien galeraren isladapena direla. Ez det uste hori Iratzederrengan ikusten denik horren garbi, inola ere, eta Gandiagarengan arras gutxi, *Uda batez Madrilenen* agian gehiago, azkeneko poema liburuan. Ez dakit zeinek egin duen kritika hori, ez dut leitu ere, baina nik ez dut horrela ikusten nere poesia, uste dut aparte samar nabilela, zirkuito aske batetan. Dena den nik, nonbait, mogimentu baten barruan sartzerakoan, nik postmodernista bezela ikusiko nuke nere burua.

GALDERA: lehen esan dozu zure poema gehienak zure bizipen eta esperientzei lotuta dagozala, gero aipatu dozu askotan joaten zarela mendira, bizikizun batzuk izatera etab. Nire galdera hau da, ea bizikizunok errealitate-ari dagozan lotuta edo kasu horretan errealitatea ahaztu egiten dozu eta mistizismo modu batean satzen zaran.

P.E.k: ez, ez ez, noski, errealitatean oinarritutako esperientzia da, baina ez da errealitatearekin bukatzen. Esan nahi dizut: nik bizikizun hori momentu batetan izan dut, eta mistizismora pasatzen zara errealitate hori nolabait trazeditu eta iradokizun bihurtzen duzun momentuan, sujerentzia bihurtzen duzun momentuan. Orduan errealitate hori ireki egiten zaizu, haunditu, zabaldu, garatu egiten zaizu, eta hori da neretzat mistika: errealitate soiletik atera eta errealitatea iradokizun bihurtu, eta nik horrela ulertzen dut poesia.

GALDERA: orduan, errealitatearen bizipen guztiak izan daitezke mistizismorako pausoa...

P.E.k: bai, bai, noski, abiagunea, nik horrela ulertzen dut.

POESIA MUSIKA DA ETA IZADITIK ATERATZEN DITU SOINUAK

JUAN KRUZ IGERABIDE

BADAKIT GIRO AKADEMIKOETAN POESIAZ HITZ GEHIAGO egiten dela hura bizi baino. Nik azpimarratu nahi nukeena da, poesia entzutea, leitzea, errezitatzea, bizitzea, garrantzitsuagoa iruditzen zaidala. Poesiaren gaia askotan norberaren erudizioaz fardatzeko aitzakia hutsala bilakatu ohi da, askotan lekutik kanpo dauden konparaketa eta elukubrazioak eginez: beste askotan, berriz, poeta frustratua ari da hizketan, poesilari gehienok daramagun har tiki hori, nahi genukeenaz eta ezin dugunaz berriketa eta berriketa eginez.

Harira etorritz, bada, nik egiten nuen poesiaz hitz egiteko esan zidaten, baina, nahiago izan dut poesiaz orokorki hitz egitea, goian aipatu dudan akademizismo horri amore emanaz. Beraz, mintzaldi hau zentratzeko alegoria bat egin dut, eta horren inguruan esango ditut esan beharrekoak, eta esan behar ez nituzkeenak ere bai beharbada, oraindik zahartzaroaren zuhurtziak ez bait nau jo zeharo.

Poesilariok «poeta» titulu merkea (baita zentzu materialean ere, hutsaren truke ematen bait ditugu gure lanorduak) lortu nahian egiten dugun denborazko bidai zoroa adierazi nahi nuke hurrengo hitz horiekin.

POESIAREN GORUA

0. Sarrera gisa

Aralarren altzoan, Mikel Doneak konkista zezan eta oro hauts bihur zezan baino lehenagoko denboratan, ba omen zegoen herriska eder bat, zeini «Poeten herriska» deitzen omen zioten.

Han bizi nahi zezan emakume nahiz gizaseme bakoitzari jarri ohi zioten aurreneko eginkizuna sasiz edo asunez beteriko soro txiki bat lorategi bihurtzea izaten omen zen. Eta, gezurra badirudi ere, hemen erortzen ziren poetagai gehienak, poeta izateko irrikatzen zeuden haientzat bajeza izan ohi bait zen eginkizun hura, edo esku finegiak edukitzen bait zituzten asunak ateratzeko edo sasia nahiz sastraka ez bait zitzairen batere poetikoa iruditzen.

Hala ere, lortzen zuten batzuk azkenean helburua. Honela, herriska hura, denboraren poderioz, lorategi ederrez inguratuta egotera iritsi zen.

Lantegi hori amaitu bezain azkar, eta erreinu berrian sartzeko itxaropen osoz zeuden haiei, gurpil oker bat eta artilea ematen omen zieten. Lehenik, gurpil hura xuxen xuxen eta ia soinurik gabe ibil zedin lortu behar zuten. Gero, artiletik haria sortu, hariaz amaraun haundi bat osatu, kolore desberdinak eman hari zati bakoitzari eta, azkenik, hariak konbinatuz, oihal eder bat ehundu behar zuten.

Hori lortuz gero, poeten herrian gera zitezkeen bizitzen, eta han matematika irakasten zieten, poema zahar herritarrak ere bai; baita musika piska bat ere. Poesia kultua eta poesiari buruzko azterketa kritikoak egiten urte anitz pasa arte ez zitzairen irakasten. Gero, kopista lanak ematen zitzaizkien zenbait urtez. Poesia, poesia esaten dena, idazten eta kopistengana eramaten aski edadetu arte ez ziren hasten.

1. Poesia gurpila da

Poesia ez da mailua. Mailua gurpila konpontzeko erabili ohi da; baina esku ona behar duzu, langile txukuna izan, gurpil hori erabat okertuta utzi dutenak badira eta: hain gogoko egin zaie hauei mailuaren tantatekoa, non gurpilaren izatea bera ere lausotu egin bait zaie beren begi sukartsuetatik.

Gurpilak jira egin behar du, xuabe xuabe, gero eta «axis» zentratuagoaz, azkenean, mugituz geldirik dagoela eman dezan arte.

2. Bizitza armiarmasarea da

Amarauna esango luke urrun samar dabilen batek. Amaraun horrek harien gurutzaketa infinitoak dauzka. Ez gara hari horietatik zintzilikaturiko andrakiletak, baina ez gaude beroiengandik libre.

Bada, gitarra jotzea zail egiten bazaigu, pentsa amaraun infinito horri musika ateratzea zer izango den.

Gainera hari bakoitzak badu bere kolore propioa: kolore bakoitzak tonalitate maila asko eta asko eskeintzen ditu.

Soinuari dagokionez, hari bakoitzak tonuñabardura berezia dauka. Pentsa ezazu instrumentuak afinatzen hasi den orkestra mugagabea; ikusiko duzu zein zaila egingo zaizun hari baten soinuari jarraitzea. Zaila bai, baina, zail bezain miresgarria eta tentagarria.

Azken hau leukake poetak helburutzat.

3. Heriotza ez da definitiboa poesian

Nola izango da ba definitiboa? Ez dago ezer definitiborik. Guretzat denbora edo espazio zabalegia hartzen duenari deitzen diogu definitiboa. Baina, egun tikiak eta gau tikiak diren bezala, zergatik ez dira izango egun haundiak eta gau haundiak? Gizakiaren bizitza ez ote da egun haundi bat, eta heriotza, berriz, gau luze bat? Atomo batentzat zer ote da egun bat? Eta izar batentzat?

Heriotza da haur bati gozokia amaitzen zaionean. Hilario azkena doala ikusirik, umetasuna galtzea heriotza da. Neskari lehenengo musua ematea heriotza da. Lehiopon txistukaturiko kanta erdi parean gertatzea heriotza da.

Heriotza da poema bat buruturik dagoela uste izatea.

Heriotza da arnas botatze bakoitza.

Arnasik gabe gauden une luzea da heriotza.

Arnasartze luze bat besterik ez da bizitza.

Poesiak ez du betirako deskantsuan sinesten eta hilerriak ere dantzan jartzen ditu.

4. Poesia Izadiaren aldarean bizi da

Zer dira amarauna tenk eusten duten indarrak Izadiarenak baino? Poesiaren gurpilek musika jotzen duenean, izaditik ateratzen ditu soinuak: bai petalo artean emeki pasatzen den haizetik, bai zuhaitzetan gordeta dagoen ziztu erraldoitik.

Izadian harriak ere bizidun dira, badute beren soinua. Izadiaren seme orok indar edo bibrazio berezia jaso ohi du eta bibrazio modu bakoitzari jainko dei geniezaioke; zergatik ez? Kultura anitzetan idoloak ez dira izadiaren

indar desberdinen sinbolo baino. Izadia sakratua da eta jainko txikiz beteta dago.

Eta ongi daki hau poetak: Lizardiri, erditzear dagoelarik, zuhaitzak eta beste izakiak animatuak iruditzen zaizkio: hitz egiten dio Izadiak. Atxagak hizketan jartzen dizkigu txoriak, kattagorriak, antzarak eta beste; edo mutikoa basurde bihurtzen digu: indar horiek gizakiongan ere hor bait daude, geure jainko bait dira.

5. Poesia bera errealitate da

Zer da, beraz, poesia errealista? Errealitatea isladatzen duena? Gure ikuspegitik, errealitatea mugagabea da eta hori isladatu nahi duenak ez du zati bat isladatzea besterik lortuko: zerbait adierazi eta, hurrengo une berean, iadanik aldatua egonen da adierazi nahi dugunaren erreferentea; dena aldatuz bait doa une batez ere gelditu gabe. Beraz, zentzu propioan poesia errealistatik ez legoke.

Poesia bera da errealitatearen zati. Poesia egitea bera errealitatearen mugimendu orokorrean parte hartzea besterik ez da. Poesiak bere buruarekin bueltaka ibiltzea besterik ez du lortuko azken finean: poesia gurgipila bait da.

Hiru maila bereiz ditzakegu errealitatearen ezagutzan:

5.1. *Gure zentzuek erakusten digutena*

Gure zentzuek erakusten digutena da errealitate. Ikusten dugun ingurua, entzuten ditugun soinuak, gertatzen zaizkigun gauzak, errealitate subjektibo dira; hots, guretzat dira errealitate, eta bakoitzak bere modura ikusten ditu.

5.2. *Zientziak aztertzen duena*

Errealitate subjektiboaren aurrean hor dator zientzia (bai experimentalak, bai humanistikoa —gaur egun zentzu holistikoa erakusten ari dena hemen sartu beharkodugu—) esanez guk interpretatzen dugun errealitatea ez dela berez horrelakoa (ez dela eguzkia gure jiran dabilena), gertakizunen ikuspegia bakoitzaren sistema mentalak filtratzen eta bihurtzen duela.

Eta hor dator zientziaren atzetik, aurreko ideia zientifikoak guztiz zuzenak ez zirela adieraziz.

5.3. *Errealitate harrapa ezina*

Gauzak horrela jarriz gero, errealitate objektibo bat baldin ba dago, guk ezin dugu atzeman, ez gure zentzumenaren, ez zientziaren bitartez. Hirugarren bide bat balegokela esan dezaketenek isiltasuna gordetzen dute.

Beraz, poesiak errealitatea isladatzen duen ala ez esateari kimera deritzogu. Utz diezaiogun poesiari poesia izaten, hots, libreki bizitzen eta hazten.

6. Poesia librea?

Libertatea da poesiaren abiapuntua. Indar zentrifugatzailea da libertatea, unibertsoan gorputzak zabalazazi egiten dituen, eboluzioa sortuz.

Baina libertate hutsak kaos-era garamatza; hitzak bata bestearengandik urrundu eta galdu egingo lirateke libertate hutsez. Zentrifugatuz zimurturiko arropa amoroski plantxatzen dugun antzera, poesia txukunduko duen indarra maitasuna izango da; maitasuna bait da indar zentripetoa, unibertsoan kaos-a ebitatzen duena, hitzak bata bestearekin txukun elkartuko dituen.

Amodio hutsak sortzen dituen eskolak, eskola itxiak dira: klasizismo hestuak, normatibismoa, estatismoa; hitz batean, antzutasuna.

Nola giza estrukturak itxi samarrak izan ohi diren eta, sistema itxi bihurtuz, erreproduzitu egin ohi diren, bada, poeta gehienek anarkista samarrak dirudite: libertatearen indarrak ikusten bait zaizkie agerian.

Baina, jakina da poetak jostunik txukunenak bezain amoroski hitzak josten dituen. Eta, nork kantatuko du amodian nahiz maitasuna (zeinen adierazpenik argiena Izadiarekikoa bait da) poetak bezainbat?.

7. Poeta goruan aritzen da

Poetak sensibilitate berezia lantzen du. Berrero esango dugu: landu egiten du. Ez ditu gauzen arteko loturak arruntki adierazi ohi diren moduan ikusten. Erretiratu samar bizitzeko ohitura dute poeta gehienek, edo behintzat erretiraldiak egin ohi dituzte. Introspekzioa bait da poesiaren metodoa.

Poetak asko begiratzen du kanpora, asko obserbatzen du; hala ere, esan baino lehenago, bere barneko eltzean egosten du dena. Hori da introspekzioa: eltze bat, non aza eta babarruna sartuko bait duzu eta, ateratzerakoan, Orhiko xorinoaren janari preziatu bilakatuko bait zaizu.

Poeta goruan ari da eten gabe, amaraun infinitoaren koloretako hariak berregin nahian, haien musikaren oihartzuna eskuratu nahian, jira behin eta jira berriz.

Poesia musika bait da, pentagramatik ihes egindako musika. Eta poesia pintura bait da, edo nahi baduzu, arkitektura nahiz eskultura.

Poeta goruan ari da amaraun infinitoaren hariak berregin nahian: hala-beharrezko ahaleginez, alferrikako ahaleginez.

Aralarren altxoan, Mikel Doneak sarraskia burutu zezan baino lehena-go, ba omen zegoen poeten herriska bat, zeinek armariaren orde zgorua bait zeukan ikurtzat.

* * *

GALDERA: Galderetatik bat zen, esate baterako, zeintzuk diren zure poesiaren hariak, eta nik uste eman diguzun alegoria horren bitartez ba... agertu direla. Orain aurrerapausu bat eman nahi izango nuke, ondo iruditzen bazaizu: bai, zeintzu izan dira zure bide hau inspiratu duten edo, nahi bazenu, autoreak eta abar...? Zuk ikusi... euskal poesia munduan edo kanpo-ko poesia munduan edo... ondo baderitzozu.

IGERABIDEk: baneki... Bakoitzak, hemen ikusia dago, bere modu propio bat bilatu nahi du, bere ustez onenak edo erakargarrienak iruditzen zaizkionei kopiatuz. Irakurtzean ikasle onek egiten dutena egingo bagenu, alegia, fitxa bat egin eta gorde, horrek biharko egunean izugarrizko erreferentzia altxorra emango liguke. Ni horretan, egia esan, zabar samarra naiz; gehienez ere gustokoak ditudan esaldiak kopiatzen aritzen naiz (askotan hori ere ez); eta, badakizu, denbora pasa hala gero eta ezkutuago geratzen dira egin dituzun irakurketak, batez ere autoreak eta tituluak.

Garbi esateko, nik neuk ez dakit ziur zeintzuk diren idazterakoan izandako eragin literarioak; agian zuk uste duzu bat, eta inkonziientea beste bide batetik ari da. Halere, detaile batzuk esango dizkizut: adibidez, Beltzarana pertsonaia Barojaren *Fantasias vascas* delakoan ateratzen den Maribelcha harrengan oinarritua dago; gustatu egin zitzaidan nola deskribatzen zuen pertsonai hori Barojak. Orain, hortik nik adierazi dudanera salto handi samarra dago, pertsonaia nahiko desdibujatua agertzen da, Barojarenarengandik urrundu. Beraz, eraginen kontu hori ez da irakurketena bakarrik, inkonziientea aztertu beharko genuke idazteko unean gauzak zehatzago jakiteko.

Poema batzuk Lauaxeta eta Lizardi aztertzen ari nintzelarik eginak ditut. Baina, motibuek eta esamoldeek eta abar aldaketa asko jasan dute, eta azpi azpian ironia piska bat ere badago iturriekiko, mila eratako filtrazioak egiten dira. Adibidez, Lauaxetaren irakurketa, tartean Lekuonaren irudi-mundu zoragarria dagoenean, asko bariatzen da; eta gehiago oraindik, Atxagaren *Etiopia*-rekin jira eta buelta ibili baldin bazara bitartean.

Beste alde batetik, haseran Arestiganako jario handia nuen, harekin hasi nintzela esan nezake ia; alegia, poesia sozialarekin, badakizu, mundua ipurdiz gora aldatu nahi genuen garaiak ziren haiek...

Bigarren aro batean, ni behintzat eszeptizismo gogor baten pean erori nintzen. Garai horretan poesia surrealista asko irakurri nuen, baina abanikoa zabalduz, interes literario soil bati jarraiki, ikuspegi sozial hura galduta alegia.

GALDERA: eta klasikoak? Eta Biblia edo besterik?

J. K. IGERABIDEk: Grezia klasikoko poesia gustora irakurtzen dut, Homero adibidez, totxo samarra ere bada, baina... *Biblia*, berriz, askotan irakurtzen dudan liburua da, zatika; baina horren parean baita ere *Koran*-a edo *Baghavad-Gita* edo *Tao-Te-King* eta horrelakoak...

Haria aldatuz, ordea, bizitza baten zehar zenbat poema egin daitezke, horrela, bene benetakoak? Hogeitamarren bat? Benetakoak esan nahi dut, hasi eta bukatzen diren horietakoak, ondo josiak, azpildura eta guzti...

Poesia gehienekin hauxe pasatzen zaigu. Gustora irakurtzen ditugu, baina berehala, pifl, bolatilizatu egiten zaizkigu. Horregatik, ikaragarritzko poema mordoa idaztea, agian prosaz idatzi beharrean, bada, goitik behera idaztea besterik ez da. Hori sariketetara joan ohi garenean horrela egiten dugu: bederatzirehun lerro eskatzen al dute? Bada, ras!, lerro bakoitza bi zatitan banatu eta kitto. Oso teknika ezaguna eta emankorra da.

GALDERA: zer derizkiozu poematan une txarrak isladatzeari?

J. K. IGERABIDEk: ondo, ondo. Baina, gaur egun nik momentu txarretan ezin dut poemarik idatzi; nahiago dut mendialdetik buelta bat ematea. Garai batean egiten nuen, bai; gaur egun ordea erlajatuta egon behar dut poemak idazterakoan.

GALDERA: jainkoak bakarrik esistitzen al dira ala deabruak ere badira?

J. K. IGERABIDEk: izango ez dira bada!? Egiten nizkien lehen deabruetako poemak. Gaur egun pakean uzten ditut, eta jainko jainkoak ere bai... Agian jainko ttiki batzuk gurtzen ditut, bai, baina oso ttikiak dira, gu bezalakoak.

Poemak egiterakoan, giroan sartu eta osatuta egoteko nolabait barrena sosegatu egiten behar duzu; itsututa zaudenean hitzak ez zaizkizu behar bezala etortzen (niri behintzat); soinuak etortzen zaizkizu, soinu gogorak eta hola.

GALDERA: lehen esan duzu zure lehenengo liburu hori... beno, orain ez duzula zure burua hor erreflejatuta ikusten, ez duzula ezagutzen.

J. K. IGERABIDEK: bai, agian ezagunegia egiten zait, eta lotsa edo horrelako zerbait sortzen dit. Denbora pasa hala gure aurreko izaera hura oso inozoa iruditzen zaigu. Hori gertatzen da, bada, gaur gure burua ikusteko hurbilegi gaudelako.

GALDERA: eta teknika aldetik atzeratua egon zelako, orain aurrera-pausuak egin dituzulako, edo poesiari buruzko zure kontzepzioak aldatu egin direlako?

J. K. IGERABIDEK: teknika aldetik aldaketa ezin dut ukatu, eta pentsamolde aldetik ere ez (nahiz pentsakera bide baten zantzuak hasera haseratik diren nabariak); haseratik ikusten da sinbolismorako jario bat; orduan Baudelaire, Mallarmé sinbolista frantsesak irakurtzen nituen, zatika bederen. Gero, galiziar poetak ere gustoko nituen, Rosalía, bai, baina batez ere Curros Enríquez.

Baina, gaia aldatuz, emakumearen presentziaz hitzegin nahi nuke; nik isladatzen ditudan emakumeek badute, bai, emakume erromantiko haien eragina, ez dira ordea hain zurbilak eta hain estilizatuak; baina emakumearen idealizaziorik badago, oraindik barruan daukagu gaisotasun erromantikoa, eta ez daukala uste duen askok ere hor dauka. Gaitz edo alerjia moduko bat da. Poesia soziala bera erromantiko hutsa da; herria idealizatu egiten du, herri zapaldua, herria baino gehiago proletargoa. Lizardik nekazal giroa idealizatzen zuen bezala, poesia sozialak hiri giroa idealizatzen du (halere, Aresti batengan bi idealizapenen nahasketa soma daiteke, baina hori beste gai bat da).

GALDERA: zuk poesia musika dela esan duzu lehen, baina pentagramatik ihes egindako musika. Orduan, zuk nola ikusten duzu disziplina poesian? Uste duzu egon behar dela, ez dela behar... Lehen hitz egin duzu piska bat prosa eta poesiaren arteko diferentziaz... Nola ikusten duzu?

J. K. IGERABIDEK: pentagramatik kanpora dagoen doinua... Esango dizuet zergatik; adibidez, idazle asko dago nahiko gaizki kantatzen dakiena, baina asko eta asko ikusi egin behar dira hizkuntzaren doinuari dagokionean: haiek mintzatzeko modu bat hartzen dute eta beren testuetan oso ongi eramaten dute haren tonua. Adibidez, Atxagak bere *Obabakoak* liburuan apezek beren sermoi eta testuetan erabiltzen zuten tonu eta erretorika hori zein ongi

adierazi duen ikustekoa da; belarria behar da horretarako zera! Doinua, plasta!, hartzeko abilidadea. Horregatik esaten nuen badela testuetan musika bat, batez ere poesian: erritmoa eta soinua.

Disziplinari buruz, bada, nire ustez beharrezkoa da; bestela ez duzu ezer egiten. Irakurtzeko eta idazteko disziplina behar duzu, minimo bat behintzat. Horrek ez du esan nahi egun osoan horretan ari behar duzunik, baina ekintza iraunkor bat bai eskatzen duela. Gainera, sormen lanetan, ras!, abaniku bat irekitzen zaizu eta «orain nondik joko dut nik?» esaten diozu zeure buruari; eta hasten bazara gaur abaniku horren bide batetik, bihar bestetik, eta horrela, bada, bueltaka ibiltzen zara beti, ezer egituratzera iritsi gabe. Bide batzuk hartu eta jorratu egin behar dira; ez dut esan nahi estetika zehatz zehatz batzuk, hori oso zaila iruditzen zait, oso gutxik lortzen dutena.

Gainera, norbaitek esana du (Auden-ek uste dut), berrogei urterarte, gutxienez, idazleak ez duela jakin behar zehazki zertan ari den; aditu eta ikasi. Hor-tik aurrera igual hasiko da pentsatzen estetika zehatz bat osotuko ote duen, baina bitartean zeharo ez duela zehaztu behar zein diren bere eraginak eta bere estetika zehatza. Baina, jarrera honen beste aldea bide desberdinetan kaotikoki ibiltzea da; nolabaiteko aukeraketa, disziplina mental bat, landu beharra dago.

Nire ikuspegitik disziplina, norberak bere buruari jartzen diona, maitasunarekin pareka daiteke, indar bateratzailea, egituratzailea: aipaturiko abaniku ireki hori, berriz, libertatea litzateke, indar kanporakoia, ikuspegiaren zabalpena ematen duena, indar korronteen sortzailea. Bada, bi bide horiek bateratu eta orekatu egin behar dira sormenerako. Adibide bat jartzeko, erreka bat burrundandatorrenean, itxurarik gabe, edozein aldetara isuriz, bada, dena aurrean eramaten du; bestalde, ibaia delta bihurtzen denean, indarge, desitxuraturik gelditzen da. Baina burrunda hori bideratua izaten denean, hor hartzen du erreka bere izatea, indarra eta bidea bateratzen direnean alegia... Ez dakit metafora argia den erreka. Mendira joan eta urrutitik erreka bat ikusten baduzu... Baina gure herri honetan dena aprobeztatua daukate, indargabetua alegia. Leku basatigoetara joan beharko genuke fenomeno hori ikusteko.

GALDERA: zuretzat, orduan, askatasuna eta maitasuna ez dira gauza bera?

J. K. IGERABIDEk: patrika berean eramaten diren bi txanpon, kitarra jotzean erabiltzen diren bi eskuak; bata bestearekin doaz, baina bibrazio modu desberdinak dira.

Baina, orain nik egingo dut galdera. Zuek, poesia irakurtzen duzuenean zergatik egiten duzue? Interes kultural edo akademikoagatik, edo benetan gogo sortzen zaizuelako?

PARTAIDE BATEK: nik behintzat irakurtzen dudana, beste baten giza-tasunaren esentzia harrapatzeagatik... eta askotan bat egiteagatik... ez dakit.

J. K. IGERABIDEK: egiten ditugun poema gehienak poesiaren inguruan zirkulu bat osatzen dute, ardoz beteriko baso baten inguruan dantzan ari den dantzaria bezala, jira eta biraka. Poesian normalean horretan aritzen gara. Basoaren gainean jartze hori oso gutxitan gertatzen da.

Poesiak, irakurtzen ari denari diapasoiaren efektua egin behar dio; tan! egiten du poeman, eta, tan!, egin behar dio barnean irakurtzen ari denari. Zenbat poemek egiten dute hori? Gutxik, oso gutxik. Orain, honek ez du esan nahi beste poemak itsusiak direnik, ez; poema asko eta asko dotoreak izan ohi dira, ongi eginak, esanahi sakonekoak edo sentipen finezkoak, eta horiek egiteko artea behar da, artea, erudizioa agian, abilidadea... Eta hori ere oso estimagarria da.

PARTAIDE BATEK: nik, egia esan, ez erderaz, ez euskeraz, poesia ez dut irakurtzen. Ni beti elaberrizale izan naiz, hori da gehien gustatzen zaidana. Poesia, bada, noizbehinka hartu, igual hunkitzen nau eta, bueno, bada, gustatzen zait. Honantza zergatik etorri naizen? Kulturaz aparte, piska bat kuriositatea sortzen zaidalako, horrelako poetek zergatik idazten dituzten horrelako gauzak eta... baina bai erdaraz, bai euskaraz, poesia, egunero esan nahi dut, ez dut irakurtzen.

J. K. IGERABIDEK: sentitzen ez diren gauzak ez egitea hobe da. Poesia egin nahi dugunok, nola merkatu aldetik ez daukagun, oraingoz behintzat, etorkizunik, bada lasai esan dezakegu ez irakurtzeko ere. Halere, interes kulturalagatik gauzak egitea ere ez dago hain oker; agian pintura ez duzu gehiegi sentitzen baina informatuta egotea gustatzen zaizu, ezagutzea; ez dago gaizki. Poesian ere asko ibiltzen dira, diapasoa albora utzi eta informazio lan hutsa egiten.

PARTAIDE BATEK: Nik apur bat esango nuke hori: gaur egun ohitura dela, batipat ohitura... irakurtzea meritua dela. Meritua ez da liburu bat, zein narratiba, zein poesia, zein dena delakoa, asimilatzea edo bi aldiz irakurtzea eta hori... bi hilabete pasatzea berarekin, bueltaka; lehenengoan amorrutik, ulertzen ez duzulako; bigarrenean, bere inguruan; eta hirugarrenean, ia, «bai, hementxe zerbait aurkitu dut» esateko moduan.

Eta, noski, denok segitzen ditugu modak, nahi eta nahi ez, hemen gauden eta hemen gaudenok hori egin behar dugu, bertoko normak jarraitu. Eta orduan, oso gauza bitxia gertatzen da, zer irakurri duzun ez jakitea, ikusi duzun

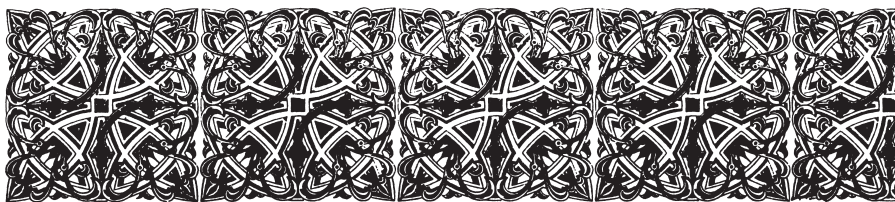
pelikularen titulua ahaztuta izatea... eta horrek igual frustrazio sentimentua sortzen du, ezta? Sarritan ahaztu egiten dugu irakurketaren kalitatea, ez irakurtzen ari garenen kalitatea, baizik eta norberak liburu horrekin jartzen duen erlazioa. Eta hori mespreziatzen dugu kantitatearen faboretan. Eta, gainera, jendeak ez du hori errekonozitu nahi, gutxi irakurtzen dugunok barne, ze nik hori errekonozitu dut lotsa gabe... nik gutxi baina irakurtzen dudana hainbat aldiz eta benetan asimilatuta eta jakinik zer egin dudana... Orduan, badaude ni bezalako gehiago, gehienak direla esango nuke, baina inork ez du errekonozitzen hori publikoki. Publikoki errekonozitu behar dena da asko irakurri dugula, poesia asko, adibidez. Uste dut afirmazio tajantea bihurtu dela, baina bueno...

J. K. IGERABIDEK: hemen ezpatak desagertu zirenetik, bada, liburuak sartzen dizkiogu elkarri. Rast!, nik liburu bat ateratzen dut, eta besteak bi, eta horrela ibiltzen gara. Halere, deportetzat hartuta, ez dago gaizki.

Gaia aldatuz, poesia egiterakoan badago norberarekiko apustu bat: nor naizen jakin nahi dut, edo zer naizen, edo zertan ari naizen hemen; eta horri erantzuna eman nahi diogu nolabait. Batzuk negozioak eginez bilatzen dute hori... Norberari dagokion sentsibilitatea, tokatu zaion giroa... kontutan eduki behar dira. Baina pertsona bakoitzak NOR izan nahi du; eta NOR esaten dudanean ez da nortasuna, pertsonalitatea, estalkia edo kanpoko zera hori, ez... barnekoa esan nahi dut: autoidentifikazioa edo bilatzen dugu. NOR izan nahi dugu eta horri bideak ematen dizkiogu, alde batetik edo bestetik, zuzenak nahiz okerrak... baina beti bide.

ENSEIUCARREAN

TERE IRAZTORTZA

«*HITZ-JARIOAK GAINEZKA JARTZEN DUEN AROA, ALDI BEREAN, isileneko klaseko negoziazio eta negozioena egokitu da eta bahituta gauzka, mundu izendaezin honen edozein muturretan, hitzarekin bizitza lerro jakin baten parera mugatzen dakiten zaindarien artean lansari bikainak banatu hutsarekin kasik.*

Dena eta ez dena, ez omen daitekeenaren amildegi beldurgarri horrekin, ederki berezita geratzen da, eta umetan erakutsi digun hizkuntzak lerroaz haratekorik dagokeenik ere ahaztu beharraz leziatu gaitu. Nola gogora erazi, orduan, hemen eta haruntzago hedatzen dela dagoena? Egunerokoari buruzkoa ondo lotu beharrak galerazi egiten du memoria, eta marraz harunzkoari ez begiratzen ikasi orduko, marraz honuzkoa berezia dagoena ez da gogoangarri suertatzen. Gertaerak baino garrantzi haundiago du gertaeraren interpretazio eta irazkinak, eta, beraz, arauak pekatuak edo merituak baino, eta, beraz, estatuaren iraunkortasunak edozein gizabanakoren bizitzeko eskubideak baino, eta horretarako hitzak ordezkatzeko errealitatea. Hizkuntza errealitatea behar zen parean dago eta horrekin lortu da, bidenabar, zakur zaunkalariari baino arreta gutxiago eskeintzea.

Axolagabetasun horrek umezurtz utz gaitzake, hizkuntza guztien artean euskara ere ez bait da, arrakastaren kezka gaiztotua, amaizun baino, hitza, hizbidea hobe kentzearen eman diguna.»

ENSEIUCARREAN hasten naiz, hala ere, jakin gabe, aproposa den eskeini didazuen egokiera; uste baitut badirela hiru arrazoi, behintzat, ikusten ditudanak ikusita, beste askok esan dutena berritzeko:

—Hilzorian dagoen hizkuntza batean idazten dut. Jakinaren gainean.

—Jaiotzetik huskerietarako berezitako emakumeen saldokoa naiz izan, nahiezta.

—Bizitza estimatzen ez duelako diruaren aldeko gerla piztu beharrari uko egin ez dion zorigaiztoko urtarrilean heltzen diot hau idazteari, ustez eta hamaika aldiz galdetzen diren gaiok —euskal unibertsitateak, sari literario eta bekak, ikastolak zein mass media euskaldunak edo Madrilen zein atzerrian arrakasta lortzeak euskal literaturari ekar diezaioketenaz ari direnak, beste batzuen artean— hamaika paper puntatan inprimatzearekin, ofizioan ari denak aintzakotzat hartu gabe ikasten dituen galde-erantzun direla eta aidean uzten dutela muina: idazten denaz, idatziarekin hizkuntzak erakusten eta gordetzen duenaz.

Honetan, alegia euskarari bere idatzizko eredia eman beharrarekin, hilkanpaiek suberbiatzen duten euskalzaletasunaz errezeloa haundia dut, egia; baina are haundiagoa euskara beti guztirako dugulakoan lasaitzen denaz. Aisago moldatzen gara geure arteko hausturak barneratuz indar daitekeen hizkuntz anitzarekin baino gure arteko hausturen gainetik, garratzasunak gaindi, hodeia bezain lirain eta urrun, iragaiten den euskara bateratzaile eta enblematikorekin. Edo kontrara, sekretu bila abiatzen gara, euskara kultur zahar baten azken lekuko delakoan. Hizkuntzak benetan zer gordetzen duen jakiteko etimologistek iguriki zuten ametsa. Bitartean, euskara mundura jalgi beharrekina ahaztuxea da mundua dela euskarak ixuri behar duena.

Amaizun, hizkuntza dugu, batean, hesia zein esku eta buru lotzen gaituen tresnarik osatuena, geure horretatik behin betirako bereizteko saio zailan; hala, hurrengoan, ama ez dakit baino bai inude behinik behin, askapen aukera eman diezagukena, zeren beste aukerak ere, afasiarenak ez digu oso ondoren txukunik ekarri: gogoan ez ditugun garaiak ezkeroztik isilpean bizitzearekin, gure herriari euskaltasuna atxiki ezina; emakumeoi, azkenean, agorafobia ez denean alferrik bada ere mintzatzeko premia. Ez gara askego, apenas duinago, isiltasunaren indarpean marmarka eta murmurioka mintzatzen ikasi dugunak. Ezta arrakastaren aidetan kulunkatzea lortutakoak ere.

Hizkuntzak eta munduak ezer galeraziko ez baligu bezala dihardugu, aitzitik, euskal literaturan. Areago, gure buruak jaun eta jabe sentitzeak ematen duen harrotasunez. Aginka heldu nahi izan diogu. Gaizki hezitako ume lardats askoren lotsagabekeria gaitz-arraska bihurtzeko bidean da: intsolentziak jota gaude. Gaitzerdikoa gure mauka hau, euskara betirako balitz.

Literatura ikasgarri dela eta —horregatik deituko ninduzuen, agian, Enseiu-carreanetik— ikasitakoaren frutua munduan hedatzekotan gabiltza. Eskoletan suspertu dena eskoletan asetzeko laineko literaturzaletasuna da, norberaren parezela hutsaren pare uzteraren truke, ondo xehetua irensten dena.

Horrekin batera euskarazko irakasleone beste hiru erregela eta bakoitzak literatura epaitzeko duintasuna justifikatzeko zuen keinu multzo batez estalita, literatura jakintza objetibizatutzat hartu ondoren, abiatu gara sumatzen genituen zuloak adabakiz jostera. Inozo bezain harroputz abiatu ere liburuen zendra aretsuetan eguzkia gori-gori zegoenean, hurrengo goizera arte itxaroteko patxadarik gabe. Gauza asko ahaztu ditugu «birtuosismo» tekniko baten gerizpean, eta horien artean, galera haundienetakoa, norberak barrenean eta inguruan etenik suma dezakeenik pentsatu ere ez egitea; haundiarena, memoriak ematen duen konzientziarena.

(«Ni pekatari» bat behintzat behar da, honez gero.)

Guztia errealitateari erantzun alde idaztera bulzatu gaituen aroan. Baina idazlea ez da ihardestzaile, egun hainbeste galderen artean zein aukeratu jakin gabe ibili arren. Ez da profeta, errealitateari gaineratzen bait zaio hizkuntza. Idazlea (esan nahi nuen eta esaten dudanean esan nahi nuke, andre-gizonak) ez da ikasitako gauzak hizketa xehetu batean deboiltzen dituen berriak eta hori, prexexki, galderen erantzunkizunak premutasuna duelako, arean, ihardespun guztiak galdera bihurtzearen erantzule izateagatik.

Hizkuntzaren urak honen arre eta hazita datozenez gero, ez untzikaltzekotan iparrorrazaren zehaztasunarekin harritzeko ahalmena berreskuratu beharra sentitzen dut atzera. Hor dira zuhurtzia eta hor, parez-pare eromenaren arriskua, errealismoaren ilusionismo eta simulazioaren aurka; hor nonbait, harritzearen oinarrimurako derrigorrezko diren inuzentzia eta izua. Zeren izurik gabe ez dugu inozokeria baino, jakinduriaren aureskua dantza egin dutenek osatu duten sokaz aurretik jabetu ezaz erakusten duenez¹.

Komunikabideok sentsazionalismo eta «desideologizazioaren» bidea hartu dute, «egia osoa irakurlearentzat» lemapean; errealismoak tremendis-moa bideratu du literaturan ere, eta gure gizarteak trajediarako proportzioa eta duintasuna galdua du. Baina plaza-gizonkeria ez da morala, nola den immoral jasozea jakinduriaren izenean zanpatua izan dena —ezjakintasunaren sitsak jota egotea aitzaki— hiltzearen dugunaren lekukotasunek jakintza-merkatuan gorantz doazen balore direlakoan, azken hiztunek memoria eta oroitzapenak

¹ Memoriak ez badit hutsegiten De Lancreren indizeak aztertu zituztenak dira inkisizio berrien zuzendari, eta vascoiberismoa aztertu zutenak Euskalerraren espainolotasunaren defenditzaile sutsuak. Eta gu, denboratan, askatasunaren egarria asetzeko iturrien bila zebiltzalakoan!

estorsionatzea, irakurlegoaren burutapenak edo grinak liburua bukatu arte harrapatzeko adinakoa izanda ere.

Aldiz, bada ahozko transmisioan berebiziko garrantzia duen zerbait: noiz zer esan behar den jakitea. Gauza asko gordean egon dira gizarte arrakastatsuen zigorra bere bizkar hartu dutenen bihotz-gogoetan, herri-memorian. Horien berririk ez da lau haizetara zabaldu: norbere buruarekiko errespeto eta beldurragatik akaso; kontu horien detaileak mitoeekin eta irudimenarekin lotu dira, hain garratz izaki xehe-xehe aletzen den kontakizuna. Herri-memoria jende modutsuaren arteko hautaketa-itunaz gauzatzen da eta kontalariak, itun horren bitartez, aukera dezake aldi oro entzulea, jakinez eta belarrak ere zutik jartzeko moduko pasadizoak zirela eta arrakastaren aparra maite zuen jende artean barreiatu ezkerro, mezpretxu eta errealismoak baztertuko zituela. Halaxe, Iberdueroko errezioba edo idatzizko zerbait ordaindu hutsarekin erosteko ahalmenak galdu egin du aukera hori: behin kontsumitu orduko axolagabekeriaren zikloa betetzera bideratzen da: ahazmenarena.

Ahantzuratik askatzeko inskribatu behar da errealitatea edozein lanetan: eskumen duguna hitz pilaketaz estali gabe, eta muinera jotzeko behar diren hitz guztiekin; hizkuntz zamatsu honek bere geruzaz gordetzen duena adierazteko hizketa intimo, anitzaz, jarrera barrenekoez lehertuz itotze-hurbil hestutzen gaituzten globoak haustea da aukera bat.

Orduan eta gehiago egia guztien suntsipenarekin batera idatzizko artikulua hizkika pentsatzearekin, tartekak eta zuloak betebeharrarek dakar publikoaren inertzia: egun bateko berri direnak ahaztearena; luzez mundua astintzen duenari aurreneko orrialdirik eta beraz nagusitasunik berriz ez ematearena: irakurtzen dena metaforikoki irakurri beharrarena. Fatalitateari beldurra galdu diogu, berriek iragarkien itxura guztia dute eta barrena jo du jendea aztoratzeko ahalmenak. Hamairugarren egunera iritsi orduko Golkoko gerla honi batzuk iada ez diote gatazka edo krisi deitzen luzeegi bait doa, baina luzean aritzeak erakutsiko du, ziurrenera, berriro ere konortea gutxituta irauten dugula —euskararen agoniak edo emakumearen egoeraren mailara hamairu egunetan iristea record delako gogoratuko da agian, Guinness libururen batean—. Izan ere, iragarkietan bezala, guztiok dakigu aipatutakoa ez dela dena, baina bestetarako adorea falta da. Idazle goaren inertziak lorrean darama irakurle goarena.

Orduan literaturak ahozko tradizioak duen behaketa hori errespetatzekotan, errealitateari begiratzeko modu bat aukeratu behar du errealitatea erakustekotan, hizketa-modu nagusiaren aurka izanda ere. Horrek bereizten du literatura beste idatzizko bideetatik: irakurlea identifikatzen jakin behar du.

Eta horretan, oraingoan, errezago asmatu du poesiak narrazioak baino, honek egia latzak sentipen trajikoarekin nahastera egin duenean. Sentipen

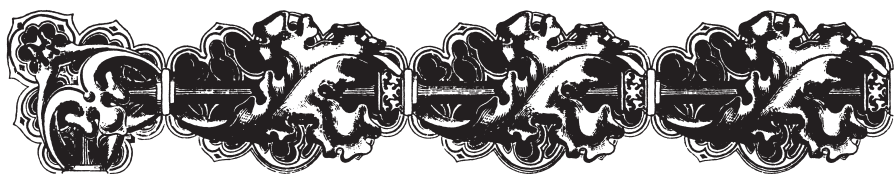
trajikoan bazen hunkiberatasunik, irakurle-idazleak batera zitzakeen esparru bat. Suspentsea, bapateko harridura horren suzedaneo da maiz.

Harrigarri izan daiteke majia saioa, inor alditxartzeko gauza den jentialtasunaren izpiritua. Liluramenduan berdindu egiten da guztia. Hala eta guztiz, hizkuntzaren sormen aukera harriduraz elikatzen da eta, aldiz, hizkuntza arauetara mugatuz eta barroismo eta erretorikaz itotzen da. Buruz ikasi dena errepikatu beharrean, hizketak aldi oro eskeintzen duen gaurkotze ahalmenez profitatu behar da eta, apike, inoiz baino gehiago, hizketa difusotik aldendu eta hitzez-hitz, esaldiz-esaldi zehaztutako idazketa arakatu behar da. Alferrik esatearekin deboiltzen ez den hizketa, hondamendiari tamainua hartzeko adinakoa.

Hala gertatzen da, idatziz jartzeak oroitgarrien funtzioa du sarri: behin-goan gogoratzea, gainerantzean memoriaren uretara ez murgiltzarren. Eta literatura ezin da nahaspila horretatik berezi ez baditu, behintzat, biltzen irakurleak hautatzeko ahalmena eta parafraseatuezina, itzuliezintasuna; ez badu atzera buruz ikasteko moduko testurik sortzen aurrekoek balio ez dutenean. Idazkera erneak, irakurkera trinkoak, begiratu zorrotzak atxikiko dute, izatekotan, gizatasuna; hitzetik hortzera ez baino, hitzez-hitz idatzi behar da. Dantek behinola bezala, tradizioa sortzeko gauza izan zuen hizkuntz landu gabe harekin eta aurretik jorratutako alor guztiaren burutazioarekin. Eta orduan ezin esan argi berririk ziurtaturik egongo denik, baina mendetan zehar tratatzen gaituen krudeltasunak izena izango du eta akaso, hitzak goritzen direnean, baita bukaera ere.

OLERKIGINTZAK, EZ DU ZERIKUS ZUZEN EDO MEKANIKORIK EGU- NEROKO ERREALTATEAREKIN, NA- HIZ ETA ISLADAK UGARIAK IZAN ETA HAREKIKO MUGAN IBILI

JOSE ANGEL IRIGARAY

ZUK GALDERA EDO GAI BATZUK EMAN ZENIZKIDAN DUELA *hamar bat egun, eta ez nuen astirik gauza anitz prestatzeko, baina mintegi berezi bat zenez, (normalean ez naiz holakoetara joaten), euskal olerkigintzari buruz lan bat egiten ari zinetenez, etorriko nintzela erantzun nizun.*

Jendearekin eztabaidatzea aurrez aurre interesgarria iruditzen zait, baina ez nuen ez astirik, ez gogorik galdera bakoitzari (eta batez ere batzuei) xuxenki erantzuteko. Batez ere eritziari dagokion galdera mota: «Zer iruditzen zaitzu euskal poesigintza» eta antzekoak. Horretaz ez dut askorik esanen, ez eta nere olerkigintzaren teorizazioaz ere. Nik pentsatzen dut interesgarriagoa dela zerbait egiten duenaren aurrean, zergatik egiten duen, nola bizitzen duen egiten duena, zer dela eta hortaratzen den eta antzekoaz mintzatzea, egiten ari denari buruz teorizatzen hastea baino; hori nahiko pedantea iruditzen zait, gainera. Hori, egitekotan, pixka bat gero eta besteek egin beharreko gauza izanen litzateke, ez nik.

Nik nahiago dut, jendeak nahi baldin badu, behinik behin: «Eta hik zer egiten duk?, eta zergatik egiten duk? Zer sentitzen duk eta nola sortzen da hori?» eta gauza horietaz hitz egitea. Zeren olerkigintzan eta beste edozein

kreatibitatezko asmakizunezko mundutan lehenbizi asmatu egiten duzu (askotan ez dakizu zergatik) eta gero, agian, etortzekotan, etor liteke teorizazioa; ondotik, ezta?

Lehenbiziko gauza: nik olerkia ezinbestean egiten dut; badut gainera, olerkigintza edo eleberri edo literatura edo delako honekin halako hartueman berexia oso.

Neretako maitale alu bat bezala da eta, orduan, gero eta ederrago haren bitartez eta gero eta izorratuago, gero eta nardatuago, gero eta kateztatuago; pentsatzen dut denek hala izaten dutela. Ez dakit zergatik egiten dudan eta hasi nintzanean ez nuen batere asmorik. Ez. Taupadak ixurtzen hasi zitzaizkidan konturatu gabe zergatik, eta hasieran ez duzu uste deus burutuko duzunik, baina gero, urteen poderioz, gauzak borobildu egiten dira edo, eta azkenean olerkiak egiten hasten zara, konturatu gabe. Ni duela hogeita bat urte hasi nintzen.

Neretako oso garratza da, oso latza..., oso barrenetik ateratzen dena eta ezin ebitatu duzuna. Beraz, ezinbestean egin beharreko zerbait. Ni bizi-tzeko, komunikatzeko, nere oinazea ez-titzeko, nolabait ere aurrera joateko, olerkigintza —ez dut esango asolutoki— baina ezinbestekoa dut. Nere espresio bide bat da. Ni horrela espresatzen naiz... Izanaren munduan, biziaren munduan; hor, fantasiatzeko eta biziaren mundu horretara joateko eta nere burua han emateko ikusten dudan bide bakarra... oraingoz. Ez da bide bakarra, baina bakarrenetakoa.

Neretako olerkia ez da josteta gisa edo denbora pasa egiten den zerbait; «ona» ala «txarra» den beste gauza bat da. Izan liteke egiten ditudan gauzak txarrak izatea, besteendako balio gutxikoak; hori ez zait inportik, bereziki sortzeko tenorean. Azken finean, zerbait egiten dudanean edo zerbait ateratzen zaidanean, lehenbizikoa da nola sentitzen dudan taupada hori; eta orduan ixurtzen dut eta egiten dut; zirriborroa idazten dut. Gero uzten dut pixka bat eta agian gustatzen zait, agian ez; hots, nere eritzia. Nik sekula ez dut pentsatu besteei zer irudituko zaïoten; ez zait inportik. Egia esan, inporta zait ondoren, azken finean denok gara-eta narzisoak; eta narzismoaren bideak oso bihurriak izan arren beti ateratzen dira handik eta hemendik... eta, noski, gustatzen zaitzu irakurleko bat; edo norbait irakurtzen ari baldin bada zure zerbait harekin hartueman izatea eta, ikusten baldin baduzu zure taupadaren oihartzun bat harengan, ba gustatzen zaitzu, pixka bat komunikazio bide bat sortu delakotz.

Baina nik olerkigintzaren aurrean dudan jarrera ateratzen zaidana egitea da.

Ez dut uste olerkigintzak eta elderrak, literaturak eta beste antzederrek zerikus mekaniko edo zuzena eduki behar dutenik errealitatearekin. Alde batetik

errealitatearen islada dira, naski, errealitatearen parte bat, partaide; baina murgildurik gabiltzan egunerokotasuna baino haratago doan biziaren munduan. Alegia, biziaren mundu hori, existentzia bere zentzu zabalean, fantasiaz beterik, (bide berriak, imajinazioa...) izan litezkeen mundu horietan, laino luze zabal anple horretan da elederraren eremu nagusia. Nagusia, ez dut esaten bakarra, baina bai nagusia, eta gainera oso beharrezkoa ere eguneroko bizitzan, konplementu eta aberastasun gisa beste zentzu bat emateko biziari. Nik uste dut eguneroko bizitzan eta mundu osoan galdu dugun bizitzaren zentzu hori, artearen bitartez nolabait ere errekuperatu edo osatzen dela; behar litzatekeela. Literaturak eta olerkigintzak, beraz, errealitatearekiko oihartzunak, hartuemanak, isladak oso ugariak dituzte —normala den bezala— baina beste tratamendu batez, fantasia eta imajinazio eremu berrien lurralde eta muga horretan.

Gero galdetzen duzue euskal poesigintzaz. Nik hartueman gutxi daukat euskal... inorekin ez. Eta ez dakit nola dabilzan. Oraikoa, gainera, aztertzen hastea, ni partaide naizenez... ba partaide eta epaile izatea pedanteria hutsa iruditzen zait.

Neretako azkenekotariko euskal poeta handia Lauaxeta da.

Olerkia zer den hortarat itzuliz, esan nahi nuen hizkuntza bide bat dela, espresio bide bat, arnasa hartzea bezala behar dudana. Horrekin ez dut esan nahi erraza denik, esan nahi dut ezinbestekoa, nere nortasunari dagokionna dela; nonbait, behar dudana.

Nik, alde batetik —zuk hasieran esan duzun bezala— garrantzizkoa ikusten dut nere etorrera honetan etxean aurkitutako giroa; batetik, euskal kulturaren iturburu nasaia, nahiko aberatsa, gainera ikusmolde liberal samar batekin, irekia, oso Ifarraldekoari atxikia; hortaz, konturatu gabe edan egiten duzu eta hartaz jabetu eta kutsatu egiten zara. Nik uste dut hori nigan inportantea dela, eragin bat duela, handia gainera, eta oso mesedegarria mundu hori ezagutzeko, preziazteko.

Iturburu nagusizat hori aipatu nahi nuen. Bigarrena, era berean, aita zenaren izpiritu zabala, beste hizkuntzak jakitea, beste literatur eta kultur molde horienganako lehia eta irekitasuna. Honek ere eragin handi xamarra izan du eta iruditzen zait aberatsgarria dela. Alde batetik errotua, jakinik zer den zure inguruko, zure herriko kultura, mundua etab.; orobat, zenbat eta errotuago hainbat eta irekiago mundu zabalean; askotan predikatu izan daukuten sasi irekitasun falazia horren aitzitakoan.

Zenbat eta sustraituago zaudenez gero eta hortik zoazen ber, irekitzen zara; besteenganako atenzioa, atrakzioa, errespetua gehitu egiten zaitzu. Izan liteke noski, sustraierako bide hori hertsia eta oso zikoitz eta itsua; bestea ere izan liteke batere errorik gabekoa; baina egiazki eta jatorri egiten baldin baduzu

prozesu hori dialektika horretan, balantza aurkitzen duzu, ez bait dira oposi-
toak; hain zuzen, gauza bera dira, elkarrekin doaz.

Nik hori, nolabait ere esateko, kultur mundura itzuliaz, etxean edan
egin dut, horretaz jabetu egin naiz, etxean zegoen giroa ikusirik: oso euskal
munduan errotuak eta sartuak, eta era berean beste ibilbideetan interesatuak.

Gero, nere baitan, minberatasuna garrantzizkoa da. Minberatasun hori
mila gauzetan: bizitzaren aurrean, gizakia, animaliak, landareak,...eta hori
senditu egiten da; hala da. Nik —eta ez dut esaten bertute bezala, ez nago ba-
tere seguru hobea den— nahiko gaizki pasatzen dut-eta. Minberegia izatea ez
da batere erraza; ematen dizu ahalmen handi bat, agian, bizitzaren maila asko
gozatzeko eta sufritzeko; baina sufritzen duzu biziki, maila guztietan. Minbe-
ratasun honek eta lehen aipatu oinarriek honetarat ekarri naute. Ni mundu
horretan nolabait ere mamitu egiten naiz.

Beste konponente bat, eta garrantzizkoa gainera, personala da. Gure
ama hil zen ni oso haurra nintzela eta orduan amarekiko eta amarenganako
prozesua —maitatu, gorrotatu, psikologjikoki akabatu etab, eta gero berriz ere
maitatu— ez dut egin eta hor badago hutsune handi bat; hori sumatzen dut,
nabaritzen dut biziki garratzasun handiarekin amodiozko munduan. Nere iru-
dikoz, hortik dator beharbada idealizazioa, eta maitatu eta gorrotatu eta kontra-
dikziosko, paradójaz betetako *Eros-Thanatos* mundu horretan ibili izana. Ni
beti nabil horrela, bai mundu mailan, gizadiaren mailan, gure existentzia gi-
zakiak bezala; bai pertsonal mailan, nere hartuemanetan eta amodiozko mun-
duan. Alde batetik *Eros*-en bizigarritasuna eta *Eros*-en alderdi estimulagarriak
eta altxagarriak, sustagarriak, eta gero *Thanatos*-en ezinbestezkotasuna eta...
deigarritasuna ere esango nuke. Eta beti da inguru bat, ziklo bat; beti ziklikoa
da, inguru-minguru dabilena. Hor bizitzen ditut nere barneak eta taupadak,
nire sentipenak olerki bihurtzeko garaian. Honegatik, beharbada, malenkonia
eta euria ari izatea bihotzean eta halako beste; ez dakit horren ondorena den
ala ez; hori bestelako azterketa da. Bestelako arazoa da horren ondoren ateratzen dire-
nak ederrak, interesgarriak, onak ala txarrak diren; hor ez naiz sartzen, naski.
Dudan irakurleagoari begira ez omen naiz oso «ona»... nahiko «txarra»; esan
nahi dut, irakurleagoaren arabera ari baldin bagara. Badakizu, askotan «Zen-
bat irakurle eta zenbat saldu duk?» eta ez dakit zer eta badakit zer; ba nik ez
dut asko saltzen eta ez dut uste irakurle asko izanzen dudarik; horren arabera
ari izanez gero ez nintzateke oso «ona». Egia esan, ez dut sinesten horretan.
Ez zait iruditzen gauza horiek horrela aztertu behar direnik. Arlo honetan
ere, iruditzen zait, nahiko eritzi merkea nagusitu dela.

Ariketa hau, aldiz, interesgarria iruditzen zait, hartueman bat; ordu ba-
tez hitz egiteko, adierazteko eta, beharbada, gutartean solasteko parada bat.

Ni beti osinean amiltzeko zorian nabil: oraintxe utzi ala oraintxe segi idazten. Idaztea «mantis religiosa» bezalakoa da: zenbat eta gehiago barnatu hartan, orduan eta janagoa. Nik barnean derabiladan kezkarik nagusia da, borroka bat. Garratzegia da eta idazteari ematen bazara benetan, barnatzen bazara, azkenean bizitza zurea ez bailitzan, zurea ez den zerbait bihurtzen zaitzu —hein batean—. Nik hau drama baten antzera bizitzen dut.

Neri iruditzen zait, batzutan, bizia besteek dutena dela eta besteak egiten ari diren zerbait, nerekin ez bailihoan, nerekin zerikusirik ez bailuen. Orduan, bihur naiteke «voyeur» bat; hain nagoke minberatasunaren menpe eta idazteari emana, non ez bainuke astirik egiazki bizitzan emateko; bestalde, aski hedonista naiz eta gustatzen zait bizitzea, gustatzen zait eskuak sakelean sartu, txapela jantzi eta kafe bat hartzera edo... Baina orduan ez dut indarririk, ez dut astirik, ez dut gehiegi enerjiarik propioki eta sakonki idatzi ahal izateko; idaztea bihurtzen da bigarren mailakoa, deus gutxi eta oso arina; baina ez besterentzat, zuretat da gauza arina, eta baliorik gabekoa. Pixka bat horrela da eta nik behinik behin horrela bizitzen dut; orduan beti «oraintxe utzi behar diat eta ez dut gehiago idatziko eta...» nabila; problema da ezin ebitatu dudala beti idazten eta beti borroka horretan. Ondarrean zer da, hori komunikatzea? Gainerat idaztea komunikazio interpuesto bat da, ez duzu inoiz «bestea» ezagutzen. Beti bakardadean murgildu beharra duzu, bizi.

«Kondairaren ihauteria», gehienbat, ez da herri ihauteria, nahiz eta azalez hori izan. Mintzatzen da honetaz edo hartaz, inguru-minguru giro emateko ditudan mundu eta paisaje batzuk, baina giltzarria ez da hori; giltzarria nere amodio ezina, nere garratzasuna, herri honen aurrean, gure herrian, eta beste herrienean eta biziarenean da, azken finean.

Kondaira ihauteri bat bailitzan eta honen barnean existentzialismoaren galderak: zer garen, nora goazen eta antzekoak; bai eta gure herriaren ezina, ustelkeria eta odol hustea eta, hala ere, herriarenganako amodioa ere.

«Oinazez» izanaren muga sortua da; hala ere itxaropen izpi bat, argi izpi bat aurkitu nahiz bizi ahal izateko, segi ahal izateko aintzina; bestenaz etsiko nuke. Konturatzen naiz, batzutan, itxaropentsu nagoela edo argi izpi bat ikusten dudala nonbait behar dudalakotz hori aurrera segi ahal izateko. Nik biziaren mundu hori, izkutataturik dagoen hori, zabaldu nahi dut, eremu horiek aberastu, korritu, ibili. Biziminaren olerkian, bizitzeko minaren olerkitasunean, poetikotasunean, bizitza beti da gazi-geza, poza eta mina, Eros eta Thanatos... beti. Eta nik hori ez dut onartzen, naski, ez dudalakotz onartzen hiltzea, oraindik oso «ego» naizelakotz; nere «ego»a maite dut eta ez dut hil nahi eta...; baina beste aldetik onartu behar dut, eta onartzeko bide bakarra «bidai» bat egitea da, idatziz «zombie» ematea pixka bat, mundu eremu berri

horietan ematea, biziaren beste ikuspegi bat aurkitzea. Azken finean hau neretako terapia bat da.

Badakizue zer gertatzen zaidan neri? «Ah! Hirea da “Bizkaia maite”?». «Bizkaia maite» nik oso maite dudan olerkia da; hemen (liburua berriro seinalatuz) sartu nuen. Ez nuen argitaratua eta nola Lertxundik argitaratu zuen bere diskan ba, pentsatu nuen, «Nere bilduman ere behar dut eman». Neretako, Bizkaia, dramatikoa iruditzen zait, gure herrian beste eskualde asko bezala. Bestalde, maitekorra da, badu taupada bat, badu zer bait, izkutaturik, bes-terenaturik, eta zokoraturik dagoena, nik hori pixka bat bizitu nahi izan dut eta bizitzen dut beste bide batetik.

Zuk irakurri duzun azkena, «Azken predikia» Zuberoan erabiltzen den bezala, pastoraletan, kontatu den historiaren laburpen gisa ematen da. Erritualki, pastoral errito bat delakotz, ikaragarria. Zuberoan, nahiz lau katu izan, bizirik dituzten gauzak, egiazko zentzu batean eta ez folklorekeriaz; maskaradak eta pastoralak nola bizitzen dituzten; berrehun biztanle dituen herri batek nola antolatzen dituen maskaradak eta pastoralak eta zer lana den eta nola bizitzen duten dena: antropolojikoki gisa, errekreazioaren erriotzat. Ongia eta gaizkia, turkoak eta giristinoak, urdinak eta gorriak; batasunaren bikoiztasuna. Zuberoa maite dut, biziki.

Nik nahi nuen malenkoniak eta garraztasunez mamituriko olerki mota hau utzi. Ezin nuen horrela bizi eta honegatik esan nuen «banoa», halako «adio» bat, ustez eta hurrengo urratsetan beste olerki motak edo beste lan motak eginen nituen. Nik, bestalde, interesa bait dut gauza guztietan, gehiegi esanen nuke; interesatzen zait dena; baina askotan gehiegi besarkatuz dispersatu egiten zara.

Eta horregatik esaten dut: «*Eta banoa erobideren barna, Joxepa ederraren gisa, ukatuaren desukatzer, ametsaren urdinarekiko amodioz mamitzera; gauerdiko azken blues-a, goraintzi salari adio eta ez ni sala*». Hori, gainerat, joko bat da. «Gorantzi salari» etorri zitzaidan Zuberoako kantatik, baina nik gero beste zentzu bat ematen nion: sala da jauregia euskaraz, eta pixka bat jauregiarekin «ofizialtasuna, boterea» adierazi nahi nuen; orain konturatzen naiz, alegia, «zakurraren ipurdirat sala», «ni ez nauzue hor ikusiko».

GALDERA: nire inpresio bat, zure olerkia irakurtzerakoan, esate baterako herriaren inguruko sentimendu hau etab., iruditzen zait, beste modu batetara datorrela. Ohituak gaude gure poesia simple edo pertsonaia simple edo lehen errekurso bat bezala jotzera. Bestetik baita, beste molde bat, erabat differentea... Francoren diktaduran bizi izandu zen eta izandu ziren zenbait pertsona, hori drama bat bezala bizi izan zutenak, benetan drama bat zela baita espresioan ere... Horretan nik uste dut bat aparta Salvatore Mitxelena

izan zela, bai pertsonalki, bai bere obran. Iruditzen zitzaidan zurea oraindik hirugarren molde bat, beste molde bat dela iruditzen zitzaidan. Ez dela hazaina dramatiko, baduela oreka, hainbat errekurso bide dituela...

IRIGARAYk: bakoitzak duenaz hornitzen ditu bere taupadak. Nereak nolakoak diren besteek esan behar dute. Bai, naski, kultur moldea sumatzen da; ez dakit, pentsatzen dut sumatzen dela. Azkeneko liburu honetan, saiakera liburua izan arren *Eros* eta *Thanatos* auzia (maitasuna, herria, mundua, bizia...) ez dut errazionalki bukatu nahi izan, olerki batez baizik; nahi baduzue, irakurriko dizuet:

Bai, Antxeta bai, (kaio mota bat) gero eta beltzago, indioago, baleago, txoriago, izpliguago, fagoago sentitzen naiz. Ametsaren hegaleko ilusione urdin honetan / Gero eta gizakiago, ar eta emeago, / gero eta euskaldunago. / Eta gizadiak egin, egiten, egiten dituen menperakuntzak, hilketak ikusiz, sendituz, bizituz, ezin bizituz naiz, nago, nabila, nator, noa. / Ai madarikazionea!, / zenbat arnasa ito beharra dagoen oraindik ere zitu berriak has daitezen joritzen! / Eta gizadia egiazko orekaren zutabetan oinarritzen / ez deno, munduan ez da zinezko amodiorik izanen; / bortxazko egoerari ez da herra, gorrotoa eta hil usaina baizik loratzen, / Zoazi antxeta zoazi, / eta urdinari konda zertan den bilakatu bizitza, zertan eta nola ondatu ametsa, eta hala ere, ezinbestean, aintzineri goazela / ametsaren liluran, askatasun egarriak sustaturik / oinaze eta kanta / biziaren alde bermatzen.

Liburua hasi ere horrela egiten dut, euskarari eskeinitako olerki batekin:

Zure bitartez naiz gizaki, Euskara, zure bitartez bizitzan, hizkuntzak oro preziatzen, menperakuntzak gorrotatzen, askatasunean bermatzen, mundu osoa maitatzen. Nik ere, trukean, amodiozko zorabioan bezala —ez zitakeen bestela, emea zara, ez da?— Ene hoberena dautzut ematen.

GALDERA: hizkuntzaren inguruan zuk joera nafarra izanik, Iparraldeko korrontea aipatu duzu; bestalde, literatur tradizio bat eduki duzu familian berean. Nolanahi, hizkuntzaren ezagutza eta kultiboak ardura dizutela agerian dago. Adibidez, ez dituzu sartzen «mordoilokeriak» bezala kalifikatu izan direnak...

IRIGARAYk: ez dut arazorik horrela erderatikako hitz bat sartu behar denean sartzeko eta sartzen ditut; uste dut euskara beterik dagoela, baina nik uste dut hizkuntzaren kultiboa, lantzea, garrantzi handikoa dela; eta, egia da, nik hizkuntza, hizkuntzaren kantua saintzen eta neurtzen saiatzen naiz. Behar bada batzutan ateratzen zaizkit, bapatean, baina egia da ele bakoitzari garrantzi handia ematen diodala; zabarkeria eta edozein moduz egitea ez zait interesatzen. Iruditzen zait beti fintasun bat eta maila bat ematea oso... ez bakarrik

beharrezkoa, literaturaren eginkizuna dela. Beti ere, hizkuntzaren mugak irekitzea, hizkuntzaren eta biziaren ortzi mugak irekitzea, aberastea.

Horrela sentitzen naiz eta horrela sentitzen dut literatura eta nik deus egitekotan, naski baietz, hizkuntza da tresna; ahalik eta propioen erabili nahi dudana. Bidenabar, neri bizkaiera izugarri gustatzen zait, duen gatza eta piperra, duen telurikotasuna. Ez nago beraz oso konforme literaturan eta gainerakoan nagusitzen ari den hizkuntzarekin.

GALDERA: horregatik al zaude baztertua?

IRIGARAYk: beharbada bai... Gauza horiek eta beste batzuk, naski, nola herri ttipia garen eta denok esagutzen dugun elkar... ba ezagutzen dira eta... Dena den, nik nahiago dut duintasunez bizi eta nik sentitzen ditudan gauzekin bat etorri, bakarrik gelditzen banaiz ere. Olerki hau ere, maitasun kanta da alde batetik eta auhena bestetik: *eta nigan sortu, hazi, errotu oinazea, mendetakoa, da / agian ene egiazko maitale bakarra. Hain nagokio sortzez / uztarturik, hain da nitzaz mamitua ni nihaur bilakatua non eroturik, gaixoturik ez bait / naiteke bereix, itsutuki da nereia eta ni harena. Hura da ene itsusi, ene ederra, ene amodio, ene herra; bai, maitemindurik nago ene oinazez ezinbestean eta zinez noa penetan ezin zoriontsu izan eta, aments, (agian), sendatzerik nahi ezean.* Hori da drama, neretako, nik bizitzen dudana moduan. Askotan ez ote den kontradikzio hori; beti zoaz bide batetik, zureta-ko kaltegarri edo sufrimenduz beterikakoa eta, hala ere, irudi luke ez duzula sendatu nahi, ez duzula urratsik eman nahi handik ateratzeko.

Bestalde, nik uste dut literaturan eta olerkigintzan, pixka ba testigantza bezala «biziaren mundua» errekuperatu behar denez, beste minmtzo berri bat, beste diskurtso bat zabaltzen ari dela. Ni, behinik behin, oso diskurtso horren barnean sentitzen naiz; biziaren mundu hori errekuperatu nahian. Uste dut, gainera, salbabiderik baldin badu munduak, hortik izanen dela, gure herria barne.

«Izan/Ez Izanaren muga» honela sentitzen nuen hori:

Zure kosmozko izaera, jatorria, utsan barnako konzientziarik gabe hegaka doanarena da eta zure baitan amodioa, tao, kosmosa, jainkoa, bizi energiaren zentzua, nahi bezala deitu, datza, zu zuhaur haren emaitza bizia —pentsakor, ameslaria— zara, eta ohizko mugetatik harat zoazenean, lasai, sendo, bete betean argi infinitoan gaindi, kaiola batetik ateraiaz bezala, libertatearen eromenean, ortzeko nehorengandik deus espero gabe, nehor gurtu gabe, zure egiazko maila erdiesten ari zara, eta orduan, bukaerarik gabeko utsan diren izaki guztien anaitasunean, ezinaren mikatzean egonagatik ere, une batez bederen bizitzen ari zara benetan, orduan zaude osatuta.

Uste dut badela hor mundu bat, eremu berri bat, zabala, aberatsa eta, hor, denen eginkizuna.

GALDERA: lehen esan duzu Euskaltzaindian zaudela eta zure hizkuntza... benetan goxoa egiten zait, niri behintzat. Baina nik uste dut zure eritziak Euskaltzaindian hizkuntzaren arazo asko argituko lukeela. Zuk diozu bare bare «ni apartaturik nago», baina zure eritzia, agian, beharrezkoa izango litzateke.

IRIGARAYk: agian bai; dena den, ez ahantz hori barnetik bezainbat kanpotik ere egin daitekeela. Isilik egotea nihilismoa litzateke eta jokoa egitea; bakoitzak egin behar du ahal/nahi/egin behar duena. Nik orain hiruzpatalu liburu dauzkat eskutartean argitaratzeko bidean. Badakizue zer gartatzen den liburuekin, gainera? Hastekotz, argitaratzeko dauden —nik behinik behin ditudan— zailtasunak (nik nihaurrek argitaratu beharko ditudan nere lanak pentsatzen ari naiz; edo beste batzuekin). Bestalde, hasieran aipatzen genuena, liburuak, idaztea, ez dira komunikatzeko era bakarra, are gutiago bizi ekintza bakarra.

GALDERA: jarrera hori, bakardadea, nor bere buruarentzako, gauza ona izango da, baina...

IRIGARAYk: ez da ona, ez. Bakardadea, betirakoa, latza da; eta nahiz nik maite eta gorrotatu izan, zalantzez beterik egon, nik uste dut gizakiak, berez, komunikatzeko eta intersozial sare batean bizitzeko garelara, gehien batean; orohar, nik uste gizakia gizartean gizakitu egiten dela.

POESIAK EZER ALDATUKO EZ DUELA EGIA BADA, ZERTARAKO IDATZI POE- SIA? BIZI BEHAR DELAKO

FELIPE JUARISTI

1. GALDERA: BI HARI. EMAN DIEZAI OGUN HARI HONI IZENA *Filosofia eta beste hari honi Lirika. Gauza konkretoagoak esaten hasiz gero, idatzi nuenean Denbora, nostalgia, hura izan zen niretzat lau edo bost urtetako lan bat. Hau da, ni hasi nintzen poesia hori egiten soldaduzka bukatu ondoren, 23 urte nituen, eta argitaratu zen nik 28 urte nituela, baina ja 27 urtetarako bukatuta nuen. Orduan, ni beti kezkatuta egon naiz filosofiarekin, esan nahi dut, nik ez dakit zuek leitu duzuen Parmenides. Bada, nik beti pentsatu izan dut filosofia dela benetan gauzak adierazteko modu edo pentsakizun berezi bat, eta beti harritu izan nau filosofiaren sakontasun horrek, gauzak esateko era sakon horrek. Adibidez, nik hartu nuen behin Crítica de la Razón Pura, Kantena, eta harritu ninduen imajina batek. Hor Kantek erabiltzen du imajina bat, eta adierazteko pentsamenduaren mugak zeintzu diren esaten du: «uso batek airerik gabe hegan egingo balu errezago egingo luke hegan, baina seguraski ez litzateke usoa izango». Esan nahi zuen horrekin pentsamendua, inongo mugarik gabe, azkarrago joango litzatekela, baina seguraski ez zela pentsamendua izango. Eta harritu ninduen Kantek horrelako imajina metaforikoa erabiltzeak, usoarena, eta esan nuen: «bueno, ba filosofiak adierazten dituen*

gaiak adierazteko egon daiteke beste modu bat, eta ez (nik ulertzen nuen bezela) filosofia konplejoa, sakona eta “ladriloa”». Eta orduan hasi nintzen poeta grekoak leitzen, presokratikoak batez ere, zinikoak, eta gero Enpedokles ere leitu nuen. Eta hor badago liburu bat, izugarri gustatu zitzaidana, eta bizitzari buruz nik entzun izan ditudan gauzarik politenak esaten zituen. Enpedokles ere oso kuriozosa zen, eta beste bat oso kuriozosa da Heraklito. Azken honi «el oscuro» esaten zioten, oso iluna zelako, baina oso metafora politak erabiltzen zituen Heraklitok. Eta, azken finean, metafora baten azpian (nire burutazioa izan da hau guzti hau) zer dago? Adibidez, nik erabiltzen baldin badut Heraklitoren metafora bat («denbora ibai bat da, eta ur bera behin ere ez da puntu beretik pasatzen») denbora adierazteko, denbora / ibaia,... eta nik esaten nuen «ba zein metafora polita, ezta?, eta ez da metafora hornidurazko bat, ez da metafora ornamental bat, metafora honek esanahi bat du». Eta horregatik, kezkatuta, hasi nintzen piska bat errepasso ematen filosofiari, eta konturatu nintzen badaudela moduak pentsamendu sakonak adierazteko eta era polit batez. Azken finean, poesiari eskatu dakioketena da edertasuna. Poesia, edertasunik gabe, nik uste dut zerbaiten falta dagoela. Beste gauza bat da edertasun gehiegizkoa baldin badu. Landare bati ur gehiegi botatzen zaionean usteldu egiten da, eta gerta dakioke gauza bera poesiari. Hainbeste elementu hornidurazko eta elementu edergarriz beteta baldin badago alperrik galdu daiteke poesia. Eta orduan, nire problema izan zen nola lotu filosofia eta poesia, eta *Denbora, nostalgia* idatzi nuenean, garbi idatzi nahi izan nuen bizi izateari buruz. Azken finean 23 urterekin zuek pentsatuko duzue horrelako gauzatzat ez dela pentsatzen..., baina bai, nik pentsatu egiten nuen, asko gainera. Eta horiek dira hari nagusiak, *Denbora, nostalgia* behintzat. Eta orduan errepasso bat eman nion poesia klasikoari, batez ere, eta liburu horretan agertzen dira poesia klasikoko elementu zenbait (eta ni, gainera ere, oso grekozalea naiz horretan, poesian). Baina gero, *Hiriaren melankolian* diferenteak dira. *Hiriaren melankolia* ja beste garai batetan idatzi nuen, eta nik esango nuke hiritarrago sentitzen nintzela hori idatzi nuenean. Hiritar konformatu bat gainera, pentsatzen nuelako nire bizitza osoan hiritarra izango nintzela, nahiz eta ni jatorriz izan herri txiki batetako. XX. mendeko sentimendu nagusiak sentimendu hiritarrak dira, eta Euskal Herrian ere bai. Gertatzen da Euskal Herrian herritar sentimenduak adierazteko ere daukagun hizkuntza dela baserri hizkuntza bat, baina sentimenduak hiritarrak badituzu... Niri baten batek esaten didanean «euskaraz ezin da nobela beltza idatzi» nik esaten diot «nobela beltza, edo zientzia fikziozkoa, idatzi daiteke euskera baldin badakizu». Problema ez da euskara, problema da zer sentimendu daukazun. Eta orduan, *Hiriaren melankolian*, esan behar dut ni gustoan geratu naizen liburua dela,

niri gehien gustatu zaidana da, *Denbora, nostalgia* baino askozaz gehiago gustatzen zait. Piska bat zen asperra, gai nagusi bezela hartuz gero, *Denbora, nostalgia* da oroimena, bizitza, heriotza, biajatzea (biajatzea azken finean da irtenbide bat, ihesa eta zerbaiten bila joatea, ez?)... Baina *Hiriaren melankolian* uste dut gaiak konketuagoak direla: eta da asperra, batez ere hiriaren asperra. Eta nik melankoliari buruz leitua nuen zenbait gauza. Melankolia da sentimendu unibertsal bat, baina herri bakoitzak bere erara adierazten duena. Adibidez, frantses barentzat melankolia da Baudelairek esaten zuena: «splecu» da frantsesek melankolia adierazteko duten hitza, sinonimo bat erabiliz gero da Baudelairek erabiltzen duen hitz bat: «l'ennui», hau da, asperra. Ingles batentzat... ez dakit nik zuek ezagutzen duzuen Thomas de Quincey (hor badaude idazle batzuk niretzat giltzak direnak, eta dira Erromantizismotik Sinbolismora pasatzerako garai horretan; dira dekadenteak eta erromantiko txikiak. Frantziar daukagu Nerval bat, Amerikan Poe bat eta Ingalaterran daukagu de Quincey), ba ingles batentzat melankolia da hotza, hezurreko humedade hori, eta askotan deskribatzen dute poematan. Euskaldun batentzat zer izango litzateke melankolia? Ba, nik uste dut, mututasuna, hau da, gauzak adierazteko gai izan eta ezin adierazi, eta hori pinturan ikusten da: adibidez, Zubiaurre anaiak. Biak gormutuak ziren, eta horri buruz badauka ensaio bat Ortega y Gassetek, eta esaten du: «los hermanos Zubiaurre son la síntesis de la vasquidad, porque son sordomudos y además son vascos». Hori esaten zuen, eta egia da euskaldunak beti izan duela isiltzeko joera bat, isiltasunerako joera bat, eta da hizkuntza berarekin hainbeste seguridade ez duelako euki. Orduan melankolia hauxe da niretzat ere, piska bat, asperra, eta gero, beste aldetik gauzak esan nahi eta ezin esana. Horiek izango lirateke nire hari nagusiak.

2. galdera: ea zein mundu ikuskera erakusten duan? Pufff...!. Hor bada idazle bat, Josep Pla katalandarra, niri asko gustatzen zait, eta hari esaten zioten beti pesimista zela, eta orduan Josep Plak esaten zuen bera ez zela pesimista baizik eta eszeptikoa. Zer diferentzia dago pesimista izan eta eszeptikoa izan? Ba, pesimistak, azken finean, gauzen aurrean eritzi bat dauka. Eszeptiko batek ez dauka eritzirik, hori da, eszeptiko batek ez du gauza askotan sinesten, eta ez du eritzirik. Garai horretan, idatzi nuenean *Denbora, nostalgia* ja melankolia gutxiago neukan, nahiko eszeptikoa sentitzen nintzen, nahiko eszeptiko ze gauza asko gertatu ziren garai horretan, nahi dut esan Franco hil ondoren gauza asko gertatu ziren, eta gauza gehiegirik ez zen aldatu. Eta orduan piska bat da idealismoaren... eszeptizismoa izaten da idealismoaren antidotoa; idealista guztiak eszeptiko bihurtzen dira ikusten dutelako amestu egin dituzten gauzak lurreratu egin direla, egin dituzten plan eta ilusio guztiek

porrot egin dutela, eta orduan geratzen zaie bakarrik ikuspegi eszeptiko bat. Ikuspegi eszeptikoa da dekadentzia garaian agertzen den zerbait, erromatarrek ere azkeneko urteetan oso eszeptikoak bihurtu ziren, eta griegoak ere bai. Azken finean, sortu baldin baziren epikureoak eta zinikoak izan zen griegoak galdu egin zuelako ilusionatzeko bidea, eta orduan eszeptikoa bihurtu zen. Eta, bueno, *Denbora, nostalgician*, ikuspegi eszeptiko bat badago bizitzaren aurrean, bizitza eta heriotzaren aurrean. Eta *Hiriaren melankolian* eszeptizismoa baino gehiago nik esango nuke asperra dagoela, eta ilusionatzeko ahalmen gutxiago.

3. galdera: Parmenides da nik asko maite dudan filosofo bat, bere teoria filosofikoa poesia moduan eman zuena, eta badu liburu bat niretzat poesia hutsa dena. Eta niretzat poesiarren helburua da ahalik eta gehiena hurbiltzea filosofiara, pentsamendu sakonak eta sendoak ematea modu eder batez. Nik ez dut horregatik... poesia soziala ez zait gustatzen ze ikusten dut alderdi bat baztertu egiten duela. «El arte por el arte» deitzen den hori ere ez dut gustoko, ze uste dut beste alderdi bat ere kanpoan uzten duela, ez da dena ederra izatea. Poesiak estetika bat bilatzen baldin badu jakin behar da estetika bakoitzak bere etika dakarrela, eta bi horien konjuntiotik egin daiteke gauza on bat, estetika eta etika batuz, ez bakarrik... Adibidez, poesia sozialean nabarmentzen da alderdi etikoa («ni zerbaiten alde nago eta zerbait hori adierazteko hitza erabiltzen dut, eta berdin zait hitz hori txukuna al den edo ez, bakarrik egia interesatzen zait, nire egia»). Eta bestean, poesia «refinatuan», nagusiago da alderdi estetikoak («niri ez zait interesatzen zer esaten dudan baidetik eta nola esaten dudana. Orduan refinamentu bat dago»). Nik uste dut... bai bata eta bai bestea ez ditut gustoko, uste dut konjuntzio bat egon behar duela etika eta estetikaren artean eta esanahia eta nola esaten den horren artean. Orduan, inspirazio bide...esan dizuet... griegoak, eta batez ere poeta txiki horiek, dekadenteak, Erromantizismoaren bukaeran agertu zirenak eta sinbolistek irentsi zituztenak: Gerard de Nerval, de Quincey eta Edgar Allan Poe. Euskaldunen artean maiteenak niretzat dira... ba ni hasiko nintzateke Etxahun batekin, Etxahun Barkoxekoa, segituko nuke Lizardi batekin, Aresti batekin, Gandiaga batekin eta, une honetan... horiek dira.

4. galdera: Oso desorekatuta ikusten dut, tendentzia asko, batasun gutxi eta bakoitza bere aldetik doala, eta gero gauza asko galdu egin direla. Adibidez, gerra ondoren egon zen momentu bat, eta niretzat oso inportantea da, belaunaldi bat sortu egin zen. Aipatzen ari naiz Mikel Lasa idazten hasi zenean (hasi eta bukatu, ze liburu bat besterik ez du idatzi), eta gero bazegoen

mogimendu bat... ba Mikel Azurmendi, Joxe Azurmendi, Ibon Sarasola... oso errekuerableak direnak guztiak, eta uste dut haien poesia irakurri egin behar dela gaur egun ere; adibidez, Joxe Azurmendiren *Hitz berdeak* niri iruditzen zait filosofia eta poesiaren arteko gauza horretan oso interesantea dela, edo Ibon Sarasolaren *Poemagintza*. Niri liburu txukuna iruditzen zait. Baina hori galdu egin da, momentu honetan ez dago tendentziarik euskal poesian. Zuk hartzen duzu Sarrionaindia bat, eta Sarrionaindiak badu bere ahots propioa, baina oso diferentea da Atxaga baten ahotsarekin konparatuz gero, edo Artze bat oso diferentea da, edo Ezkiaga bat, edo nik egiten dudanak ez du zerikusirik besteek egiten dutenarekin. Orduan nik halako desoreka bat ikusten dut eta armonia falta, eta bakoitzak bere... Hor egon zen garai batetan Espainiar errekonkistan «Reinos de Taifas», ba nik uste dut horrelako zerbait gertatzen ari dela. Guztiok errespetatzen dugu elkar, elkar irakurtzen dugu baina ez dago horrelako konpenetrazio bat. Bakoitzak ditu ja bere iturriak eta bere bidea nahiko markatuta dauka, eta nik horregatik ez dut oso garbi ikusten zein izan daitekeen bidea. Momentu honetan egiten ari naizen poesiak ez du zerikusirik irakurri duzenarekin. Ba, uste dut poesia abangoardistagoa dela, eta zerikusirik ez duena Euskal Herrian egiten den poesiarekin, eta esango nuke Espainian, Peninsulan, egiten denarekin ez duela zerikusirik.

5. galdera: Atsegin zait hizkuntzarekiko ardura; gero eta gehiago zaintzen direla liburuak, gero eta landuago direla liburuak hizkuntza aldetik. Eta atsegin ez zaidana da errez ahazten direla idazle haundiak, maisuak, gure kasuan Aresti bat ahaztu egiten da, gero berriro bueltatzen da modan jartzen delako, Lizardirekin gauza bera. Oraintxe Joxe Agustin Arrieta hasi da Lizardi errei-bindikatzen... Nik ez dakit; nik beti maite izan dut Lizardi, ezagutu nuenetik.

6. galdera: Nik uste dut ez zaiola kritikarik egiten, kritika serioa esan nahi dut. Niretzat kritika serioa ez da egunkari batetan egin daitekeen kritika, hori, gehienez ere, erreseina bat izan daiteke eta irakurlearentzat gida modukoa, baina kritika unibersidadean egin behar da, eta ez da egiten. Poesiari oso kritika jeneralak egin izan zaizkio, eta askotan da ausardia faltagatik. Nik uste dut kritikoak ez duela behar lukeen distanziamendua poetenganako, edo idazleenganako. Kritikoak baditu lau bost lagun beti idazleen artean eta ez da ausartzen gaizki jartzen, ez da ausartzen kritika serio bat egiten. Orduan, beti errezena egiten du: lagunak goraiatu eta besteak ez goraiatu eta ez gaitzetsi, ezer ez esan. Eta bueno, penagarria iruditzen zait kritikarena, batez ere kritika serio hori, egon beharko lukeen lekuan nik ez dudalako ikusten poesia

mailan, ez baldin bada espezializatuegia. Eta unibersidadetik atera behar da kritika. Ez pentsa idazle batek kritika egingo duenik. Idazle batek gehienez bere eritzia eman dezake edo eman lezake beste idazle bati buruz, eta beste idazle bati buruz eritzia emateaz aparte egin dezake beste konstrukzio bat edo kreaziozko lan bat. Baina kritika egiteko izan behar da pertsona neutral bat, objetiboa eta elementu formatiboak dauzkana. Eta kritika, nik uste dut, literatura bezela, zientzia bat dela, edo behintzat, literatura baino gehiago zientzia dela, eta hurbildu beharko lukeela zientzia izatera kritikak. Niretzat nahiko objetiboa da kritika: elementu batzuk daude eta elementu horietaz baliaturik egin dezakezu kritika bat. Ezin dena egin da «niri iruditzen zait», «uste dut», «gustatu zait»...elementu guztiz subjektiboak direnak. Nik horretan ikusten dut tristea, poesian batez ere. Prosan nik uste dut hobeto dagoela, ez gehiegi ere. Bueno, nik erantzun dut, orain zuek galdetu.

GALDERA: Badu Joxe Azurmendik Xalbador Mitxelenari sarrerak egi-terakoan, oker ez banago bigarren tomoaren sarreran dela uste dut, eta esaten du azken baten kritika birsorketa dela. Planteamendu hori dakar Joxe Azurmendik, bai.

FELIPE JUARISTIK: Hori izango litzateke kreatzaile baten ikuspegitik, birsorketa. Adibidez Octavio Pazek egiten duena, testu guztiz literarioak kritika bat eginez. Hori kreatzaile batek egin dezake, baina ofizios kreatzaile ez denari, unibersidadean klaseak ematen dituenari eta horretaz orduak sartu eta sartu ari denari nik uste dut eskatu dakiokela, baina ez da beharrezkoa. Kritiko batek eman behar ditu elementuak lan bat edo idazle bat ulertzeko, jendeak gero ulertu dezan, eta beste gauza bat da nik idazle bezela Joxe Azurmendiri buruz beste saio bat egitea, oso diferentea da. Nik uste dut hor, batean dagoela konplizidadea eta bestean ez dela konplizidadea egon behar. Idazlearen kasuan, kreatzailearen kasuan, konplizidadea nik uste dut ondo dagoela. Nik Joxe Azurmendi ezagutzen dut, estimatzen dut, eta orduan ba... egin dezaket birsorketa bat, baina kritikoak ez du hori zergatik egin behar. Kritiko batentzat Joxe Azurmendiren lana izango da beste batena bezela, baina ulertzeko elementu batzuk dauzka kritiko batek, idazle batek beharbada ez dauzkana. Nik esan dezaket «ba, bueno, nik metafora hau erabili nuen honegatik eta horregatik», baina kritiko batena da guzti hori kokatu bere testuinguruan,... etab. Ez dut uste erreza denik ere kritiko izatea. Eta beste hau da konplizidadea, idazleen arteko konplizidade bat. Orain, mugatzea esatera «niri hau gustatu zait eta niri hau ez zait gustatzen» niri iruditzen zait nahiko pobrea, ze azken finean ez duzu ezer berririk esaten. Gainera, gustatzea askotan

izaten da gauza kasual bat. Ondo lo egin duzu eta gustatzen zaizu hurrengo egunean edozer gauza... edo ez, gaizki lo egiten baldin baduzu. Gauza bat da onartzea literatura bat ona dela edo literatura bat txarra dela, eta beste gauza bat da esatea «niri gustatzen zait» edo «ez zait gustatzen». Oso parametro diferenteak dira. Batzuk subjektiboak dira eta beste batzuk objektiboak dira. Horretan, nik kritika neutro baten alde egongo nintzateke momentu honetan.

GALDERA: Nik neuk Tere Irastortzari galdetzen nion ea kritika egiteko eskubideak genituen... eta zuk esan duzu beharrezkoa dela. Baina gerta daiteke ere goi mailako poetekin ondo jartzea edo ondo ipintzea eta ateratzen den batekin, ba... «zebatzea», ezta?

F.J.k: Bueno, baina hor betiko tranpa dago. Izen bat den idazle bati beti zailago da kritika bat egitea, batez ere txarra baldin bada, sortu berriari egitea baino. Baina, hor dago kritikoaren neutraltasuna eta objetibotasuna. Adibidez, hartu dezagun Camilo José Cela. Nobel-a eman diote, baina horrek ez du esan nahi bere azkeneko liburuak onak direnik. Esan behar zaio: «aizu!, badakit Nobel-a daukazula baina *Cristo versus Arizona* ez da ezer konparatuta zuk egin dituzun beste liburu batzuekin».

GALDERA: Diot adibidez, zuk zeuk zure lehengo liburua idaztean hainbat akats aurkitu zenituen, esan nahi dut, irakurri eta gero. Eta momentu honetan ez dakit kritikaren bat jasoko zenuen...

F.J.k: Ez nuen kritika haundirik jaso. Ni poztuko nintzatekeen garai horretan kritikarik jaso izan banu, nahiz ona izan nahiz txarra izan, ze galduta zaude bestela. Zuk liburu bat ateratzen duzu Euskal Herri txiki honetan, lagun bati ematen diozu eta lagunak esaten du: «marabiloso, oso ona!». Fidatzen baldin bazara lagunaren eritziaz, ba ondo... baina fidatzen ez bazara eta ateratzen baduzu? Eta batek esaten dizu «ba ez, oso txarra da». Zentzu horretan hobe da gauzak garbi esatea. Kritikoaren lana da esatea «liburu hori ona edo txarra da» eta zergatik den ona edo txarra, nahiz eta idazlea mindu. Baina bueno, hori da bere lana. Igeltsero batek pareta bat ondo egiten baldin badu bere lagunak esango dio: «ba pareta hau ondo egin duzu». Gaizki egiten baldin badu, nahiz eta bere laguna izan, esango dio: «pareta hau egin ezak hobeto, bestela erori egingo zaiguk».

Orain arte esaten zen «euskeraz hain gutxi publikatzen da, nola jarriko dugu euskeraz idazten den edozer gauza gaizki?». Baina nik uste dut momentu honetan idazlearen apostua ez dela ja euskeraz idaztea euskeraz idazteagatik, da euskeraz idaztea gauza onak egiteagatik, hori da apostua.

GALDERA: Gustatzea ala ez gustatzea gauza subjektiboa izanik, nola bereiztu poesia ona eta poesia txarra?

F.J.k: Poesia juzgatzeko nik uste dut poesia asko irakurri behar dela, nobela juzgatzeko ere liburu asko irakurri behar da, eta azken finean ona edo txarra den esateko nik nire elementuak erabiltzen ditut. Nik esan dezaket «gustatzen zait» ala «ez zait gustatzen». Niretzat liburu asko txarrak dira baina niri gustatzen zaizkit, detaile batzuegatik. Nik uste dut bi gauza diferente direla: ona edo txarra den esatean kalidatea juzgaten da, eta bestea esatean gustua juzgaten ari da. Nik esaten baldin badut hurrengo liburua oso diferentea dela, eta egia da, oso diferentea da... eta igual inori ez zaio gustatuko, eta posibilitate asko dauka ez gustatzeko. Niri bai, niri gustatuko zait, bestela ez dut aterako. Baina horrek zer esan nahi du? Ona edo txarra denik? Ez, ona edo txarra dela esateko hartu behar dituzu beste elementu batzuk. Ba, esan dezakezu: «zuk hemen erabiltzen duzun metafora da arrunta, erabiliegia; hemen ari zara topikoak erabiltzen... etab. etab.». Beste gauza bat da hitzak, doinua etab. gustatzea, kantu batekin adibidez: hartu dezagun Mecanoren kantu bat. Niri Mecanoren kantuak gustatzen zaizkit, baina horrek ez du esan nahi Mecanoren kantuak onak direnik. Konparatzeko jartzen baldin badugu Beethoven, Brahms, etab. batzuekin, ba Mecano txarra da. Niri gustatzen zaizkit beste joera bat daukadalako hori entzuteko momentuan. Hori inportantea da, baina horrek ez du esan nahi Mecano ona denik, Mecano baino hobeak Beatles-ak ziren. Asuntua da oso zaila dela subjektibitatea eta objektibitatea bereiztea. Gero kritiko batek egin behar duena da saiatu objektibitatea bilatzen. Eta horretarako asko leitu behar da. Hau penaz esaten dut baina egia da, eta ez da bakarrik Euskal Herriaren problema, leku guztietan da poesia gutxi leitzen dela. Eta kritikoen artean ere... nik ezagutzen dudana nobela kritiko batek esaten zidan «begira, poesia nik ez dut entzuten», eta unibersidadean klaseak ematen ditu, eta dago kontsideratuta nobela kritikorik haundiena. Beste idazle bat ezagutzen dut, nobelak egiten dituen, eta antzeko zerbait esaten du. Poesiarako joerarik ez dago, ez dakigu zer den poesia. Jende normalarekin esan nahi dut, niri nire lagunekin gertatzen zait, esaten didate «hi poeta al haiz?. Orduan hik bertsoan ondo egingo dek, ez?» Ba ni bertsoan «ni idea», zero, zero, dena potoa, baina hori da, konfusio hori gertatzen da. Auzia da poesia jeneroa zailagoa dela ulertzeko, irakurtzeko, erreza goa da nobela bat leitzea, gustagarriagoa, poesia dosi txikietan hartu behar dela... Azken finean poesia da, ba, perfume horiek bezala, ttanta bat jarri behar dela hemen eta egun osorako irauten du. Hori da poesia. Nobela ez, nobela da hartu fraskoa eta «pla pla pla»... Baina azken finean literatura baten

oinarrian poesia dago. Hizkuntza literarioa ez du nobelak eraiki, hizkuntza literarioa eraikitzen hasi da poesia, eta gero hori oinarritzat harturik egin da narrazioa, eta narrazioarekin nobela. Nobela azken finean da edifizio bat, baina edifizioaren oinarrian poesia dago. Nik ulertzen dut poesia leitzea zaila dela, horixe dela zaila, narrazioa baino trinkoagoa da, eta ezin da segidan leitu. Nik inor ez dut ezagutzen poesia liburu bat hartu eta bi ordutan «pla pla pla» irakurtzen duena. Ezinezkoa da. Poesia leitu behar da poliki. Sensibilidadearen asuntua da azken finean gertatzen dena, eta hezkuntza, eta gutxi leitzen dela, baina ez bakarrik hemen, baita Catalunyan, Galizian eta Spainian. Uste dut Errusia dela poesia gehien leitzen den herrialdea. Frantzian ere ez da poesia asko leitzen, tiradekin ni harrituta gelditzen naiz. Eta erdal literaturan adibidez Colinas bezalako edo Julio LLamazares bezalako idazle batek mila ale saltzen dituzte. Euskal Herrian edozein liburuk lortzen du hori. Catalunyan ere mila ale baino gehiago poesia liburu batek ez du saltzen. Frantzian ere berdina. Oso poesia gutxi leitzen da. Poesia kritikatzeko, noski, jakin behar da, leitu eta...

GALDERA: Nik galde egiten dut sarri askotan gure inguruan, kritikaren inguruan, ez ote zaigun falta baita tresneria baten ezagutza, behar hainbateko tresneriaren ezagutza. Hau da, kritika sistematizatzea etab. Dударik ez da, gero horrek historia pisu bat ere beharko du, literatura historia, literaturaren perspektiba hori sumatu eta sensibilidadea horretara egina egotea, benetazko kritika bat egin ahal izateko. Nolabait ere, autore diferenteen arteko konparazioa etab.

E.J.k: Bai, seguraski bai, hori ere gertatzen da, baina ez bakarrik hemen, leku guztietan. Octavio Pazek esaten zuen *Los hijos del limo* liburu horretan, oso liburu interesgarria poesiari buruz batez ere, ez ote zen poesia juzgatzerakoan —kritikoei botatzen zien erreprotxea zen— ez ote ziren portatzen ari poesiarekiko lehengo fidelak apaizarekiko bezala; errespetatzen zutela poesia, kritikoei errespetu izugarria ziotela poesiari baina ez zutela ulertzen, fedea zutela poesiarengan. Azken finean hori esan nahi zuen Octavio Pazek, eta seguraski hori gertatzen da, poesiak daukala prestijio bat baina inor ez dela ausartzen hori desmontatzen, hau da, fedea daukala. Beharbada hori gertatzen da. Eta hori hemen gertatzen da eta Frantzian eta Spainian ere. Frantzian, gogoratzen naiz ni, Marguerite Yourcenarri buruz hamalau tesi doktoral ez badago ez dago bat ere ez, baina Baudelairei buruz ez dut uste bat edo bi egongo direnik. Hori leku guztietan gertatzen da, finkatuago dagoelako narraziogintza edo nobelagintza. Eta gero nobelagintzaren kritikari

buruz idatzi dira liburu marabilosoak; hasi Lukacksetik, Bakhtin... Poesiari buruz oso liburu gutxi dago, eta gehienak idazleek beraiek idatziak izan dira: Octavio Pazena, Salinas, Cernudak berak idatzi du asko eta oso ondo poesiari buruz,... baina kritikoak? Azken finean minoritarioa da poesia. Ari gara hitz egiten hemen poesia izango balitz behar beharrezkoa bizitzeko, eta poesiari gabe bizi gaitzke. Gainera, kuriosidadez kontatuko dizuet autobusean nentorrela Donostiatik hona irratian poesiari buruz ari zirela hitz egiten, eta orduan egin dute enkuesta bat hor, Arenalean, eta galdetu diote gizon bati: «qué opina de la poesía?», eta esan du poesia dela sentimendu ederrak adierazteko modu bat, eta beste batek esan du: «¿poesía?, me preguntas a mí qué es poesía, que voy ahora a trabajar?». Poesiarekin gertatzen da minoritarioa izango dela bizitza osoan, jenero batzuk minoritarioak izatera kondenatuta dauden bezela: jazz musika edo musika klasikoa edo... Horrek ez du esan nahi inportantzia gutxiago duenik.

GALDERA: *Denbora, nostalgia* irakurri nuenean isiltasunaren ideia askotan agertzen dela ikusi nuen. Zergatik? Egoera pertsonal bereziren bategatik?

E.J.k: Ez, hori dena gezurra da, errefleksioa da. Azken finean ni konbenzituta nago poesia eta musikaren helburua isiltasunera hurbiltzea dela. Horregatik nik estimatzen ditudan poetak azken urteotan gero eta hitz gutxiagorekin adierazten zuten adierazi nahi zutena. Musikan ere, hor badago kantua «Los sonidos del silencio», ezagutuko duzue. «Los sonidos del silencio» ez da fantasia bat, egia da. Azken finean musikarik ederrena isiltasunarena da. Eta niretzat poesia horixe da: ahalik eta hitz gutxienekin ahalik eta eritzi edo sentimendu edo opinio gehiago adierazi. Trinkotasuna azken finean. Ez dakit, oso ondo ere ez naiz gogoratzen liburu horretaz, aspaldian ez dut erreparatu ere egin, baina ez dut uste krisialdian nengoenik. Niri esan didate: «ba nik uste nuen zu poeta tristea zinela». Poeta triste?, «¿de qué?».

Denbora, nostalgia agertzen diren hiriak —Lisboa, Paris...—, maitasuna, platoniko eta ez hain platonikoa... horiek ihesbideak besterik ez ziren. Baina ni ez naiz identifikatzen idazten dudanarekin. Badago joera pesimista bat nik garai hartan nuena, baina nik behin ere ez dut euki suizidatzeko gogorik, alderantziz. Baina bueno, suizidioari buruz idatzi izan dut, nik nire inguruan ezagutu izan dudalako hori ere bai. Eta piska bat hor dekadentzia giro bat adierazi nahi nuen, eta batez ere desilusionatzeko bide hori, ez?, ze ilusiorik eukiko banu poeta erromantikoa izango nintzateke, baina nola ilusiorik ez nuen garai hartan ezin liteke esan erromantikoa nintzenik. Sinbolistagoa da erromantikoa baino liburu hori. Hor erabiltzen diren sinboloak eta hiriak... hiri bakoitzak zerbait esan nahi du.

GALDERA: Gero, ez al daude jokoan hor beti ere distantziak, poetak behar dituen distantziak?

E.J.k: Bai, nik uste dut beharrezkoa dela distantzia eta batez ere arriskua dago lehen pertsonan idazten denean. Lehen pertsonan idazten baldin baduzu, badirudi edo jendeak pentsatzen du zure barneko fantasma horiek guztiak ateratzen ari zarela, eta ez da beti horrela gertatzen. Nik uste dut poeta batek ahots asko euki behar dituela, ahots asko, ez bakarrik bat, eta liburu horretan badaude lau bost ahots, egituratuta dagoen bezela hori ikusten da. Eta horregatik nik beti erabiltzen dut maitasun poema horietan «zu» ispilu bat balitz bezela, baina joku bat da, azken finean ispilua izan da izan zaitezkeela zu edo beste edozein ispilu aurrean dagoena, beste pertsona bat. Joku literario bat da. Ispilua eta ajedrea eta horiek oso erabiliak izan dira historian zehar. Politak dira.

Ez naiz ni poeta triste bat. Bakoitzak bere defentsak ditu: Atxagak ironia erabiltzen du, eta nik beste zerbait erabiltzen dut. Enmaskaramendu bat da azken baten, pailazoarena bezalako. Pailazoak alegre agertzen dira eta askotan tristeak dira. Eta ni nire poesian triste agertzen naiz baina alderantzizkoa naiz; distantzia eta enmaskaramendua da. Azken finean guztiok pertsonalitate aniztunak gara, hau da, bi edo hiru pertsonalitate hor barruan ditugu. Hori horrela izaten da, bestela oso gauza tristea izango litzateke, bakoitza bera den bezela agertuko balitz. Eta azkenengo liburuan Joxe Agustin Arrietak erreprotxe bat egiten dit nik esaten dudalako *Hiriaren melankolian*, poema honetan..., irakurriko dizuet poema:

«poesiaren ezina»

(...) Alkimista pobreak

ez ginen gure gorputzen erraiak bistan jartzen ausartu barruan hitzen iturria dagoen jakiteko.

Horren orde, arimarik gabeko aditzak, adjetiboak eta metaforak goitik behera ireki genituen.

Beraien odoletan ito poesia.

Isiltasun jaregia, hiltzorian bihotza arindu ondoren

Ba, garbi dago zer esan nahi dudan honekin, liburu hau idatzi dudanean ni ez naizela ausartu barruan nuen guzti hori adierazten, eta horren orde erabili izan ditudala metaforak etab. Eta orduan Joxe Agustin Arrietak erreprotxe egiten dit hortik, ni ez naizela ausartu hori esaten, erraietan daukadan guztia agertzen. «Bueno, ba bale», esaten dut nik. Baina azken finean enmaskaramendu

bat da, ze bestela literatura ez litzateke egongo. Literatura baldin bada ederra da jokoa delako, eta azken finean nahi dena esango da, baina literatura gezurra da, eta kitto, eta ahaztu dezagun literatura egia dela. Horregatik da polita, eta horregatik literaturak inportantzia du, baina ez ematen zaiona batzutan. Literaturak ez du mundua salbatuko, literaturak ez du iraultza egingo, literaturagatik ez gara zoriontsuago izango. Orain, beharbada momentu batzuk gustorago pasatuko ditugu. Literaturak ez du ezer aldatuko. Hori Erromantizismotik hona datorren teoria da, nahiz eta batzuk esan literaturak lagunduko duela gauzak aldatzen. Nik ez dut sinesten horretan. Gauzak aldatuko dira gizonak aldatu nahi baldin baditu, baina ez, poesiak edo literaturak ez ditu aldatuko. Orain arte ez da gertatu.

GALDERA: Niri interesantea iruditu zait azken erantzun hauetan eman duzuna, oso, sarri askotan iruditzen bait zait gure kritikaren hutsetatik bat uste honekin abiatzea dela: poetak bere barruko mundua erreflejatu. Eta nolabait ere autorearen psikolojia ezagutu nahia somatzen da, kritika askotan behintzat.

F. J.k: Nik ez dut uste hori bide egokia denik. Nik beharrezko ikusten dut distantziamendu bat lana eta pertsonaren artean. Eta horregatik da interesgarria, bestela norberak beti bere barrukoa idatziko balu beti liburu bera idatziko luke, ze ez gara inoiz aldatzen gu, orduan, urteak joan eta urteak etorri, liburu bera idazten egongo litzateke. Enmaskaramendu horrek ematen dizu aukera orain liburu bat idazteko, gero beste bat oso diferentea... etab. Literatura jokoa da eta experimentalismoa ere bai, bide berriak egitea. Eta inportanteena, esatea baino gehiago da ahots propioarekin esatea esaten den hori, eta ahots propioa ez da norberaren ahotsa; ahots propioa esateko era hori da, eta estilo bat, estilo bat eukitzea, idazkietan nortasun bat eukitzea, nahiz eta pertsonalki inongo nortasunik ez euki. Inportanteena hori da literaturan, bizimoduan ez dakit. Baina bereiztu behar dira. Gauza bera esan daiteke konpromezuzko literaturari buruz; hau da, nahastea literatura konprometitua eta idazle konprometitua hutsa da. Nik idazle asko ezagutzen ditut, batez ere Erromantizismo garaikoak, iraultzaileak zirenak, baina beraiek egiten zuten literatura... Ez du zerikusirik, edo ez du zergatik zerikusirik. Erromantizismo-ko asuntoak dira hauek. *Marginalian* Sarrik aipatzen dituen hainbat gauza eta gauza dira Iraultza Frantsesa gertatu ondoren esan zirenak: idazlea heroe bezela, idazlea aurrean joan behar duena, idazlea parte hartu behar duena... Hori Erromantizismoko gauza bat da, oso zaharra da. Horrek ez du esan nahi ona edo txarra denik, baina da gauza bat oso jakina. Lamartinek berak esaten zuen: «el escritor se convertirá en el nuevo profeta de la Revolución». Lamartine,

gero erreakzionario bat egin zena. Baina inportanteena nik uste dut dela obra, lana eta bizitza bereiztea, bestela...

Leitu duzue *Marginalia*? Izan ere hor ere poesiari buruzko teoria bat dago...

GALDERA: Poesiari buruz, sarri askotan guk eskutan ditugun poesiak, jadanik unitate bat dutenak, laburrak dira, oso poesia nagusi gutxi ditugu. Adibidez, Xalbador Mitxelenaren *Arantzazu, euskal sinismenaren poema, Euskaldunak* Orixe-rena eta piska bat horrantza eraman nahi baldin badugu, joan den gizaldiko Hiri-barrenen *Eskaldunak...* eta gutxi ditugu. Hor pobrezia bat dugulako eritzia daukat. Gero Gandiagak *Hiru gizon bakarkan* badakar euskaldungoaren izakeraren erakusgarri bezela sortzen den poema bat, txakolinaren irudia manejatuz etab.

F.J.k: Ni horretan konbenzituta nago... Orixe adibidez nik ez dut poetatzat hartzen. Orixe idatzi zuen *Euskaldunak* behartuta bezela. Gandiagari buruz beste eritzi bat daukat. Niretzat Gandiaga da poeta fina, finegia. Orain, Gandiagaren problema izan zen, ez hainbeste *Elorrin, Hiru gizon bakarka* oso kondizionamendu arraroekin egin zuela ze Oteiza zegoen garai hartan Arantzazun (eta Oteiza zen garai hartan euskal militante bat) eta orduan joan zitzaion Gandiagari eta esan zion: «Gandiaga! eta zuk zer egiten duzu?» eta Gandiagak: «nik poemak egiten ditut». Orduan Oteizak: «ba bihartik aurrera egunero niri poema bat erakutsi, eta euskaldunei buruz. Zuk interpreta-tu behar duzu hitzekin ni harriekin interpretatzen ari naizena: euskal arima». Eta orduan Gandiaga hasi zen euskaldun horren zentzua bilatu nahian. Hiru gizon bakarka horrela atera zen. Orduan nik uste dut poemak batzutan behartuta egiten direla, euskaldunaren nortasuna adierazi nahian poesiaren bidez. Hor niretzat azkeneko urteetan egin den euskaldunei buruzko libururik ederrena, eta horrela esanda ez duzue ulertuko, *Etiopia* da. *Etiopia*, azken finean, horixe da, beste era batetara baina ondo leitzen baldin baduzue, hor daukan sinbolismoaren azpitik leitzen baldin baduzue, da Euskal Herria. Euskal Herriaren metafora bat da *Etiopia*, basamortua etab etab. Bueno, hori da nire interpretazioa, baina nik uste dut hori dela. Baina ez da beharrezkoa ere euskalduntasun hori adierazi nahia. Ni euskalduna naiz eta kitto, ja problema hori ez daukat. Nik ez diot inori adierazi behar euskalduna naizen ala ez, eta nik adierazi nahi dudana nire poemetan da piska bat ni eta nire inguruan dagoen jende askoren egoera konkreto bat, hirian eta XX. mendeko bukaera industrialaren garai honetan. Orixeren kasuan ulertzen dut, bere kasuan oso konprenigarria da, ze garai hartan gauzak beste era batetara ziren eta politikoki ere *Euskaldunakek* funtzionatu zezakeen. Xalbador Mitxelenaren kasuan ere

badago poema bat, «Gurutze bidean», ez dakit ezagutzen duzuen, poema zogarri bat, eta hor ere saiaten da piska bat interpretazio bat ematen euskaldun eta Euskal Herriaren egoerari buruz. Nahiko pesimista da Xalbador Mitxelena ia poema guztietan. Joxe Azurmendi ere bada piska bat saiatu zena *Hitz berdeak* eta *Manifestu atzeratuan* eta gero Joseba Zulaika ere *Adanen poema amaigabe*an saiatu zen piska bat euskaldunak interpretatzen. Baina garai konkretuetan izan ziren. Eta Atxagarena ere ulergarria da ze garai konkretu batean idatzi zuen, Franco hil ondoren. Baina momentu honetan nik uste dut... bueno, joerak ere badaude, ni ez naiz hasiko hemen jendeari adierazten zer den euskalduna eta zer ez den, eta Euskal Herria zer den. Nik nire eritzia daukat baina niretzat gordetzen dut. Nik beste gai batzuk ikutzea nahiago dut. Horrek ez du ezer esan nahi. Orixe ere giro hartan behartuta bezela ikusten dut nik, ze ez zen Orixe bakarrik, jende asko zegoen hor inbolukratuta, proiektu politiko bat zegoen han eta garrantzitsua, gero porrot egin zuena, Errepublikarekin. Baina proiektu politiko bat zegoen kasu horretan. Eta Gandiagaren kasuan ere... behartuta idatzi zuen hori. Berak aitortzen du gainera, behin elkarrizketa batean esan zuen: «Oteizagatik izan ez balitz ni oraindik ere Elorri idazten egongo nintzateke». Oteizak behartu zuen piska bat horretan, eta Oteizaren eragina «*Hiru gizon bakarka*»-n ikusten da. Badirudi mailuarekin eginda dagoela liburu hori, eta erabiltzen dituen imajinak etab. Garai horretan Oteiza... Oteiza zen, *Quosque tandem* etab, estetiko eta teoriko bat zen, eta gainera Arantzazun egon zen denbora pila bat. Eta hori komentatzen du askotan Oteizak: «yo, yo, yo le obligué a Gandiaga a escribir». Horregatik da beste poetika bat *Hiru gizon bakarka*. Baina niretzat hor fundamentalak da *Etiopia* leitzea, ze liburu honek suposatzen du nire eritzian euskal poemagintzan 60. hamarkadan Novisimosak izan zirena Catalunyan eta Espainian, gauza bera suposatzen du, eta estilo antzekoa da. Gertatzen da hona gauzak beti beranduago iristen direla. *Etiopia* lehenago jaio izan balitz izango litzateke novisimo bat, baina beranduago jaio eta gainera Euskal Herrian euskeraz idatzi... ze badago desfase bat poesian Euskal Herria eta beste lekuen artean. Beste lekuetan lehen egiten zena orain egiten hasi gara, eta desfase hori superatu beharra dago. *Etiopia* zentzu horretan, historikoki, liburu desfasatu bat da, baina Euskal Herrian da bandguardia, nobedadea. Interesantea da Euskal Herria poetikoki ulertzeko. Eta Gandiagaren *Hiru gizon bakarka* ere bai, eta Xabier Leteren *Euskal Herria ezin zaitut maite*. Baina azken finean nik uste dut Xabier Letek idatzi zuenean lan hori Arestirengan ari zela pentsatzen, ze Arestirena da hori, sentimendu etsitu horiek, «Euskal Herri nirea ezin zaitut maite / baina nola biziko naiz zugandik aparte». Hori da Spriurengandik datorren gauza bat, eta Xabier Letek ez zuen ezagutu baina Arestik bai.

Hor diferenteak dira Bernardo eta Sarri. Sarrik adibidez, bere lehendabiziko liburuan, *Izuen gordelekuetan barrenan*, ez zuen ezer adierazi nahi, bakarrik egiten zuena zen bidaia bat berak gustoko zituen poeten hirietara eta berak gustoko zituen poetengana joateko, hurbilketa bat besterik ez zen. Hortik ateratzen diren interpretazioak... Batzuk bai, badaude poema batzuk niretzat nahiko garbiak direnak, baina jeneralean Sarriren poesia lehendabiziko liburuetan da ihesbide bat, ihes egiten du alde guztietatik. Bernardok, aldiz, erabiltzen du ironia eta ternuraren maskara hori gauza gehiago sakontzeko. Ez dira poeta zuzenak, Aresti bezain zuzenak ez. Baina gaur egungo poesian Arestik jarraitzailerik ez zuen izan. Garai batetan bai, Luis Mari Mujikak idatzi zuen liburu bat... Baina Sarrik ere ez du jarraitzailerik izan, eta Bernardok ere ez du jarraitzailerik izan, eta horrela gaude.

GALDERA: Nik uste dut bai Atxagak eta bai Sarrionaindiak estetika novísimo bat daukatela, eta alde horretatik nik ez dut uste *Izuen gordelekuetan barrenan* hainbesteko ihesa denik. Hor gertatzen da metaliteratura egiten ari direla.

E.J.k: Sarrik osorik egiten du, *Etiopian* ez dago hainbeste metaliteratura.

GALDERA: Nik uste dut *Etiopiar*en atzetik dagoela ezin idatzia, idazteak merezi ote duen, ez ote duen... Becketen problematika guztia, eta tiroak hortik doazela.

E.J.k: Bernardok beti esan du hasieratik dena idatzita dagoela, eta horregatik bere plajiatzearen teoria, eta beti errepikatzen duen teoria, baina nik *Etiopian* ez dut hori hain garbi ikusten. *Etiopiar*en erreferentziak bai, harrapatzen ditut. Azken finean hartzen duzu «Etiopia» hitza sinbolikoki eta esan dezakezu: «ba hau da beste idazle sinboliko hori, Marcel Schowb». Honek badauka ipuin bat Etiopiaz... baina aipamena jartzen duelako, baina bueno, elementu bezela Etiopia, ni konbenzituta nago erabili izan duela Etiopia hitzak sonoridade handia duelako. «Obaba», zergatik hartu du «Obaba»? Sonoridadea duelako, eta Etiopiak ere bai.

Niretzat estetikoki *Etiopia* eta *Izuen gordelekuetan barrenan* oso diferenteak dituk. Alde batetik *Izuen gordelekuetan barrenan* ikusten duk hizkuntzaren manierismo hori, nahita dagoela gainera, eta Bernardoren kasuan barroismo hori hizkuntzan ez zegok. Eta gero, irudi aldetik, iruditzen zaidak askoz sinbolista goa ez ote den Sarri Bernardo baino, eta Bernardok adibidez hor gordetzen duen ironia Sarrik ez duela gordetzen. Bi bide dira.

GALDERA: Estetika esaten dudanean esan nahi dut kulturalismo bat kasu bietan. Esaterako Sarriren «BERROGEI IZEN SONETOA egiteko»n

oso esanahitsua da izenak zein girotatik ateratzen dituen ikustea, eta baita liburuaren hasiera eta amaieran ere bitakora kaieraren irudia agertzen denean, Elioten erreferentzia... etab.

F.J.k: Bai, Joseph Conraden erreferentzia bat, Eliot, Kavafis, Pessoa, Kafka... berak maite dituen autoreak. Baina nik uste dut *Etiopia* —nire galdera da— ez ote den, Gabilondok esanda esanda ere, Euskal Herriaren interpretazio bat. Ez dakit, agian ez.

Novisimos-en estetika Bernardoren estetikaren antzekoa duk, Gimferrer etab. Orain, gertatzen da novisimosak agertu zirela 60. hamarkadan eta Bernardok *Etiopia* idatzi zuela 1978. urtean. Eta Euskal Herrirako *Etiopia* izan huen errebulsibo bat, apurketa bat, hausdura, eta Sarrirena ere bai, baina beste alde batetik. Baina hori, Espainian eta Catalunyan halako gauzak egiten zirela lehenagotik. Pott banda bezela. Pott banda hemen gauza nobedoso bezela ikusten duguna ez duk hain nobedosoa historian zehar. Horrek ez du ezer esan nahi. Hori ikusten duk, momentu honetan gazteleraz egiten ari den poesia oso estankatuta zego, novísimos-etan zego estankatuta. Hortik aurrera oso gutxi egin duk berrikuntza aldetik, eta egin diren saioak askotan okerragoak. «Los postnovisimos» agertu direnean, horien poesia ja duk latindarregana itzultzea, hor ez zego aurrera pausorik. Eta beste korronte bat hor, leonesa, Llamazares eta Colinas etab. etab. duk berriro Erdi Aro ez, baina «Siglo de Oro»ra itzultzea. Eta orduan gaztelerazko poesian estankamentu bat badagoela, galegoan eta katalanean gertatzen ez dena, eta Euskal Herrian nik uste diat estankamentu hori ez dagoela, aurrera goazela, poliki.

GALDERA: *Etiopiak* ez du jarraitzailerik izan, Sarrik ere ez du jarraitzailerik izan...

F.J.k: *Izuen gordelekuetan barrenaren* antzeko liburu bakarra ezagutzen dut eta da Berrizbeitiarena, eredu estetiko berdinari jarraitzen diona, baina besterik ez.

GALDERA: Bai, bai, baina nik galdetu nahi nuena da orain idazten ari den jendea ea zertan oinarritzen den.

F.J.k: Nik uste diat oinarri unibertsalagoak direla ja une honetan. Une honetan jendeak asko irakurtzen dik, asko eta denetik, eta orduan influentziak era askotakoak dituk. Positiboa izan zitekek ikuspegiak galtzen ez diren bitartean, esan nahi dut, gure erreferentziak, eta gure erreferentziak ez dituk

asko, baina, hori, lehen komentatu duguna, Lizardi eta horiek non daude? Horiek galtzen baldin badira... Momentu honetan... nik ez dakit gogoratuko duzuen liburu bat, *Sekulorum sekulotan*, ez dakizue nola atera zen liburu arraro bat, erabat abanguardista? Momentu honetan horrelako liburu bat ateratzea Euskal Herrian nik uste dut negargarria dela. Experimentalismo hori momentu honetan nik ez dut ondo ikusten. Orain, abanguardiarik ez dagoela argi dago, eta abanguardia literario bat behar da eredu emateko, beste ezertarako balio ez badu ere. Horixe faltan aurkitzen dut, eredu falta hori, eta ni ikusten ari naizena da asko irakurtzen dela, baina oraindik ez dakidala asko horretatik zer aterako den. Izan ere, askotan asko irakurtzea kaltegarria izan daiteke, eta batez ere galtzen baldin bada norberaren perspektiba. Guk ez daukagu hizkuntza aberats bat, gure hizkuntza oso... Baina jakin behar dugu gurea erabiltzen lehendabizi, ezer egiten ausartu baino lehen. Gero jende askok pentsatzen du... adibidez, pintura egiten hasten da zenbait jende eta Picasso imitatzen hasten da, Kubismoarekin, eta ez dute kontutan hartzen Picasso hasi zela, edozein pintore bezela, eredu bat jarri eta pintatuz, eta gero eboluzio bat euki zuela. Hemen jendeak nahi du ja lehendabizi poesia surrealistak egiten hasi, ezagutu gabe poesiaren tresneria minimoa. Nik uste dut gauzak poliki joango direla, baina hobe dela poliki joatea eta nonbaitera iristea eta ez azkar joan inora ez iristeko.

GALDERA: Askotan entzun dut nobelak egiteko gai ez direnek poesia egiten dutela, edo ipuinak.

E.J.k: Ez, alderantzizko kasuak ere gertatzen dira. Ohizkoa izaten da poesia egiten hastea, baina ez da beharrezkoa. Adibidez, oraintxe enteratu naiz Camilo José Cela poesia idazten hasi dela. Nik uste dut hori sensibilidadea asuntia izaten dela. Adibidez, badaude poeta batzuk behin ere ipuin bat idatzi ez dutenak, eta poeta onak dira. Cernudak adibidez, ez du sekula santan ipuin bat idatzi. Badaude beste poeta batzuk, adibidez Faulkner edo James Joyce, poesia egiten hasi zirenak. Baina bueno, gero ikusten duzu prosan zer egin zuten eta esaten duzu «oso ondo egin zuten poesia uztearekin, ikusita zein poesia egiten zuten». Faulkner hasi zen poesia egiten, gero periodikoko artikulua idazten zituen, gero narrazio laburrak eta azkenean hasi zen nobelak idazten. García Márquezek ez du behin ere poesiarik egin, adibidez, Vargas Llosak ere ez. Pavese bat poeta ona zen eta narraziotan ere ona zen.

Historikoki gertatu izan dena leku guztietan izan da literatura guztiak poesiatik hasi direla. Gazteleraz zer da lehen idazten dena? Prosa ala poesia? Nik esango nuke poesia dela. Eta latinez, eta grekoz, *Iliada* zer da? *Iliada*,

baina grekoz, ez itzulpen batetan. *Emily*, nik berari esaten diot askotan, inpresioa daukat ez ote den nobela bat. Orduan nik ez dakit asunto hori non hasten den eta non bukatzen den. Gauzak ez dira hain garbi. Celak esaten du nobela bat dela portadan «nobela» jartzen duenean eta bestela ez. Juan Luis Zabala-ren nobelak, nobelak al dira? Joxe Agustin Arrietaren *Manu militari* nobela edo ensaioa da? Zer da? Ez dakit nik.

GALDERA: Baina adibidez Celak egiten duena, titulu bat pentsatu eta horretatik hasi, eskema hori...

F.J.k: Ba... Juan Mari Irigoienek ere nobelak horrela egiten ditu. Juan Mari Irigoienek hartzen du plano bat, personaje bat hemen jartzen du eta esaten du «personaje bat horrela joango da nobelan zehar, eta hona iritsiko da eta beste personaje batekin topo egingo du, eta gero beste honek honela egingo du». Eskema bat egiten du, gero horren arabera idatzi egiten du. *Poliedroaren hostoak* horrela dago idatzita eta *Udazkenaren balkoitik* ere bai. Eta ez da urruntzen batere egin duen eskema horretatik: personajeak definitu ditu, personajeen lekuak, personajeen nortasuna definituta dauka hasieratik. Oso eskematikoa da horretan, horrela egiten du nobela. Beste batzuk ez. Adibidez, zuek irakurri baldin baduzue *Bi anai*, Bernardo Atxagarena, zuek ez dakizue, eta Atxagak berak ere ez dauka garbi nola bukatuko den eta erdian ere nola joango den. Aldez aurretik ez dauka pentsatuta.

GALDERA: Lehen esan duzu literaturak ez duela aldatuko ezer gizartean. Adibidez Errenazimenduan zer gertatu zen?

F.J.k: Errenazimenduan literaturak ere ez zuen ezertxo ere aldatu. Oker zaudete hor. Ari naiz literaturaz hitzegiten, ez filosofiaz edo pentsamenduaz. Literaturak ez du ezer aldatu inoiz. Zuek ezagutzen duzue literato bat politiko eta presidentea dena? Zenbat daude? Vargas Llosa, Tomás Borge Nikaraguan, Roa Bastos uste dut politikoa izan zela, Ernesto Cardenal... Literaturak ezin du aldatu. Nik horretan, «desde luego», oso argi daukat: literaturak ezer aldatzen ez duenez, saiatu gaitetzen ahalik eta literatura ederrena egiten. Mundua aldatuko da gizonak aldatu nahi badu. Literatura ez da arma bat, Celayak esaten zuen hori niretzat tonteria bat da, esaten zuenean «la poesía es un arma cargada de futuro». Primero: la poesía no es un arma; segundo: la poesía no está cargada de nada que no sean palabras, y eso de «cargada de futuro»... Baina bueno, esaera bat da. Horrekin zer esan nahi zuen Celayak? Ba, poeta izatea militante izatea bezain garrantzitsua zela. Bale, baina nik ez dut uste hori ere.

GALDERA: Argi ikusten da zuk bereizten duzula hor militantzia politikoa eta idazketa. Eta gure kasuan, adibidez, euskera edo abertzaletasuna eta poesigintza?

E.J.k: Ez du zerikusirik. Nik askotan explikatzen dut Miranderen kasua. Mirande poeta bezela neretzat ona zen; Mirande faxista bat zen, jauna. Eta horregatik baztertu behar dugu Mirande? Arestiren kasuan, beste batzuri gertatu zaiena. Aresti azken urteetan ez zen abertzalea, bere burua komunistatzat jotzen zuen; baztertua izan zen. Eta horregatik denok baztertu behar dugu Aresti? Bakoitzak bere bizitzarekin nahi duena egin dezala. Nahi dut esan idazteko ez dagoela eredurik. Bakoitzak idazten du ahal duen bezela eta nahi duenari buruz, eta kitto. Bestea esaten hastea «idatzi behar da horrela eta horrela»...! Idatzi behar da dena segituan ahal baldin bada eta komak jarritz, baina hori beste gauza bat da.

GALDERA: Laura Mintegik iaz esaten zuen koherentzia behar zela...

E.J.k: Bai, Laura Mintegiren diskurtsoa oso ondo ezagutzen dut. Laura Mintegi eta biok egon gara askotan horretaz hitz egiten. Nik badakit berak zer esaten duen eta ez nago berarekin ados. Koherentzia? baina, zer da koherentzia?

GALDERA: Ba, sujeta historikoa izatea eta zu, ez dakit, ezkertiarra bazara, ba idazten duzunean ere ezkertiarra izango zara.

E.J.k: zergatik hori?

GALDERA: berak esaten du, ez nik.

E.J.k: zu ezkertiarra baldin bazara ezkertiarra izango zara zure ekintza guztietan, eta militantea izango zara seguraski, eta beste gauza askotan agertuko zara ezkertiar bezela. Baina hortik ja automatikoki esatea zu ezkertiarra zarelako ezkertiar bezela idatzi behar duzula... Eta ezkertiarrek nola idazten dute? Mayakovsky batek nola idazten zuen? Mayakovsky Partidu Komunistakoa izan zen bizitza osoan, baina bere idazkerak ez du zerikusirik, adibidez, Bertolt Brechten idazkerarekin, eta askozaz konprometituago egon zen Iraultza Errusoarekin Bertolt Brecht baino. Ezkertiarra izateagatik esan behar duzu edozein testutan «borrokan gaude!» eta «biba borroka!»? Idatzi behar duzu hori? Ba, nahi duenak idatzi dezala hori, nik ez. Eta zu izan zaitezke munduko militanterik handiena eta idatzi dezakezu... Adibide bat: Jorge Amado. Jorge Amado da niretzat Brasilen dagoen idazlerik onenetakoa, 14 edo 15 urtetan

izan da Partidu Komunistako diputatua Brasilen, Partidu Komunita debekata egon denean eta sekulako sarraskiak egin dizkiotenean, eta hartzen duzu beraren idazkera eta Errealismo Majikoa da. Eta Errealismo Majikoa, Laura Mintegik dioenez, ez da idazketa ezkertiarra. Baina Jorge Amadok bere Errealismo Majikoarekin gauza gehiago adierazten dizkio jendeari Laura Mintegik baino. Eredu bat egongo balitz idazteko... Aizue! ba, bueno, eredu bat daukagu. Baina horregatik da literatura aberatsa, bakoitzak idazten duelako nahi duen bezela. Eta gero, zer esan nahi dugun. Behar beharrezkoa al da jendeari momenturo momenturo esatea «zuk hau egin behar duzu» eta ezkertiarra zarelara adieraztea? Ez. Zu pertsona bezela komunikatuko zara ahal duzun bezela. Nik automatismo hori ez dut onartzen. Alderantziz ere ez. Nik esan dizuet lehen ere ez nagoela ez batekin eta ez besterekin. Ni ez nago hor poesia hutsa eta hornidurazko horrekin. Nik gauzak adierazten ditut, baina sentimenduak batez ere. Baina Laura Mintegiren diskurtsoa oso zaharra da, Errusiako stalinismo garaiko diskurtso bat, funtzionatzen duena herri honetan. Bale, bueno. Baina horrek ez du ezer esan nahi. Gabriel Celaya dago ja aspertuta bere diskurtsoarekin. Esaten du bere poemario txarrena dela *Cantos íberos*: «maldigo la poesía concebida como un lujo cultural por los neutrales». Esaten du: «nik hori idatzi nuen P.C.n nengoelako, eta behartu egin nindutelako hori egitera». Eta oraindik ezkertiarra da Gabriel Celaya, baina orain egiten dituen poemak dira kantu orfikoak, «la levedad del alma» eta horretaz ari da... eta nik ez dut uste Laura Mintegi Celaya baino ezkertiarra goa denik. Beharbada bai, baina ez dut uste. Joerak dira.

Asunto honetan idazle txekiarrak ere aipa ditzakegu, adibidez Vladimir Holan bat edo Seifert bat —Seifert izan zen naziek alde egin ondoren idazlearen presidentea eta Vladimir Holan izan zen errusoekin sartu zena 45ean, alemanak alde egin eta berau sartu zen Ejerzito Gorriarekin—. Eta Holanek hasieran poesian egiten zuen ba, «Viva el Ejército Rojo!» eta hori, baina gero aldatu egin zen piska bat eta hasi zen bere pentsakizunak botatzan, eta orduan gobernuak esan zion ez ziola gehiago argitaratuko, bera komunita izanik eta oraindik Alderdikoa izanik. Baina, egin zuena izan zen karneta hartu, puskatu, Pragako uhartean etxe batetan sartu eta berrogei urtean ez zen etxetik irten. Eta ezkertiarra zen, baina berak pentsatzen zuen ezkertiarra izatea baino hobe, lehenago dela norberak askatasuna izatea nahi duenari buruz idazteko. Eta azken finean horixe da: bakoitzak nahi duenari buruz idaztea da legea. Nik benetan esaten dizuet bi gauza horiek ez nituzkeela nahastuko. Orain, bakoitzak ikusiko du. Hor «libertad de conciencia». Guzti hori da penagarria.

POESIARI BURUZKO ENE GOGOETA FRAGMENTARIOAK

FELIPE JUARISTI

EZ DAGO GUSTOKO POESIARIK. POETAK GUSTAGARRI *izan nahi luke, baina poesiak ez du ezer gustagarri izan dadin. Poeta, gizon edo emakumea harroa da, bere sormenaz gehiegi sinisten duena. Eta sortzaile dela sinisten duenez, bere burua Jainkotzat hartzen du, agian, batzutan. Eta berak idazten duenak mundu guztiaren txaloa lortuko duela sinisten du, jainkoak mundua eta bertako kriaturak egindakoan lortu ez zuen bezala. Bakarrik baitzegoen. Benetako poetak bere buruarentzat idazten du, eta hori ez da txalogarri, ez gustagarri ere.*

* * *

Poesiak ezer aldatuko ez duela egia bada, zertarako idatzi poesia?
Bizi behar delako.

* * *

Bakarrik dago poeta. Bakarrik egongo da beti. Mundua mundua dene-tik. Eta denbora neurgarri denetik. Bakardadea da poetaren akuilua, poetaren laguntzaile, guardako aingerua. Bakardadeak ematen dizkio eskura gaiak, hitzak.

Bakardadeak egiten dio konpainia metaforen baratzean ederrenaren bila abiatzen denean.

* * *

Poeta batek ez luke bere burua banitatearen uhinek eraman zezaten utzi behar. Ezta bere burua unoro unoro edergarrien ispiluan ikusi ere.

* * *

Poesia tentsio altuko zutabea da. Eta poema batek kalanbrea eman behar du poema izateko.

* * *

Barruko zentzua eta edertasuna hobeto harrapatzeko poesia bi aldiz edo gehiagoz irakurri behar dela dioena leloa eta ergela da. Poesiak berez adierazten bait du zentzua eta erakutsi edertasuna. Lehen irakurketan harrapatzen ez bada poema bat, zarataz beterik dagoen seinale.

* * *

Ez egin kasorik hizkuntzaz arduratu behar ez dela dioenari. Hizkuntza bait da pentsamenduaren ama.

* * *

Plajioaz arduratuta baldin bazaudete, lasai zaitezte. Imitatzaile batzuk orijinalak baino hobekak dira. Bik ideia berdina dutenean, ideia hori ez da lehendabizi izan duenarena, ederkien adierazten dakienarena baino.

* * *

Poesia zerbait pentsatua baldin bada, era berean da ikusia eta entzuna. Begiekin eta belarriekin idazten da. Baina poesia irakurri behar da, bertako elementuen lotura mantendu nahi bada. Irakurleak soilik (eta irakurle denak soilik) dauka eskubidea. Pentsatu egiten du, ikusi eta entzun, eta trinidad horretan hartzen du poetak bere lanari eman dion bizitasuna. Irakurri behar bait da, ez entzun, idatzitakoa dena. Pentsatua berpentsatzeko edo ikusia berrikusteko astirik ez du irakurleak.

* * *

Poetaren nortasun zeinuak bere estiloan daude.

* * *

Poesia, bizitzarekin elkarrizketa. Hölderlinek zioen, *Zertarako poesia miseria arotan*.
Agonia denbora hauxe da nirea.

* * *

Ez dut atsegin ihes egin nahi duen poesia. Gaurko gizartean ez da duina hornidurazko poesia. Poeta ezin daiteke ezkutatzera jolas irakurlearekin.

POESIA, EZ OTE DA HITZARI BERARI BUELTA EMATEA?

PATZIKU PERURENA

GAUZA JAKINA DA GREZIA ZAHARREAN FILOSOFIA ETA *poesia gauza bera zirelakoan, arrazoizko pentsamenduaren morrontzan jartzen zela, alegia, irudimena. Frustrazio naro baten ondorio direneko dadaismoa eta surrealismoa kenduz gero, nere ustez, historian zehar pentsamenduak ito egin du giza irudimena kasik arruntean. Eta poesiaren alorra, deus bada ere, irudimen hutsarena da.*

Alde honetatik, nahiz mundu guziko poesian, nahiz euskal poesian, olerkigintza arrazionaleria eta intelektualeria egin izan da, mundu aspertzaraino erabili izan dira, baina hitz eder horiek oraindik ez dute lortu beren independentziarik, beren burujabetasunik. Hitz hutsak dira gaur oraino.

Gizonak ez dio bere irudimen zoragarriari behar duen askatasunik eta berezkotasunik eman oraindik. Logikaren morrontzan bizi da gizona oraindik, eta horregatik ez da oraindik poetarik existitzen, eta are gehiago poesiarik. Orain arte izan diren poeta guziak, nolabait esateko, poeta frustratuak baizik ez dira izan, eta noski, egin den poesia guzia, *pentsapoesia* nahasia eta zaldarra baizik ez da izan.

Bai, irudimena, gizonak oraino konkistatu gabe daukan lurraldea da, eta lurralde hori konkistatu bitartean ezin da hitzegingoesiaz, izan ere, hori, lurralde eder horixe, eta horixe besterik ez bait da poesiarena.

Hortaz, ni ere sasipoeta frustratu baizik ez naizenez, irudimenaz honuntzago lurrez zeken eta baldar honetatik mintzatzen naiz, poesiaruntz naramatela sinistu nahiko nukeen bidexuhur estu, ilun eta bihurri hauei buruz.

Ni, agian poeta izan baldin banaiz, gehiago izan naiz idatzi edo aipatu gabe utzi ditudan hainbat poema ederrengatik, aipatu edo idatzi ditudan hirulau sasipoema arrazional eta kaxkarrengatik baino. Eta hau esatean, galdera batzuk utzi nahi nituzke aidean.

Hitzetara makur ote liteke irudimena? Ez ote da hitz kodifikatua baino haruntzago gelditzen irudimenaren paradisoa? Ez ote du munduko edertasuna hitz kodifikatuak berak desegiten? Hitzak apur ote lezake arrazoi beti kontserbadorea? Hitza libra ote liteke pentsamendu logiko beti atzerakoitik? Edo, ez ote da hitza bera pentsamenduaren sare inperialista hori gero eta hertsiago bihurtzen duena? Edo, bestela esanik, hitzaren bitartez irits ote liteke irudimenaren lurralderaino?

Ez dakit. Nik baditut neure zalantzak. Irudimenaren independentzia eta automatismo erabatekoa aldarrikatzen zuten *dadaista* haiek ere hala esanez bukatu zuten: «*pentsamendua ahoan burutzen da*». Oharkabea behar bada, baina, hitza zuten haiek ere etsai.

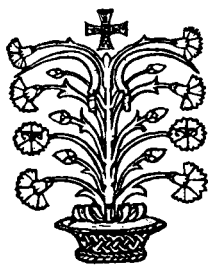
Bai, pentsamendua ahoan sortzen da bai. Baina, irudimena? Irudimena non sortzen da? eta non burutzen? Isiltasunean agian? Zibilizaziorik, kulturarik, eta pentsamendurik gabeko kontenplazio isilean bakar bakarrik agian? Horra hor poeta izan nahiko lukeen baten aurreneko kezka. Aurrenekoa eta definitiboa, noski: nola iritsi irudimenaren lurralde zoragarri horretara?

Charles Baudelaire ere esan zuen, *irudimena zela zentzumenetan zientifikoena, berak baizen uler ez zezakeelako analogia unibertuala*. Baina, irudimenaren gorantza egitearekin ez da aski. Nola heldu irudimenera? Nola urratu pentsamenduaren sare zaharkituak? Nola eman buelta hitzari? Nola bihur isiltasunera? Hora hor, ene iduriko, poesiaruntzko bide bakarra.

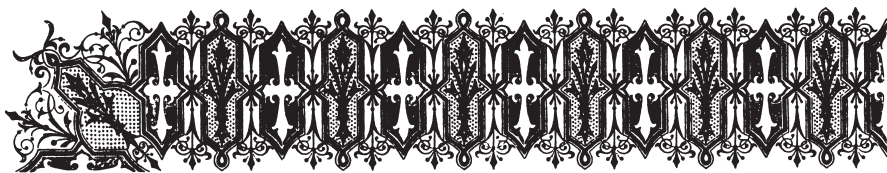
Rimbaud batek ere bizi izan zuen tragedia hau. Poesia beste orbitaren batean aurkitzen zela ohartu zen. Hitza ukatu eta isiltasunera bihurtu zen, bizimodu primitibo eta basatia amestuz. Baina, atzenean ez zuen hitzari bueltarik ematerik lortu. Eta nik diotsuet: hitzari bueltarik eman gabe ezin da poeta izan. Nik diotsuet bai: Homero, Catulo, Hitako Artzapeza, Mallarm, Detxepare, Donibane Gurutzekoa, Hoderlin, Keats, Pessoa, Lizardi, Gongora, Becquer, Etxahun, Novalis, Lorca, Mirande, Poe, Xalbador eta beste hainbat eta hainbat ez ziren poeta izan. Ez bait zioten hitzari bueltarik eman. Eta nik diotsuet: hitzari bueltarik eman gabe ezin da poeta izan.

Beraz, nik ezin dizuet beste gonbiterik egin, hitzaren pozoitik zeuen buruak aldentzearena ez bada. Estal itzazue hitz pozoitu guziak isiltasunaren

elurraz, eta hartara, agian, eginen diezue leku poesiari. Hartara, agian, lortu eginen du irudimenak bere lurralde aspaldian amestua. Nik behinipein, neure aldetik apostu hori egin nahi nuke, hementxe bertan behin betiko isiltzen naizen honetan.

JOSEBA SARRIONAINDIAREN POESIA: ITSASOA GARTZELATUTA

IÑAKI ALDEKOA

EGUN BATEZ ITSASO IZKUTUETAN BARRENA NORAEZEAN nabigatu zuten ontzien mastaren gainean idatzitako poesia dugu Sarrionaindiarena. Gure poetak Homero eta Melvilleren eskutik igaro ditu itsasoak, Stevenson eta Conradekin; asko dira itsasoak, baina bat bakarra, inongo errukirik gabe, fatuak —bizitzak alegia— bere azken hitza marrazten duen eskenarioa. Marinel zaharren batek akaso, edo norbere bidaiari zintzo eusten dion lemazainak —bizitzaren eta poesiagintzaren metafora— barneratuko gaitu misterio bat edo fatalidaderen bat gordetzen digun itsaso hontan.

Izuen gordelekuetan barrena-k (1981) bidaiaren eskema arketipikoenari erantzuten dio. Bere protagonista nagusia Ulyses dugu, liburua zedarritu ahala, izaera mitikoa darien lurralde eta ziutateetan zehar erori gabe nabigatzen. Zazpi lekutara heltzen da ontzia: sorterrria edo abialekua —baina baita helmuga ere— ze Kavafis poetak dioen bezala —eta honetan Sarrionaindiak estu estuan jarraitzen dio— «eduki ezazu beti Ithaca zeure buruan / hara heltzen zarenean bete baita zure fatua». Berehala dator Paris mitikoa, imajinarioaren sormen hori; geroago Grezia, Lisboa, Irlanda, Praga eta, amaitzeko, herbesteak. Bidaiariaren fatua eta paradoja dugun herbesteak, bidaiarako gonbitea eta, era berean, bere ukazioa: noragabeko bidaia.

Egia esan, ez du liburu honek izan nahi Bitakora kaier batean lemazainak zirriborratu dituen oharren zerrenda baino, nabigantearen oroimen ahularentzat itsasorratz eta eustarri bakarra: «Orduan pentsatzen du oroitzapena bederen sostengatu behar duela / eta Bitakora kaier bat eskribatzen du, ilunabarrero». Arestian esan bezala, poemarioa bere zabaleran, arnasa eman ahala hezurtzen duen nabigante mitikoa Ulyses dugu; eta poetaren imajinarioaren ideia trama-zoa animatzen duen poema «Ulyses Ithacara heltzean». Poema honetan, Kavafisen «Ithaca» hartan bezalatsu, heroia, dagoeneko etxera bueltan datorrela, Ithaca izeneko esanahi izkutuaz ohartzen da eta, asaldatuta, bere martxa sosegatuz, deskubrimenduak ireki dion zalantzazko leize zabalaren aurrean plantatzen da: «zergatik itzuli zara Ithacara, Ulyses?... Akiturik zaude? Laket zaizkizu hiletariak? Egiozu kasu izarren bideari, hegaztiak bezala eta bizitzaz bederen badakien Eumeus zahar honi». Herbestera gonbidatzen du poetak heroia, atsedetik gabeko bidaira.

Bigarren maila batean poetak Europako literatura modernoaren zirrikitu majikoak kirikatzen ditu. Paisaje literarioaren esparruan egindako bidaia honetan, berea bezalako arimen gordeleku intimo eta kixkurretan barrena lerratzen da, atrakatzen du uharte bakartietan, hurreratzen dagoeneko aspaldidanik inguratuta zeudekeen ontzietara, han, hauen ondoan, *behiala bitakora* kaier batean euren abentura izkribatu zuten nabiganteen hatsa jasotzeko. Bidaia ezezik, poesiari berari eskeinitako omenaldia ere bada.

Sorterriari eskeinitako zatian —beharbada ahulena— Hölderlinen itzala nabarmentzen zaigu, bidaiari nekagaitza nonahi egonda ere, bere sorterriari agurrik ukatuko ez ziona. Lizardi, gerraurreko poetarik handiena, omentzen du; eta beste horrenbeste egingo du *Maldan Beherako* Arestirekin, belaunaldi poetiko gazteen aitagoia, Elissanburu, etab... T.S. Elioti jakinarazten dio ez dela apirila hilerik krudelena... Pariseko estaziotik amodiozko gutun bat idazten zuen bitartean iritsi zitzaion poetari pianistaren bizitzarekin akitu zuen tiro hotsaren ohiartzuna. Gutunaren bidez adierazi nahi zion bere maitaleari zenbat maite zuen, baina —nola ez!— zein iraupen kaxkarra zukeen amodio honek; izan ere, ezin baitzuen kanpora bota amodio ezindu baten imajina. Iristen zaizkio baita, betiere urruneko musika jazzaren oihartzun *zumeekin endreatuta*, prostituten arrenkurak, Baudelaire delako bati zuzenduak zirenak. Itsasontziaren mastari lotuta Greziako itsas hegia zeharkatu zuen, eta halaxe entzun ahal izan zuen sirenen kantua. Ulysesi lagundu zion bere jauregiko atariraino, han ohartu zen, harrituta, nola atea eta sarraila aldatuak izan ziren. Lisboa heldzean Gilgamesh zaharraren negarrak penatu zuen; oso eroria aurkitu zuen Gilgamesh gizarajoa gainera zetorkion heriotzagatik, orduan Alberto Caeiroren ahotik jasotako hitzekin kontsolatu zuen. Irlandako itsas hegian leienda

zelta zaharrak gogoratuko ditu, Ossian, Ophelia zurbila, honekin batera, nola ez egokitu lekutxo bat J. Miranderi, bere kantuekin iparraldeko ametsari gorazarrea eskeini zion poetari. Yeats-en euria, Dublineko kaleetan zehar Dylan Thomasekin batera basu hexagonaletan edandako whiskya etab... Pragako hiria aztertzen du ustekabeen antzemateko zenbait ibiltari isilen maniak: R.M. Rilke, W. Holan, F. Kafka. asko bidaiatu ondoren eta «dama zahar eta zabal bat da Europa» sententziatu eta gero, S. Beckett estutu zuen zalantza nagusitzen zaio poetari, hitzaren eta bere adieraziaren arteko leizea urratzen zaio. Poeta konturatzen denean, harri eta zur, nola ixiltasunaren ahotsa —adierazezina— bere obraren ingurutan pausatzen ari den, estrapuzuka abiatzen da bere azken borondatea idaztera, bere testamentua.

Idea-ebokazio guzti hauek, eta beste batzuk gehiago —askoz gehiago!— biltzen ditu Sarrionaindiak Europan zehar egindako bidaian. Badago ebokazio luze honetan poemario osoa sostengatu nahi duen bigarren ideia nagusi bat, Kavafisen «ziutatea» poemari esker sendotutako intuizioa, hala dio poema honek:

*Ez duk aurkituko ez beste itsaso ez beste lurrik.
Ziutatea hirekin joango duk beti.
Betiko kaleetara itzuliko haiz
Suburbio berdinetan helduko zaik edadea;
ze, ziutatea berbera baita beti.
Etzak besterik bilatu.
Etzegok.
Ezta hiretzako bide edo barkurik ere.*

(Henry Bengoa *inventarium*-etik hartua).

Poesia modernoak, tradizio sinbolistaren jarraipena den heinean —eta dagoeneko inork sinesten ez duenean analogietan— badaki zein izan den bere lengoaiak jazan izan duen agortze maila. Horregatik erabili izan da adabakia eta collage-a, eta baita ere metapoesia. Gure garaian poesia hoberenak tradizioz datozkigun isladak nahitaez errefraktatu behar ditu bere literaturan. Ahaztu gabe, betiere, ironia, poeta edozein tradiziozatik urruntzen duena, tradizio hau errepikaezin bihurtuaz. Hauxe da T.S. Elioten —«The Waste Land»— eta E. Pound baten tradizioa, poesia inglesari dagokionean; hauxe baita bere poema liburu bakarrean Sarasolak (1969) entsaiatu bide zuena eta B. Atxagak bere *Etiopia*-n (1978) gauzatua. H. Friedrichek zioen XX.mendeko poesia-gintzaren estilo lirikoaz ziharduela, «estilo hau, dagoeneko Baudelairengandik diseinatua, aurretik zuten ausnartua Novalisek Alemanian eta Poek Ameriketan. Rimbaud eta Mallarmék ezarri zituzten poesiak atzeman zitzakeen zedarriak».

Poeta asko dira XX.mende honetan estilo intimo hau aberastuz, irakurlearen belarrira hurbiltzen direnak ideia bat, intuizio bat edo paradoja bat, xuxurlatzeko. Horrexegatik dira hain zuzen ahaztezinak Cavafis edo Pessoa edo Holan edo Auden... bezalako poeten tonoa, erritmoa. Hauetxekin irabazi zuen bere ahots poetikoaren tonoa. Poemarioaren sarreran aurreratzen zigun dagoeneko poetak, «literatura oro literaturaren literatura da», alegia, tradizio literarioaren oihartzunaren isladak ditu literatura orok.

Ez da besterik bere narrazio liburuetan dastatu ahal izan duguna. Hau da, *Narrazioak* (1983) liburuan behin gehiagotan kontatzen da, jada aspaldi Coleridgek bere marinel zaharraren baladan ehundutako istorioa; beranduago Baudelairek bere albatrosari eskeinitako gorazarrean jaso zuena. J. Sarrionaindiak bere *Marinel Zaharrak* (1987) idazten duenean badaki dagoeneko —baladako marinel zaharraren modura— poeta kondenatu bat baizik ez dela. Bere narrazioetan —jakina, salbuezenak salbu, «Sonbreru baten istorioa» esaterako— nabarmenagoa da poetaren tonu lirikoa kontalariaren ahotsaren ondoan. Eta, ene eritzirako «Estazioko begiradak» bezalako narrazio laburretan defendatzen da egokien tonu liriko hau.

B. Atxagak —Sarrionaindiak ez bezala— ez zituen kirikatu Europako ziutate eta paraje ilunetan izkutatzen ziren gordeleku zaharrak. Badaki Sarrionaindiak legez, eta baita N. Hikmetekin batera, ziutatea norbere gainean darماغula, motxiletan, horregatik *Etiopia*-k —bere espazio eta lengoia poetikoen modu arras marjinalerik— mugaraino baztertu zituen lengoia poetikoaren aukerak, horrela, zirkuluz zirkulu, ixiltasunaren ondarretaraino jaitsiaraziz. Hementxe antzematen dugu Rimbaud eta Mallarmérenganako bere zorra: probintzia —ixiltasunaren basamortua— alde guztietan dago, zeren munduaren ardatzik ez bait dugu inondik ere begiztatzen, edo, alderantziz, zentru hau baldin bada bazter guztiak bere baitan barne biltzen dituen. Egia esan, *Etiopia* abiatzen da J. Sarrionaindiak bere Bitakora kaiera itxi zuen instant berean, alegia, S. Becketten hitza estutzen zuen mordaza begiratu, estrupuzuka idatzi zuen testamentua.

Ni ez naiz hemengoa (1985) liburuaren orrietan, zeharka izanda ere, asma bagenez poetika baten antza eduki zezakeen zerbaitekin, badakit ziur, ez zaiola autoreak berak idatzitako poesiari juxtuen egokitzen nola B. Atxagak *Etiopia*-ko orrietan isladatuari. Gartzelako egunkari honetan lengoaiaren unibertsoan barnatzen gara, eta R. Barthes dugu gidari, beste batzuren artean. Bere irakatsien artean dago, bere garaian Mallarmek laguna zuen Degas pintoreari gogoratutakoa, hau da, ez dela poesia ideia eta sentimenduekin idazten, hitzekin baizik.

Bi zati dira funtsean, *Marinel zaharrak* tituluarekin argitaratutako bigarren poema liburuan: lehen poema liburutik egindako aukeraketa zaindua

(berridatzia) batetik; eta, gartzelako egonaldian eta ihesaren ondoren idatzitakoak bestetik. Bi espazio eta bi tono —itsasoa eta gartzela, «tren luze eta bus-tietako» iheslea ahaztu gabe— garai batean erabat kontrakoak gerta zitezkeenak, bilduma osoa inguratzen duen ahots nekatu eta etsitu bakarraz harrapatuta datoz. *Izuen gordelekuetan barrena* liburuan ziutatea baldin bazen poetak bere gainean zeraman zama, oraingo honetan gartzela izango da. Bigarren liburu honetan bildu beharrezko poemak aukeraketa orduan, ezin izan ditu Sarrionaindiak, lehendik idatziak zituen zenbait bertso berri-dazketaren galbahetik iragazi gabe utzi. Bere preso egoeratik ez du jada idazten —lehenago ezingo zukeen legez— «marionetak marionetentzat» bezala, «pertsonak pertsonentzat» baizik. Ez du idazten itsaso zabaletan zehar nabigante inkonzienteak egingo zukeen eran, sofrimenduak ernarazten duen konzientzia argitik baizik, alegia, poetak bere gorputzean —marionetak ez du sofritzen, pertsonak bai— «munduaren epilogo» deitzen duen torturaren urraduren konzientziatik. Horrexegatik bueltatzen dio arrazoia T. S. Elioti, honek zioenean, Apirila zela hilerik krudelena. Presoak badaki gartzela Apiril luze bat dela, itxarote sasoi luze bat.

Garbi nabaritzen da nola liburuaren testuinguruak markatzen duen irakurketa bera, eta lehen liburutik aukeratutako poemek ere ez diote ihes egiten poetak ezarritako ahots eta ordena sareari. Sujeritu dugun bezala ez da poemak idazterakoan poetak erabili duen ahotsa —oraingoa bai berea— lehen liburuko poemetako. Ahots desengainatu eta gogorragoa da, badaki ahots honek zintzo eutsi behar diela —bestea galdua baita— bizitza eta memoriari; kondenatuak badaki «bizitza gal ez dadin» ez diola Pessoaen marinelaren bideari jarraitu behar, ezin diola bere bakardadean, aberri berriak —irakur literatura— imajinatzeari ekin, zeren ezinbestez, bere nortasunaz eta bere borrokaz, hitz batez, bere aberriaz ahaztuko baita. Horrexegatik dira gartzelako eta ihesaren ondorengo poemetako protagonistak presoak berak eta borrokan eroritako lagunak. Gero eta hertsia go izatera datorren itsaso honetako —dagoeneko laku bat eta itsaso mortu bat— figura dekoratiboak, esku itsuekin kale hertzetan loteria saltzen diharduten atso zaharrak dira. Heriotzaren maskara eta fatuarena bere dadoak jaurtitzen. *Izuen gordelekuetan barrena*-ko aberria —poetaren Ithaca— poetak berak aukera zezakeen, bigarren honetan inposatu egiten zaio. Itsaso mortu honetara pasatzeko hegaztien bidez, gartzelako sasoi eta denbora geldiak urratuz, altxatu hegadarekin, lerratzen dira bakarrik mugimendu zantzuak edo bizitza izpiak. Halere, hegazki hauexek dira presoen ametsak aidera erakartzen dituztenak, eta hegadan altxatu, Icaro bezala, berehala, gartzelako patioan burrunbaz apurtzeko. Itsaso mortu honetan ez dago non porturatu, «Mörlandgo portuan ez dago sekula itsasontzirik», geheinez ere itsasontzi

naufregatuen oholen artean ageri diren presoen arimak —dagoeneko betiko galduta— jasotzen dituen hondartza bakartiak.

Agian, B. Brechtek —entzuten dira liburuan bere oihartzun batzu— gomendatzen duen modura, giza sofrimenduaren aurrean ezer gutxi daukagu esateko. Edota galderak —liburuan horrenbeste— ixiltasuna baino izango ez dutenak erantzuntzat. Irakurleari ere bururatzen zaizkio zenbait galdera, beharbada, lekuz kanpo leudekeenak. Itsaso hertsi honetan ez dago ironiarendako lekurik, ezta ere gehiegi metapoesiarentzat; eta poesiarentzat berarentzat ere arnasa agortzera dator. Sarrionaindiak begirunez beteriko oroimena gorde du Lauaxeta eta Arestirenganako —«eta aurrerantzean ere heu bezalakoak izango dituk/euskal poetak». Modu berean gogoratu dira Maïakovski eta Villon, borrokan anaiak eta bera bezala kondenatuak.

Nahiz eta liburuko zenbait poema Arestiren harri esker gaiztoan idatzia izan, inoiz ezingo du Sarrionaindiak haren lengoaia errepikatu; egiaz errepikatu dena zera da, poetaren ahotsa, norbere buruaz eta bere lagunenez izenean lekukotza betetzen: ahazturaren oroimen flakuaren kontra jasotako testigantza. Ildo honetatik dator, ezinbestez, bere azken liburua, oharrak eta entseiuak biltzen dituen miszelanea bat —Poek bere apunte eruditoekin osatutakoari deitu zion izenarekin— *Marginalia* (1988) tituluarekin.

DEUSTUKO UNIBERTSITATEA
ARGITARAPEN SAILA

UNIVERSIDAD DE DEUSTO
DEPARTAMENTO DE PUBLICACIONES